Pris: Heft. 1,50. Kart. 2,00.
Eleg. Indb. 2,50.

...ORISKE FORTÆLLINGER

...A. ØVERLAND

...A. BLOCH.

Oberst Kruse og Karl XII.

og andre Fortællinger

af

O. A. ØVERLAND.

ALB. CAMMERMEYERS FORLAG. KRISTIANIA.

.60

Henning Larsen
Juli 1902

NORSKE

HISTORISKE FORTÆLLINGER

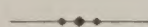
AF

O. A. ØVERLAND

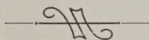
MED 7 ILLUSTRATIONER AF A. BLOCH

*

ANDET OPLAG — SYVENDE TUSINDE

INDHOLD

KRISTIANIA OG KJØBENHAVN

ALB. CAMMERMEYERS FORLAG

LARS SWANSTRØM

I.

OBERST KRUSES KAMP MED KARL XII I HØLAND

OBERST KRUSES KAMP

MED

KARL XII I HØLAND

OPTEGNELSER AF KAPTEIN ANDREAS BOTNER

UDGIVNE AF

O. A. ØVERLAND

ANDET OPLAG 6te TUSINDE

KRISTIANIA OG KJØBENHAVN
ALB. CAMMERMEYERS FORLAG
LARS SWANSTRØM

Den følgende sagnmæssige Fremstilling af Kampen i Høland findes blandt Haandskrifterne i Det Store Kongelige Bibliothek i Kjøbenhavn og bærer Titelen:

„Speciel Relation eller en historisk Anmerkning over den i Aaret 1716 forefaldne Aktion ved Hølands Kirke imellem de norske Tropper under Generalmajor Kruses og de svenske Tropper under Karl XII's Anførsel".

Forfatteren, Kaptein, senere Generaladjutant, Andreas eller Anders Botner var født i Aaret 1723 paa Gaarden Botner i Høland, hvor hans Familie efter eget Sigende skulde have boet i over 500 Aar. Skjønt Ætten var af gammel norsk Adel og havde bevaret mange Minder om sin fordums Velstand og Anseelse, var den forlængst gaaet over i Bondestanden, da de Forsøg, som af Kong Kristian VI og hans Eftermand blev gjorte for at gjenoplive den norske Adel ogsaa udstraktes til denne Slægt. Under 28de Juli 1765 erholdt Anders Botner formelig Fornyelse af Familiens Adelskab.

Efterat Anders Botner havde gjennemgaaet den mathematiske Skole i Kristiania, blev han i 1757 Sekondløitnant ved det „Restorffske" Regiment (ɔ: 2det Akershusiske Infanteri-Regiment) i Norge, forflyttedes kort efter til det Falsterske Infanteri-Regiment, gik senere som frivillig i preussisk Tjeneste, hvor han i 3 Aar deltog i Syvaarskrigen, blev tilbagekaldt for at deltage i Troppesamlingen i Holsten og vendte omsider tilbage til Norge. Her overtog han sin Ættegaard og blev Kaptein og Chef for Eidsbergske Kompagni. I 1780 fik han Karakter af Generaladjutant og døde 1ste Februar 1784. Da han var ugift, udgik den gjenophøiede Adelsæt med ham. Hans Portræt findes paa Gaarden Eid i Urskog.

Da Krigen mellem Danmark og Sverige udbrød i Aaret 1709 og de Svenske faldt ind i Norge 1716, maatte Hølands Sogn fornemmelig føle dens Haardhed. Ingen bekvemmere Passage har Naturen aabnet for Norges Nabo-Fiende end den mellem Fredrikshald og Kongsvinger, af hvilken de Svenske og vidste at benytte sig, da de indbrød. Denne Eng blev derfor og Skuepladsen, fra hvilken Fienden begyndte sine Operationer.

Saa formodentlig dette var, saa omhyggelig havde man paa vor Side været for at sætte sig i Forsvars-Stand. Hele Egnen blev i Aaret 1709 ikke alene sterkt besat med Krigsfolk, men man arbeidede endog paa at tilspærre Passagen og Defileerne med Skanser. Traverse-Forhugninger og spanske Ryttere, hvoraf Rudera endnu kan sees. Ligesom og den hele Strækning bestandig med Vagter, dels af Krigsfolket, dels af Sognets Bønder blev forseede, nemlig:

Det saakaldte Kongtorp-Fjeld, der udgjør en Distance af en Mil og bestaar af lutter Defileer imellem høie Bjerge og strækker sig over Vand og Moradser lige indtil Hølands Prestegaard. Langs og imellem dette Fjeld var adskillige Posteringer ved de oprettede Skanser og Forhugninger applicerede, fornemmelig ved Nadem-Skansen, der dækker Passagen over Nadems-Elvens Bro ved Hølands Prestegaard.

(NB. Denne Vei var det just de Svenske passerede 1716, da alle Søer og Elve var sterkt tilfrosne.)

Eidsfjeldet, som udgjør en Strækning af en god halv Mil, ligeledes med Defileer imellem og over høie Fjeld, Vand og Moradser indtil Kielle-Elvens Bro, hvor en Skanse forhindrede Fiendens videre Indtrængelse i Høland saavelsom og afskar ham Veien til Blakjers Fæstning.

Ved Gaarden Bøen.

Ved Gaarden Studsrud.

Ved Mølnebak tæt ved min iboende Gaard Botner og paa min Eiendom, hvor en Skanse var anlagt for at hindre Fiendens Marsch over Botnerfossens Bro.

Disse Passager var, som meldt, bestandig med Vagter forsynede indtil Aaret 1716, da Fienden banede sig Vei ind i Norge paa følgende Maade:

Først maa jeg erindre, at de svenske Tropper allerede laa i Vinterkvarter ved Holmedals Kirke, som ligger 3 Mile fra Grændserne. I en Hast rykker de sammen og sætter sig i Marsch over Romskougen (et lidet Annex til Rødenes Sogn) til Gaarden Gaasvigen paa Sitskougen (Annexet til Hølands Sogn). Her ankommer først det fientlige Kavalleri og nogle Timer derefter Infanteriet, og saaledes efter 5 Miles Marsch slog deres Leir ved bemeldte Gaard Gaasvigen. Ved dette Skridt stod Fienden ingen Resiko; thi for det første havde han en sikker Retræt, og for det andet den Fordel, at de smaa Annexer, hvilke han fuldkommen havde i sin Besiddelse, maatte underholde ham med Levnetsmidler og Furage. Desuden kjendte han Generalmajor Kruse af sine Forsvarsanstalter og vidste, at han var altfor forsigtig og indsigtsfuld til at gaa ud af en fordelagtig Situation for at angribe en overlegen Magt paa slet Felt. Men derimod kunde Fienden heller ikke gjøre et Skridt videre uden megen Blods-Udgydelse; thi naar Kruse,

som strax ved de udsendte Spioner kunde faa Rapport om Fiendens videre Bevægelser, havde efter sin Plan besat Passagerne, havde det blevet et surt Æble at bide for Fienden, som upaatvivlelig havde villet tage i Betænkning at vove noget fiendtligt Forsøg. Men nu slaar en besynderlig Lykke ind for Fienden. Han opsnapper en af Kruses udsendte Spioner, som under de haardeste Trusler maa aabenbare alt, hvad han vidste om Forsvarsstillingen paa vor Side, dels om vore Tropper, dels om vore Posteringers Beskaffenhed. Og strax derpaa sætter Kong Karl og Prinsen af Hessen med 600 Dragoner sig til Hest og lader bemeldte Spion tjene sig til sikker Veiviser. Da Fienden nu nærmer sig vore Posteringer, maatte et vist Antal af hans Kavalleri stige af deres Heste og under Anførsel af vor Spion klavre over og mellem Bjergene for at deturnere vore Posteringer. Dette Stratagema blev ved Hjælp af Maaneskinnet lykkelig udført af Fienden, saa alle vore paa den Vei udsatte Posteringer, der ikkun foran havde forskanset sig, blev uformodentlig overrumplede af den bag paa dem kommende Fiende, saa sig nødt til at strække Gevær og uden Modstand at give sig fangen. Nu var der vel ved Nadems-Elvens Bro en god og sterkt besat Skanse, hvilken Fienden vidste ikke kunde indtages uden med stor Allarm, Bekostning og Tidsspilde; han gjorde derfor en Omvei forbi samme, gik over Elven, som var sterkt tilfrossen og anlangede til Hølands Prestegaard Januari om Morgenen Kl. 3*).

Fienden er altsaa nu i Landet, og Kong Karl holder med sit Korps af 600 Mand ved Prestegaarden. Oberstløitnant Brüggemann, som paa samme Tid logerer i Prestegaarden, var den første, som opvaag-

*) Det var den 8de Marts 1710 om Aftenen Kl. 11 Fienden naaede Hølands Prestegaard.

nede ved Hestenes og Vaabnenes Bulder. Han søgte da vel som snarest Retirade. Men som Fienden havde omringet Gaarden, var han saa uheldig at falde i dens Hænder og gjort til Fange. Derpaa fremstillede Karl sig personlig i Prestens Stue. Det første, han foretog sig, var at examinere Presten, Hr. Jens Gram, som varede fuldkommen en Time, og imidlertid kunde ingen hverken komme ud eller ind af Prestegaarden. Efter denne Samtale afmarscherede han med det halve af sit Korps til Skattem og Prinsen af Hessen med de øvrige til Gaarden Riser, hvor de paa begge Steder lod optænde en Ild for Vagterne og Piketerne, som tydelig kunde sees fra Prestegaarden. Men Broen, som gik over den mellem Prestegaarden og sidstnævnte Gaarde løbende Bæk, blev med sterk Feltvagt besat.

Imidlertid forsømte Presten, Hr. Gram, sig ikke, men saasnart han nogenledes havde recogligeret sig efter denne uventelige og skrækfulde Besøgelse, og Fienden var paa Døren, søgte han ufortøvet at oplede nogen af sine Folk, som alle af Frygt havde forstukket sig, og fik endelig en af dem fat, som han kunde lide paa, hvilken han ilsomt sendte til Generalmajor Kruse, som kantonnerede omtrent ¹/₄ Mil fra Prestegaarden, for at lade ham vide disse Gjæsters Ankomst.

Saa snart kom dette Budskab ikke for den aarvaagne Kruses Øren, førend han i den utroligste Hast fik samlet 200 af sine Dragoner og ilende begav sig til Prestegaarden, hvor han først lod sig underrette om Fiendens Styrke, som efter Prestens Formodning ikke kunde være større end omtrent 200 Mand til Hest. Derpaa udstedte han Ordre til de 4 Kompagnier Infanteri, som kompagnivis kantonnerede paa de ei langt bortliggende Gaarde. Disse Kompagnier blev detascherede saaledes, at 2de af dem skulde marschere

til Riser-Broen, det tredie til Nadem-Skansen for at hindre den befrygtende Marsch af Fiendens Infanteri over Nadems-Elven og det 4de Kompagni at postere sig ved Prestegaarden for at være ved Haanden i paakommende Tilfælde paa begge Sider.

Efter denne Foranstaltning satte Kruse sig nu istand til med sit lille Korps at hilse paa de ankomne Gjæster. Han stillede sin Trop i Orden, og med trukken Pallask, som blev efterfulgt af hans Dragoner, stødte han paa Fiendens Vedet ved Kirken og paa Feltvagten ved Riser-Broen. Omendskjønt nu Broen var temmelig tilspærret, saa blev dette dog altfor ubetydelig en Hinder at stanse Kruses Forsæt. Han kommanderede derfor et Korps at rykke over Broen, som attakerede og forfulgte Feltvagten lige til Gaarden Riser, og imedens inddelte han sit Mandskab paa følgende Maade: En Trop lod han sætte paa Veien til Gaarden Skattem i en Defilé for fra den Side at bedække sin Flanke. En Trop posterede han ved Riser-Broen for i paakommende Tilfælde at bedække sin Retræt, og med den øvrige og største Del agtede han selv at angribe Fienden paa sit Opholdssted Riser. Det skulde vel synes noget forvovent af Kruse; men man har Exempler nok, at en tapper Anfører med kjække og behjertede Folk (og disse Egenskaber fandtes her i høieste Grad forenede) har med et ringe Antal Folk og ved Hjælp af Natten overrumplet og slaaet et meget talrigere Korps, hvilket og skulde have lykkedes Kruse saa meget lettere, dersom Fienden ikke havde været ham mere end dobbelt overlegen. Desuden saa var han nu i den Forfatning, at her intet Øieblik var at spilde ifølge alle Krigsregler, allerhelst da det maatte formodes, at det svenske Infanteri snart maatte indtræffe og tilintetgjøre hans hele Anlæg. Hvorfor han lig den store Scipio hastig maatte fatte sig og lige saa hastig udføre sin Resolution.

Imidlertid var det Korps, som havde forfulgt Feltvagten, bleven dreven tilbage ved Understøttelse af de fiendtlige Korps, driver dem paa Flugt og forfølger dem lige til Gaarden, hvor det der befindende svenske Korps, bestaaende af 300 Mand, sad til Hest. Kruse merker dette og i en Hast forandrer sit Dessein og retirerer i bedste Orden tilbage til Broen i den faste Tanke, at det norske Infanteri maatte være indtruffen, som dog ei var skeet. Dagen brækkede nu frem, og Kruse ser den hele fiendtlige Magt at være i Begreb med at attakere ham. Strax resolverede han at lade det ved Broen detascherede Korps støde til sit og beredte sig til en Træfning.

Med et Mod og en Hurtighed, som var Kruse egent og som syntes at besjæle alle hans Underhavende, gaar han Fienden imøde, attakerer, slaar og forfølger ham og har Seiren saa godt som i Hænder, da han faar Underretning, at det ved Gaarden Skattem detascherede Korps var kommen i Haandgemæng med Fienden. For da ikke at betages Retræten holdt han det fornøden at ile tilbage; men forinden det kunde lykkes ham, var Broen indtagen af de svenske Tropper fra Skattem og den kjække Kruse omringet af en 3-dobbelt Magt. Hidtil var Fienden uvidende om Kruses Styrke, men nu kom Dagens Lys, som forraadte hans Svaghed og desto mere opflammede Fiendens Mod. Men Kruse, uagtet den overlegne Magt, som omringede ham, vilde dog før prøve det yderste, end give sig fangen, og som han tænkte, saa tænkte alle hans Mænd. Det kom da an paa Heltemod og Mandighed, hvortil Kruse opmuntrede dem. Og nu hug nogle sig igjennem og kom lykkelig over Broen; andre forsøgte at ride over Bækken, men Hestene blev siddende i Dyndet, og Kruse, som sterk var bleven blesseret, havde da det Uheld at blive tagen til Fange tilligemed

15 Mand. I denne heftige Aktion blev paa vores Side tabt 27 Mand, hvoriblandt den kjække Officer Missleth (Michelet), som saa tapper fægtede for sin Frihed, at han endog fuld af Blessurer laa paa sine Knæ og værgede sig saa længe med sin Pallask, til han saagodtsom blev massakreret paa Stedet. Foruden ham og 21 dræbte Dragoner havde vi 30 blesserede. Derimod faldt paa Svenskernes Side 70 Mand og et langt større Antal blesserede, blandt hvilke sidste var Prinsen af Hessen.

Endelig kom vores Infanteri; men da det rygtedes, at Kruse var fangen, var det som et Tordenslag i alles Øren. Alle hængte med Hovederne af Mismodighed, saa meget mere, da man merkede, at Oberstløitnant Brüggemann, som skulde have ført Kommandoen efter Kruse, ogsaa var falden Fienderne i Hænderne. Nogle vil udtyde Brüggemanns Fangenskab til hans Dishonnør; men jeg skulde næsten tro, at saadanne Folk hverken har Indsigt i Krigshistorien eller kjender det mindste til det Theatrum, hvor slige Roller bliver spillede. Uden at være stolt deraf kunde jeg i det mindste anføre 2de lige Tilfælde, om ikke endnu langt ubehageligere Maader at blive taget til Fange paa, hvis Tildragelse jeg selv har bivaanet, nemlig 1759, da jeg var i preussisk Tjeneste, surprenerte det Hordiske Regimente, under hvilket jeg stod, den befæstede Stad Demmin ved Solens Opgang, ved hvilken Leilighed Greve v. Putpus (Putbus) med en temmelig sterk Besætning og den hele Krigskasse faldt i vore Hænder. 1760 surprenerte de Svenske Anklam, som blev kommanderet af den aarvaagne og indsigtsfulde General Manteuffel. Men uagtet al hans brugte Forsigtighed ved at udsætte Vagter og Vedetter lykkedes det dog Fienden ved Hjælp af Natten at bane sig Vei over tilfrosne Moradser, brækkede ind i Staden og tog Manteuffel tæt udenfor sit Kvar-

ter og midt imellem sine Tropper til Fange. Begge, saavel Manteuffel som Putpus, tabte derfor ikke noget af sin Anseelse, de blev samme store Mænd og gjorde siden vigtige Tjenester i Krigen.

Men for nu at komme tilbage til Krigsskuepladsen i Norge igjen, saa satte begge de fiendtlige Korps i Gevær mod hinanden og holdt denne Stilling ud til om Middagen Kl. 12, da de iverksatte følgende Krigspuds: De lod en Dragoner ride ud af Gelederne og sporenstrengs tage Veien ligeover imod vort Infanteri. Tvende svenske Dragoner satte vel pro forma efter ham lige som for at indhente ham; men han var allerede ankommen til vore Folk, hvor han udgav sig for Desertør og under denne Maske gjorde dem troskyldige, indbildte dem adskilligt om de Svenskes formidable Forfatning, nemlig at deres Infanteri var af en utrolig Styrke, at samme den paafølgende Nat vilde indbrække og omringe hele Høland og følgelig gjøre alle der befindende Tropper til Krigsfanger. Til denne fingerede Efterretning laante vore Folk altfor meget deres Øren og fæstede mere Tro til Overløberens løse Fortælling end alle de gode Foranstaltninger, som var gjorte for at hindre Fiendens Fremgang. Her savnedes en Kruse, hvis Mod og Tapperhed havde foragtet slige Relationer og som med Kaarden i Haanden havde villet gjort saadant Udslag i Sagen, der sikkert havde tilvundet ham Seierskransen; thi efter hans Plan var saadanne Foranstaltninger føiede, at efter alle rimelige Formodninger skulde den 12te Karl have staaet en høi Fare, om han ikke tillige med sit anførende Korps var bleven tagen til Fange, førend han kunde vente nogen Sukkurs af sit endnu ei ankomne Infanteri. Vi maa kjende Heltens Plan nøiere.

Den tapre Kruse, som havde et Øie paa hver Finger, som var resolveret og dog aldrig foretog sig

noget uden Overlæg, vidste, at foruden de i Hølands Sogn befindende Tropper, som bestod af 3 Kompagnier Dragoner, 4 Kompagnier Infanteri og 1 Kompagni Skiløbere foruden unge og gamle Reserver og de saakaldte Landdragoner, var og Sognets Bønder, som var forsynet med Gevær og Ammunition og havde baade Mod og Lyst til at gjøre Fienden den tapreste Modstand. Han vidste og, at foruden de af ham føiede formidable Anstalter til Landets Forsvar havde han Naturen paa sin Side, som ved sine selvbefæstede Volde vilde for Størstedelen stanse Fiendens Fremgang. Der feilede ham altsaa nu intet uden Frihed til at udføre sin Plan. Men Kruse var fangen og Folket betagen af Skræk. Den svenske Desertørs Relation havde gjort saadan Virkning paa Gemytterne, at Mod forvandlede sig til Frygt og Kjækhed tabte sig i Forvirrelse. Alle Kruses vise Præcautioner og Foranstaltninger blev nu til ingen Nytte. Tropperne adskiltes. Nogle retirerer strax til Blakjers Fæstning, og først den 3die Dag kom det svenske Infanteri, da man paa vor Side for sildig saa sig at være bedragen.

Imidlertid logerede Kong Karl i Prestegaarden, hvor den fangne og blesserede Kruse blev henført. Kongen tog meget naadig imod ham, tillod endog i sin høie Nærværelse, at man forbandt hans Saar, og under denne Forretning holdt følgende Samtale med den fangne Helt: «Hvor turde du,» spurgte Kongen, «driste dig til at angribe en saa overlegen Magt?» «Jeg har lært,» svarede Kruse, «at slaa, men ei at tælle min Fiende.» «Har Kongen af Danmark flere saa tapre Helte som du?» spurgte Kongen. «Jeg er den ringeste,» svarede Kruse, «thi ellers havde jeg ikke faldet i Deres Majestæts Hænder.» — Derpaa vendte Kongen sig til sit Følge og sagde: «Dersom Kruse skulde dø af sine Blessurer, havde han fortjent

at lægges i en Guldkiste.» Generalmajor Kruse blev nu paa Parole d'honneur sat paa fri Fod og lod sig transportere til sin Gaard Brotnov i Ullensaker Sogn, hvor han forblev, indtil han blev udvexlet imod den svenske Oberst von Løven; thi Kruse var den Tid kun Oberst. Kong Karl forblev i Prestegaarden efter Aktionen indtil paa 3die Dag, da det svenske Fodfolk ankom og han med samme fortsatte Marschen til Fet Sogn over Glommens Elv, som var sterkt tilfrossen, og derfra tog Veien til Kristiania, hvor han ved Bagaasen, omtrent 5 Fjerdingsvei fra Kristiania, fandt saa tapper en Resistance, at han blev nødsaget til at trække sig noget tilbage og at tage Turen over til Smaalenene.

Denne anmerkningsværdige Affære har jeg for det meste ladet mig informere om af Kaptein von Tønder, som i den Tid Attaken stod var Underofficer af Infanteriet og nogle Aar derefter som Officer blev gift med en Datter af Presten Hr. Jens Gram, i hvis Hus Kong Karl logerede. Tildels har en endnu levende 89 Aars gammel Pensionist, der havde været med ved Aktionen som Underofficer, mundtlig fortalt mig denne krigerske Begivenhed. Men hvad de berørte Passager og Steder angaar, da har jeg selv paa Aastederne begransket samme lige til Grænselinien, og forholder sig nøie med de opgivne og anførte Relationer.

Jeg troede en saa sand som historisk Anmerkning fortjente at bevares, og at den var altfor udmerkende til at indhylles af Forglemmelsen. Saa meget er tillige vist, at Generalmajor Kruses Navn er til hans Ære i udadleligt Minde blandt den almindelige Almue i Norge og især hos Soldaten. Man

hører ham nævne i deres Forsamlinger og Gilder med et Navn, som tilkommer Helte, og Ve den, som blandt disse Folk ikke drikker Kruses Skaal! Saa synes det, som hans krigerske Aand svæver imellem dem og indprenter dem det Mod og den Tapperhed, der udmerker den tapre Kriger for sit Fædreneland.

Har en Konge endog som Fiende kunnet sagt, at vor Helt fortjente en Guldkiste, hvilken blandt Landets Børn, som kjender ham endnu nøiere end den 12te Karl og ved, at han med den høie Karakter af en tapper og modig Helt forenede det ædelmodigste Hjerte, vilde da ikke med Glæde se hans Navn ihukommet ved det hæderfuldeste Minde?

Kjøbenhavn den 6te Oktober 1777.

A. Botner.

Af »Historiske Fortællinger« er følgende udkommet:

Nr. 1. **Oberst Kruses Kamp med Karl XII i Høland.** Af **O. A. Øverland** .... 20 Øre
» 2. **Hvorfor Peter Wessel blev holdt i Ørene.** Af **O. A. Øverland** .... 20 „
» 3. **Store Hans Hæringstad.** Af **O. A. Øverland** 40 „
» 4. **Trondhjemmerne og den gale Oberst** Af **O. A. Øverland** .... 30 „
» 5. **Fra Fantestien.** Af **O. A. Øverland** .... 20 „
» 6. **Ravnkel Frøysgodes Saga.** Af **O. A. Øverland** 50 „
» 7. **En Bergenser i venetiansk Tjeneste.** Af **O. A. Øverland** .... 15 „
8. **Fra Hans Egedes Ungdom.** Af **O. A. Øverland** 40 „
9. **Sigmund Brestesøns Saga.** Af **O. A. Øverland** 30 „
10. **Nonnen i St. Klara.** Historisk Novelle af **G. H. Mellin** .... 50 „
11. **Sævlid-Gutten.** Forbryderroman fra Numedal. Fortalt af **O. A. Øverland** .... 30 „
12. **En Helt af Folket.** Af **O. A. Øverland** .... 45 „

Alle med Omslagsbilleder.

Af Pressens Udtalelser:

Dagbladet: «Jeg vil med disse Linjer henlede Læsernes Opmærksomhed paa et nyt Foretagende af det driftige Cammermeyerske Forlag: det har begyndt Udgivelsen af «Historiske Fortællinger», prægtige Smaaskisser ved O. A. Overland; de bør læses af enhver interesseret Nordmand.

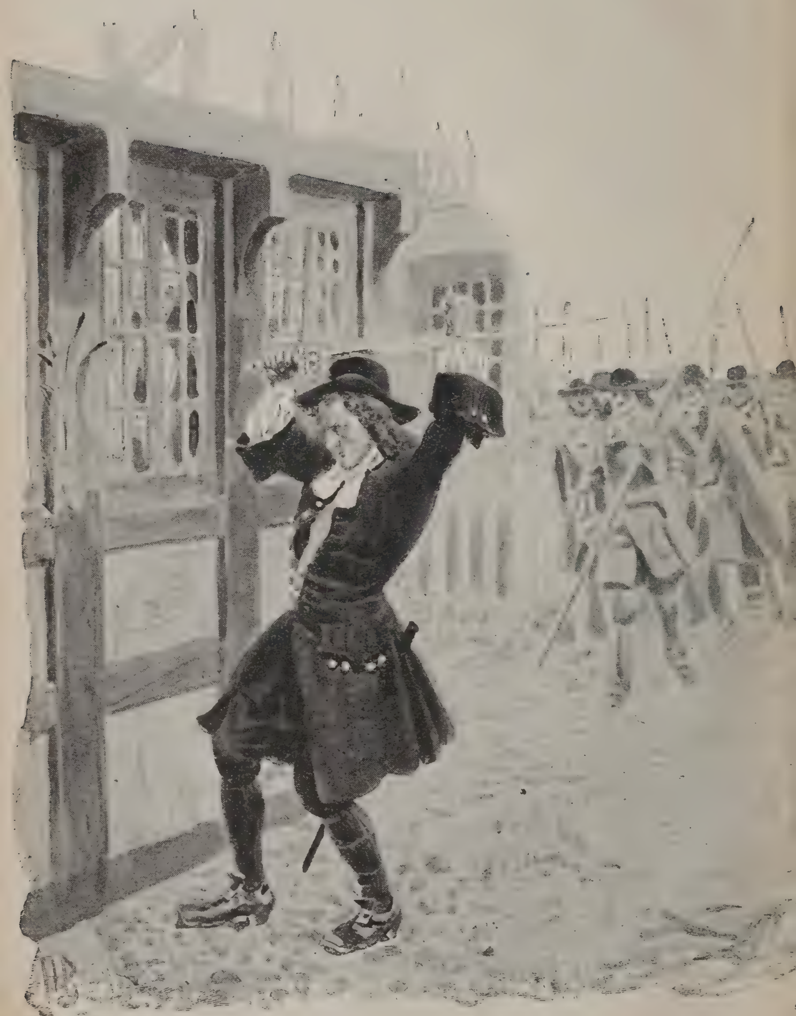
Vi hilser disse Smaafortællinger velkommen og venter flere.»

Ørebladet: «Dette Foretagende vil vistnok blive hilset med stor Glæde ude blandt det store Publikum. Det skulde synes unødigt at anbefale denne Bog, thi vort Fædrelands Historie har alle kjær, og her bydes den Læserne i Fortællingens letlæste, behagelige Form.»

Verdens Gang: «Fortællingerne vil frembyde en baade underholdende og belærende Læsning. De bør kunne paaregne en stor Udbredelse.»

Aftenposten: «De interessante smaa Skildringer vil visselig faa en særdeles god Modtagelse som Ungdoms- og Folkelæsning.»

Marius Stamnes's Bogtrykkeri, Christiania

II.

HVORFOR PETER WESSEL BLEV HOLDT I ØRENE

Tiden mellem Storbrandene i 1681 og 1708 maa have været gyldne Dage for Throndhjems opvoxende Ungdom, der dengang drev det meget vidt i alle Retninger af Raahed, Uterlighed og Tøilesløshed.

Ser vi t. Ex. hen til Latinskolen i den lærde Mester Simon Hoffs Tid, giver den os et trøstesløst Billede af fuldstændigt Anarki, som var skabt og fremmet af Bispernes despotiske Indgriben i Skolens Gjerning, hvorved Rektors og Lærerpersonales Interesse svækkedes og den sidste Rest af Autoritet gik fløiten.

Holberg fortæller en Anekdote om Mester Simons Fortolkning af de gamle Klassikere, og denne giver et helt Tidsbillede af Forholdene her.

«Jeg holder det», skriver han, «for en Extremitet hos den lærde Rector Scholæ Mester Simon, der udi Virgilio menede at kunne læse Ting, som udi hans Tid forefaldt udi Throndhjems Skole. Blandt andre af hans Udtolkninger erindrer jeg den, som han engang gjorde om dette Vers hos Virgilium:

Celsa sedet Æolus arce
Sceptra tenens mollitqve animos et temperat iras.*)

Udi disse Ord fandt han en Skolepersons nemlig Ole Peersens Opførsel, hvilken han overrumplede udi et Øllhuus med Kortspill udi Haanden, saa at

*) Høit Æolus sidder paa Klippen,
Mildner med Scepter i Haand deres Harme og stanser de Vrede.

Forklaringen over Verset blev denne: Æolus eller Olaus sidder ved Bord-Enden udi Butten (saaledes kaldes Kroen) havende Kløver-Knegt i Haanden og holdende Styr paa de andre i Selskabet, naar de klamredes udi Spillet».

Det passer ret godt til dette, at vi hører om vilde, tildels blodige Slagsmaal, hvortil Ungdommens gamle Lege paa Kalvskindet nu var udartede, Overfald, som Skolegutterne begik paa fredelige Bønder ved høilys Dag i Byens umiddelbare Nærhed, og desforuden mangt og meget andet, som ikke egner sig til nærmere Omtale. Sikkert er det, at da Byen i Slutningen af det 17de Aarhundrede i kort Tid havde egen Politimester, var det ikke mindst Skoleungdommen, som sørgede for, at hverken hans eller Vægternes Bestillinger blev Sinekureposter.

I de Optøier, som Ungdommen begik og af hvilke ikke faa hjemfaldt Justitsen, har jeg aldrig fundet Peder Wessels Navn, til Trods for at han jo ifølge Traditionen skulde have hørt til de værste af Spilopmagerne. Men de Skøierstreger, som i Sagnet tillægges ham, er dog alle af saa uskyldig Art, at adstadige Thrøndere, der er opvoxede under en ganske anderledes streng Samtids Disciplin, i Erindringen om sine fagre Ungdomsdage folder Hænderne og siger: «Men, Herre Gud! er da sligt ogsaa noget at lægge paa Minde?»

Saa meget synes dog at være bragt paa det rene fra Peder Wessels Opvækst, at hans Rømning fra Hjemmet ikke — som man helt fra hans Levetid har paastaaet — skyldes nogen Ubesindighed, han havde begaaet, men snarest den haarde Tugt, hvori Forældrene, navnlig da Faderen, holdt den viltre Gut for at forebygge, at han, før han vidste Ordet af, skulde komme i en eller anden Ulykke.

Raadmand Jan Wessel var ingen Tyran, hverken i eller udenfor sit Hus. Som enhver anden Thrønder,

der eiede noget, førte han en Hoben Processer for at faa opstaket Skjellet mellem mit og dit, og han tabte nok de fleste. Men han var til Trods for det langtfra nogen stridbar eller trættekjær Mand. Ved et Sagsanlæg beder han formelig sin Modpart om Forladelse for den Uleilighed, han ser sig nødt til at volde ham, og i et andet Tilfælde faar han endog høre, at den Billighed og Agtelse for Næstens Ret, han altid bar tilskue, kun maatte være tilhyklet, at han, for at bruge et Udtryk fra Bratøren, nok var «viar' innan end utan».

Det var denne Agtelse for Næstens Ret, som gjorde den snille og stilfærdige Raadmand til en streng Fader. Men at Peter, der jo nok var af den rette Arten, i Særdeleshed fik den faderlige Myndighed i dens hele Strenghed at føle og det just i de Aar, da Ungdommen er som mest oplagt til at muntre sig paa andres Bekostning, havde sin Grund i en Mindelse, som Raadmanden just havde faaet om, at Opdragelsen ikke kunde være streng nok, og at Erfaringen fra de ældre Kuld burde komme de yngre tilgode.

— Peters ældste Broder Kristofer var i 1697 efter et toaarigt Ophold ved Kjøbenhavns Universitet kommen hjem til Throndhjem. Det var en stor og sterk Karl, som havde Hovedet paa den rette Ende. De Skudsmaal, han medbragte fra Universitetet, var dog bare saa som saa for Studiernes Vedkommende. Men havde han været en sjelden Gjæst paa Auditorierne, saa havde han til Gjengjæld været hyppigere at træffe paa Studenternes Kneiper; at han havde spillet en Helterolle i de bekjendte blodige Sammenstød, som i hans Tid fandt Sted mellem Regensianerne og Lakeierne, derom vidnede en svær Flænge, som han bar i Ansigtet. Der blev efter hans Hjemkomst fortalt, at hans Bedrifter paa de kjøbenhavnske Ølstuer ogsaa skulde have skaffet ham en Indkaldelse for Konsistoriet og Trusel om Bortvisning

fra Universitetet; men om dette forholder sig saa, faar staa derhen.

Efter Hjemkomsten til Throndhjem delte Kristofer Wessel, der endnu paa en god Stund ikke kunde gjøre sig Haab om Præstekald, sin Tid mellem Prædikestolene og Traktørstederne, indtil Faderen fik ham anbragt som Huslærer hos Underkommandanten paa Munkholmen, Andreas Pihl. Dennes Børn skal efter en bekjendt Tradition i Throndhjem have nydt Undervisning hos Griffenfeld i de sidste Aar, han sad paa Holmen. Ved at lade Sønnen overtage denne visselig lidet indbringende Post har Raadmand Wessel nok havt for Øie at faa Sønnen fjernet fra Byens Fristelser og uheldige Bekjendtskabers Paavirkning. Men dette lykkedes kun delvis. Henningstuen paa Bratøren, som eiedes af Raadmand Wessel, var allerede ved denne Tid Logi for Munkholmens Folk paa deres Byreiser, og det var saaledes den letteste Sag af Verden for Kristofer Wessel at komme under Veir med, naar Faderen var paa Landet eller paa Reiser. Han benyttede da gjerne Leiligheden til at tage ind til Byen for at slaa en kortere eller længere Rangel af.

En Aften sidst i Juli Maaned 1700 træffer vi saaledes Studiosus Kristofer Wessel i Byen, hvor han var kommen i Lag med et Par Kjendinger, Sorenskriver Mattis Skaanlund fra Orkedalen og Generalfiskalens Fuldmægtig Kristian Sommerfeldt, en Prestesøn fra Vardal, som et Par Aar efter blev Sorenskriver paa Thoten. De havde om Eftermiddagen ruslet indom paa forskjellige Steder og havde sat adskilligt af sterke Sager tillivs. Sent paa Kveld havde de tørnet ind hos Kristen Pederssøn And, der paa Bratøren holdt et af Byens bedre Traktørsteder. Skaanlund maa have fjernet sig nogenledes snart; ialfald optræder han ikke under Aftenens senere Begivenheder. Men Wessel og Sommerfeldt blev siddende efter. De var begge noget anløbne, — netop i passe Humør

til at slaa sig en smule løs, allerhelst da paa Trediemands Bekostning.

Inde i Skjænkestuen fandtes der ikke andre end disse to muntre Fættere, og det var vel neppe uden i en vis Hensigt, at Sommerfeldt fra Vinduet holdt Udkig op efter Gaden, som laa der i den throndhjemske Sommernats dæmpede Lys. Med et faar han Øie paa en Kjending fra Ølstuerne, en Skipper Herman Hogtop, som var paa Veien hjem til sit Logi. Han vinker ham hen til Vinduet og beder ham komme ind og tage et Glas med. «Nei, inte iaften», svarer den udenforstaaende. Wessel, der ikke kjendte Hogtop personlig, gjentager da Sommerfeldts Opfordring Indbydelsen med det fyndige Tillæg: «En Hundsvot den, som ikke kommer ind!» Hogtop, der havde taget et Par Slag bortefter Gaden, snuede og kom ind.

Den indtrædende, en høi og før Person, var en Hamburgerskipper, der havde taget Borgerskab i Throndhjem. Han havde her slaaet sig op til en holden Mand, der eiede eget Skib og drev betydelige Forretninger. Men agtet og anseet var han dog neppe; han var en trættesyg og kranglevorren Person, ret en Type paa Datidens udenlandske Skipperborgere, der i de norske Smaabyer og Kystegne drev Forretninger af temmelig tvivlsom Art, der minder ikke lidet om det Optrækkeri, som de røldalske Fækarer endnu i Mands Minde øvede overfor Thelemarkinger og andre Fjeldbønder. Det var dog ikke mange, der kjendte «Hogtoppen» fra den kjeltringagtige Side. Derimod gik han i Byen for at være en Original af første Skuffe, der med sin Selvfølelse, sine besynderlige Anskuelser, sit gebrokne Sprog og sin Ilterhed var ligesom selvskreven til at være Bajads for Byens Ungdom. Wessel og Sommerfeldt lovede sig saa meget større Moro af ham, som de tidligere paa Kvelden havde seet, at han maatte være paa en Kant.

Da nu Hogtop var kommen ind i Skjænkestuen, sagde Wessel til ham: «Jeg skal da ikke tro, I er vred, fordi jeg kaldte paa Eder?» «Nei, jeg er inte vred», svarede Hogtop. Studenten forlangte da et Glas Brændevin og drak Skipperen til. Men denne rystede paa Hovedet og bad Opvartningspigen bringe ham et Glas for ham selv. Et saadant Afslag var efter gjængs Skik og Brug der paa Stedet en Fornærmelse. Wessel opfattede det da ogsaa saa og spurgte: «Hvorfor vil I ikke drikke med mig? Ser I mig an for en Hundsvot?» «Nei, inte», svarede Hogtop, «men jeg drikker for mig ene». Han løste med det samme sin Halsklud, som han puttede i Lommen, og knappede sin Kjole op. Wessel blev nu hidsig: «I hvad Hensigt tager I Eders Halsklud af? Er I vred? Vil I slaas med mig?» Han tog saa sin Paryk af og lagde den paa Bordet. Sommerfeldt, der var den mest ædru eller ialfald den mindst drukne i Laget, lagde sig nu imellem og fik dem til at holde Fred. Det varede dog ikke længe, før han skjønte, det bryggede op til ny Kommers, og da tog han det kloge Parti at fortrække. Straks efter sagde ogsaa Hogtop Farvel og gik. Wessel vilde følge ham; men Madame Anne And, der var en Veninde af hans Moder, tog ham i Armen for at holde ham tilbage. Hun kjendte baade Wessel og Hogtop saapas, at hun kunde vide, at det vilde løbe galt af, om de var mere sammen, og navnlig frygtede hun for, at Wessel, der paa vanlig Studentermaner gik med Kaarde, lettelig kunde komme til at forløbe sig i sin halvt utilregnelige Tilstand, om den krakilske Hogtop igjen begyndte at egle. Wessel lod sig imidlertid ikke holde tilbage, men skyndte sig afsted efter Hogtop.

Hvad der passerede mellem de to paa Veien mellem Kristen Ands Traktørsted og Ernst Petersens Hus, hvor Hogtop logerede, kan ikke med Sikkerhed oplyses. Kun saa meget synes at fremgaa, at Wessel,

der i Grunden var en godmodig Fyr og vel heller ikke denne Gang egentlig har havt noget ondt i Sinde, maa have faaet en Overhaling af Hogtop, der endog maa have slaaet hans Hat af ham. Da de kom til Hogtops Logi, var de begge ophidsede og høimælte.

Ved Midnatstid vaagner nemlig Hogtops Vært og hans Hustru, der begge laa i sin faste Søvn ved den Larm, der holdtes udenfor. De vilde da have hørt Hogtop sige til en, som han havde i Følge med sig: «Gaa nu hjem! Imorgen skal vi tales nærmere ved!» Hans Ledsager agtede ikke paa denne Opfordring, men fulgte efter ham ind i Huset. Neppe var de komne ind i Stuen, før det bar ihop med dem, og bedst det var, dumpede de begge i Gulvet. Værtsfolket for da op af Sengen og ind paa Hogtops Værelse, og ved forenede Bestræbelser lykkedes det at faa Slaaskjæmperne adskilte. De blev ikke lidet forundrede, da de saa, at det var en Studiosus og det ovenikjøbet Raadmand Wessels Søn, der saaledes ved Nattetid brød ind i Godtfolks Hus. Men herover anstilledes dog neppe mange Betragtninger. Uden Ceremonier blev Wessel sat udenfor Døren, som lukkedes forsvarlig igjen indenfra.

Ude paa Gaden holdt Studenten nu et svare Spektakel. Han vilde ind igjen for at faa fat paa Hogtop, og da dette ikke lykkedes ham, raabte han, at Hogtop skulde komme ud, saa skulde de slaaes paa Kaarder. Maria Holst, Ernst Petersens Kone, talte ham da tilrette fra Vinduet af og foreholdt ham, hvor ilde det var, at en saa brav Mands Søn skulde bære sig saa uvittigt ad. Det lod en Stund til, at Wessel ved at høre sin Faders Navn indblandet lagde sig Formaningen paa Hjerte. Han gjorde et Par Slag bortefter Gaden; men i det næste Øieblik var han igjen den mandhaftige norske Student, der ikke anerkjendte nogen Myndighed over sig. Han hamrede paa Døre og Vinduer baade hos Ernst Petersen

og hos Naboerne og hug med Kaarden i Husvæggene og Stakitterne, saa Fliserne fløi, idet han med sin brølende Bas i alle Thrøndermaalets Schatteringer sang ud om, hvilken inderlig Lyst han havde til at faa Hogtoppen fat.

Men Hogtop var en forsigtig Mand. Af ren Humanitet mod den unge Student, sagde han senere — han havde nemlig set, at Folk i Nabogaardene begyndte at røre paa sig og skotte ud gjennem Vinduerne — gjorde han Anskrig til Bratørvagten. En Løitnant med en Patrulje indfandt sig og tog den balstyrige Student i Forvaring til Morgenen.

Under Slagsmaalet inde hos Ernst Petersen havde Hogtop faaet et blodigt Øie, en Flænge i Panden og en forslaaet eller forstuet Haand. Til Gjengjæld havde Wessel faaet sin venstre Tommelfinger skambidt. Det første, de maatte gjøre, saasnart de kom ud om Morgenen, var at søge en Badsker for at faa Raad og Hjælp.

De Saar og Men, de to Kamphaner havde faaet, afgav tilstrækkelig Vidnesbyrd om, fra hvilken Side Kampen sidst var bleven aabnet. Men den Skaansomhed, Hogtop kytede af at have udvist, var det kun smaat bevendt med.

Længere op paa Dagen mødtes Wessel og Sommerfeldt inde hos Kristen And. Da Sommerfeldt fik høre om Nattens Begivenheder, søgte han som Ven og Bekjendt af begge Parter at faa mæglet Forlig; men ihvorvel ogsaa andre forenede sine Forestillinger med Sommerfeldts, var og blev Hogtop døv paa det Øre. Han havde nemlig, da han forlod Badskeren, lagt Veien indom Prokurator Morten Jakobssøn Foged, en Lovtrækker, der sad i god, men ikke synderlig fin Praxis. Denne lugtede strax, at her var Penge at tjene, og var ikke sen med at udtage Stevning til Provsteretten baade mod Wessel og hans Fader Raadmanden, skjønt det ikke er godt

at vide, hvad Befatning han havde med sin forlængst myndige Søns Sag. Men den gode Morten havde nok sine Grunde for det; han vilde vel sørge for at faa sit paa det tørre i alle Fald.

Ved Provsteretten vidste man ikke, hvorledes man egentlig skulde tage Sagen. De Vidner, som Prokuratoren skaffede, var nemlig for den største Del Udlændinger, og den Forklaring, de kunde afgive, var saagodtsom ingen. Som Følge heraf tegnede alt til at ville gaa i Langdrag, og Hogtop, som strax efter Slagsmaalet havde forladt Byen, fandt Sagen staaende uafgjort, da han efter Maaneders Forløb kom tilbage. Derfor var han da ogsaa fast bestemt paa at give sin Modpart en velment Tak for sidst, naar han næste Gang mødte ham.

— Tirsdag den 1ste Marts 1701 var Kristofer Wessel atter i Byen. Om Aftenen ved 7-Tiden kom han i Følge med to Venner indom hos Kristian Gärtner. I hans Vertshus, det fineste i Byen, holdtes et Slags Klub for Stedets Embedsmænd, Officerer og større Kjøbmænd. Wessel og hans Venner var ved denne Leilighed aldeles ædru. I Forstuen tog Verten Wessel tilside og hviskede til ham, at Hogtop var inde i Dagligstuen. «Jeg har da vel ikke noget med ham at bestille!» sagde Wessel og gik ind.

I Stuen havde nogle af Byens fornemste Forretningsmænd og et Par Officerer taget Plads ved det ene Bord og spillede Kort. Ved det andet Bord sad Herman Hogtop i Karnapet med sit Glas foran sig i værdig Ensomhed, vistnok optagen af den Mønstring, han i sit stille Sind holdt over sine Kunder der i Byen, og med sine Beregninger over, hvorledes han paa bedst Maade skulde afhænde de Varer, som just blev udlossede af hans for nogle Dage siden hjemførte Skib. I disse sine Betragtninger blev han afbrudt, da Wessel og hans Kammerater kom ind og efter at have hilst paa de tilstedeværende uden

videre slog sig ned ved det Bord, hvor Hogtop sad. Men om de unge Herskaber ikke følte sig generede af Hogtops Nærværelse, saa befandt dog denne sig øiensynlig uvel ved deres. Han reiste sig, tog sit Glas og satte det paa Kakkelovnen, hvorpaa han gav sig til at drive op og ned paa Gulvet. Men han sagde ikke et Ord, og om en liden Stund forsvandt han. Da han vel var udenfor Døren, reiste Wessel sig fra den Plads, han havde indtaget i Karnapet, saasnart Hogtop havde forladt den, og sagde til de tilstedeværende: «Messieurs! I skal være mine Vidner, at jeg er kommen herind som en ædruelig og fredelig Person, som ikke vil have noget udestaaende med noget Menneske. Men saasom jeg fornemmer, her er en Person, som vil søge Klammeri med mig, maa jeg bede Messieurs staa mig bi, om saa maatte ske.» «Ja, Monsieur Wessel,» mente Overkonduktør (Ingeniørkaptein) Stockhoff, der hørte til Kortlaget ved det andet Bord, «eftersom I fornemmer saadant, synes mig det skulde være det bedste, man absenterede sig for at forekomme videre.» Selv om Wessel vilde have lagt sig Krigsmandens vise Raad paa Hjerte, saa skulde han blive forhindret fra at følge det, idet Hogtop strax efter traadte ind.

Verten, der havde hørt Wessels Anmodning og vel ogsaa selv frygtede for noget af hvert, havde havt fat paa Hogtop ude i Forstuen og sagt ham, at hvis han havde noget med Wessel at afgjøre, saa maatte han være saa god at opsætte dette til en anden Gang og i ethvert Fald forskaane hans Hus. Hogtop vilde da ikke yppe Kiv, — var det ligt sig! «Bei meiner Seele nicht! Ich will nur mein Bier austrinken,» sagde han.

Da Hogtop var kommen ind i Stuen, vedblev han at drive op og ned paa Gulvet, som han før havde gjort. Men nu klaskede han Hænderne ihop, og man kunde merke, at Sinnet tog ham sterkere og sterkere,

for hver Gang, han skulede bort til sin tidligere Plads i Karnapet.

Om en liden Stund tittede Hogtops Broder, Skipper Jakob Hogtop, ind. Efter at han havde hilst, som Skik og Brug var, spurgte han sin Broder: «Wat is hier to bestellen?» Han var altsaa budsendt. »Ich habe mit den Karl to dohn,» sagde Herman og for op i Karnapet, hvor Wessel sad. Denne greb til Kaarden; men før han havde faaet den udtrukket, havde Jakob Hogtop brudt den itu, og i det samme tildelte Broderen med et skarpt Instrument Wessel nogle Hug i Ansigtet, saa Blodet sprøitede. Paa Wessels Raab: «Han myrder mig!» ilede Gärtner og Kortspillerlaget til, og det lykkedes dem da ogsaa at fri ham for yderligere Overlast. Hogtopperne likte sig efter dette ikke længere i Selskabet, hvis Holdning heller ikke var den venskabeligste, og forsvandt i største Skyndsomhed. Der gik Bud efter Stadskirurgus Daniel Rode, der indfandt sig og forbandt Wessel. Denne havde dog lidt et saa betydeligt Blodtab, at Rode fandt det raadeligst, at han for Tilsyns og Pleies Skyld indtil videre tog Bolig hos ham. Wessel slog ham da Følge, og for at have noget at støtte sig paa det ganske korte Veistykke til Rodes Hus tog han en sølvbeslagen Stok, som Vertens lille Søn gik og legte med; der var ingen af de tilstedeværende, som kjendtes ved den.

En Stund efter at Wessel og Rode var gaaet, kom Hogtop, ledsaget af et Par Skippere, tilbage til Vertshuset for at hente sin efterladte Stok. Da man kom under Veir med, hvor den var, og sendte Bud til Wessel efter den, svared han, at Stokken skulde han udlevere, saasnart han havde faaet Erstatning for sin sønderbrudte Kaarde.

I 16 Dage opholdt Wessel sig i Daniel Rodes Hus. Først da var hans Saar lægte saapas, at han kunde flytte hjem til Forældrene. Hvad disse tænkte,

da Sønnen fremstillede sig for dem med de nye Flænger i sit før saa vansirede Ansigt, kan sagtens nogen hver forestille sig; men smerteligere for dem maa nok den Fornemmelse have været, som de havde af, at det hos Sønnen ikke var Ansigtet alene, som var udskjæmt for bestandig. Det Mellemværende, som Kristofer Wessel hidtil havde havt med Hogtop, havde Raadmand Wessel betragtet for at være sig uvedkommende, og det er lige til rørende at se, hvorledes hans forvildede Søn bestræber sig for at forskaane den gamle Fader for Ubehageligheder af de gale Streger, som af ham var begaaede. Men fra nu af var og vilde Raadmand Wessel ikke længer være den fredsommelige, godmodige Mand, som var tilsinds at taale og fordrage alt, hvad en Hamburger-skipper turde byde ham og hans Hus.

Først gjorde han vel et Forsøg paa at faa istand et Forlig, saaledes, at den Selvtægt, Hogtop nu havde øvet, kunde gaa op i op mod den Overlast, som han før havde lidt. Men da denne ikke vilde gaa ind paa det, fik han føle Rækkevidden af den Magt, som en Magistratsperson i de gode gamle Dage kunde udfolde.

Saasnart Hogtopperne merkede, at der vilde blive reist Sag mod dem, gjorde de sig straks færdige til at forlade Landet. Men herfor blev der sat en Stopper, idet Raadmand Wessel paa en opsigtvækkende Maade lod dem arrestere ved Byens Vægtere. De slap vel efter nogen Tids Forløb atter ud, men maatte stille en overmaade høi Kaution, og det var vel som Følge af de Forpligtelser, denne paalagde, at Herman Hogtop maatte blive i Byen og faa en anden til at føre sit Skib, der imidlertid havde indtaget Ladning for Irland. Til Gjengjæld chikanerede han Raad-manden paa alle mulige Vis, og det var sagtens det mindste, at han lod Sagen gaa gjennem alle Instanser hertillands, før han kunde slaa sig til Ro. Et uhygge-ligere Indtryk gjør i ethvert Fald den Hensynsløshed

og Ubarmhjertighed, hvormed hans Sagfører tager fat paa den unge ubesindige Student, hvis Fremtid han gjør alt muligt for at ødelægge. At der i denne hans Procedure ligger personligt Had paa Bunden, kan man ikke komme bort fra, naar man ser, hvorledes han Gang paa Gang søger at ramme hans Fader Raadmanden med Snert og Sigtelser, der vistnok kunde saare denne, men derhos i alle rettænkendes Øine maatte vise Samtiden, hvilken utrolig raa Person Hogtops Sagfører i Grunden var.

— De to Processer gik nu Side om Side fra Domstol til Domstol, indtil de blev afsluttede ved Overhofretten. Ved denne Dom af 7de Marts 1703 blev Kristofer Wessel idømt Bøder af 138 Lod Sølv og en Erstatning paa 50 Rdlr. til Hogtop, medens denne den 12te Marts s. A. blev tilfunden at udrede en Bøde paa 27 Lod Sølv og en Erstatning til Modparten af 60 Rdlr. Jakob Hogtop skulde erstatte Wessel den itubrukne Kaarde, og denne skulde give Herman Hogtop hans Stok tilbage.

— Saa længe Processen stod paa, maa Raadmand Wessel have befundet sig i en stadig Vaande. Hans fine Æresfølelse var nemlig i disse Aar bleven yderligere skjærpet derigjennem, at Politimesterembedets Pligter for en større Del blev overdraget ham, da dette Embede blev nedlagt. For alt i Verden maatte han derfor se til at forebygge, at Forargelsen tiere skulde udgaa fra hans Hus. Broderens Forgaaelser kom da ogsaa som en Arvesynd til at følge Peter Wessel i al den Tid, han opholdt sig i Hjemmet.

Raadmand Wessels sociale Stilling og fine Familieforbindelser tillader ikke uden videre at tage det Sagn for godt, at den store Søhelt i sine unge Aar skal have gaaet i Skrædder- og Barberlære. Der kræves i ethvert Fald en ganske anden Hjemmel derfor end Rothes paa mange Hold kun altfor upaalidelige Beretning. Desuden lader dette «Sagn» sig ikke godt

forene med den Kjendsgjerning, at Peter Wessel under sine sidste Aar i Hjemmet oftere fulgte Faderens Skibe paa deres Reiser nedover Kysten, som han allerede før Indtrædelsen i den dansk-norske Marine havde et temmelig nøie Kjendskab til, og dette skulde han paa sine Krydstogter i 1713 og 1714 drage sig til Nytte.

Naar det kommer til Stykket, har vel hans hele Befatning med Barberhaandværket ene og alene bestaaet deri, at han paa sin Flugt fra Hjemmet fremviste et Pas for en Barberlærling. Dette var imidlertid ikke udfærdiget for Indehaveren, men nok for en jevnaldrende Kamerat, som godhedsfuldt havde overladt ham sit Pas og sin forudbetalte Plads i Kongefærden, da han selv paa Grund af en noget kilden Affære blev nødt til at indstille sin Reise indtil videre.

STORE HANS HÆRINGSTAD

TRÆK AF LIVET PAA HØIFJELDET
I FORRIGE AARHUNDREDE

FORTALTE AF

O. A. ØVERLAND

ANDET OPLAG 7DE TUSINDE

KRISTIANIA OG KJØBENHAVN
ALB. CAMMERMEYERS FORLAG
LARS SWANSTRØM

CENTRALTRYKKERIET — KRISTIANIA 1896

Der lever i Valders den Dag idag mange Frasagn om en Kjæmpe, som kaldes «Han Halvard ved Lykkja», der er bekjendt for sin overordentlige Styrke, sin kraftige Vækst og sin Spændstighed. Han var en af Anførerne i de stygge Slagsmaal, som leveredes paa Vingsterflyerne og andre Steder i Jotunheimen mellem Valderserne og Dølerne. Selv om kun en Del maatte være sandt af det, som er bekjendt om ham fra disse Dragsmaal, saa kan man ikke undres paa, at han fik og beholdt Navn af «Valderskjæmpen».

For lang, lang Tid siden sad to Valderser, som begge kjendte Halvard, og taltes ved om, hvor sterk han var. Den ene af dem mente da, at der ikke kunde findes Mage til et sligt «Styggebeist». Den anden, hvis Kjendskab strakte sig noget videre, var dog ikke af den Mening. «Havde jeg,» sagde han, «været saa sterk som «Stor-Hans i Hæringsta», jeg, saa skulde jeg have dængt Halvard ved Lykkja og kastet ham ud i Vingstren, taget ham igjen og dængt ham tør ogsaa.»

Denne «Stor-Hans i Hæringsta», som en naturlig Modstander ydede denne varme Anerkjendelse, var en Renskytter fra Hedalen, Anneks til Vaage, som er viden om bekjendt for sin kjæmpemæssige Vækst og sin Styrke, som stod i Forhold dertil. I Gudbrandsdalen mindes han sædvanlig alene under Navnet «Store-Hans»; men i Bygderne nordenfor og søndenfor er det nok under Navnet «Hæringstaden», han er som mest kjendt.

Naar nu hans Sambygdinger, Vaageværingerne, der netop er bekjendte for sin kraftige Vækst, har givet ham Navnet «Store-Hans», saa kan man allerede deraf slutte, at han ikke var nogen Smaagut; men hvor stor han i Virkeligheden var, kan man slutte sig til ved at sammenligne ham med en af de sværeste Karer, som fandtes i Dalen i hans Samtid.

Paal Nedre-Bjørnstad, der selv var godt og vel tre Alen lang, syv Vaager (126 Kilogram) tung og overmaade tykfalden og velvoksen, talte tit og ofte om, hvilken overordentlig svær Kar Store-Hans havde været i Sammenligning med ham, og de havde havt Anledning til at maale sig, da de laa sammen oppe ved Sjo-Elven en Vaar, da Tiurlegen gik for sig. «Aa, det var grovt til Kar,» sagde Paal; «jeg blev bare som en Vetlegut, naar jeg kom ind til Hans, ja, Guds Død! var han mest lige saa dryg omkring Laaret, han, som jeg var omkring Smallivet.»

Ved det første Øiekast skulde Folk ikke tro, at Hans var saa stor, som han i Virkelig-

heden var; men det kom sig af, at alle hans Lemmer var saa rundvoksne og vel proportionerede. Hans Laar, Lægge og Arme var som Stokke og haarde som Jern at tage i, naar han spændte Senerne. Hans Styrke stod da ogsaa i Forhold til denne Legemsbygning. Men Hans var ogsaa, som Tilfældet gjerne er med ovsterke Folk, godlynt og spagfærdig, og i den kjæmpemæssige Skikkelse boede der et barnligt, ømt Gemyt. Aldrig hørte man, at han yppede Trætte, eller at han med Overlæg gjorde nogen Moders Sjæl Fortræd. Men Hans kunde ikke godt beregne sin Styrke, og det hændte derfor, at han klemte noget for haardt til, naar han nødtes til at tage i.

Det er de Frasagn, som lever efter denne Mand, som jeg her har sammenstillet. De er for en stor Del allerede trykte før. Saaledes har Lærer Olav Aasmundstad i «Svein Urædd» for 1869 trykt en Del, som senere er gaaet over i Prof. Dr. L. Daaes «Norske Bygdesagn», I. Saml. Flere andre er meddelte af Ivar Kleiven i hans ypperlige Samling «Segner fraa Vaagaa». En Del har ogsaa Brødrene Fredrik og Embret Hougen ladet trykke i «Tunsbergeren» for 1868.

I.

Det heder, at Gaarden Hæringstad i Hedalen, Anneks til Vaage Prestegjæld, i Fortiden skal have været Sædet for en adelig Slægt. Dette er vel ikke usandsynligt; men hverken i Sagaerne eller i Oldbrevene vil man finde Gaarden nævnt, og det lader sig saaledes intet sige om den Sag. De forskjellige Gjenstande fra gammel Tid, som findes paa Gaarden, beviser heller intet fra eller til, og hvad det store smukke Bur eller Loft paa Gaarden angaar, er dette ikke af overvættes høi Ælde; — det er ialfald ikke meget ældre end den Tid, hvori de her fortalte Begivenheder foregaar.

Var det end bare saa som saa bevendt med Hæringstadfolkets Adelskab, saa skulde dog ingen kunne negte, at det var en Slægt af Kjæmper, som i den første Halvdel af forrige Aarhundrede voksede op her paa Gaarden. Store-Hans, som vi alt har nævnt, og som er Helten i den følgende Skildring, var den yngste af Familien. Hans seks Aar ældre Broder, Gutorm, var ogsaa en meget sterk Karl, ja, somme mente og, at han

skulde være vel saa sterk som Hans. Denne var dog i ethvert Fald meget smidigere end den tykfaldne, tætvoksne Broder.

Hans og Gutorm havde to Søstre, af hvilke den ene senere blev gift til Øvre Bjørnstad, den anden til Kjølstad. Ogsaa de var saa gode af Kræfter, at de ikke var til at spøge med. Der stod paa Hæringstad fra gammel Tid — maaske findes de der endnu — to svære Drikkekander af Messing, som hver tager henimod 40 Liter;*) det maatte ikke være vek Kar, som skulde sætte en af dem for Munden, naar den var fyldt med Øl. Men Hæringstad-Møerne bar dem, fyldte med Øl, paa strak Arm, en i hver Haand. Engang var Hans tilsinds at kaste den ene af Søstrene paa Dør. Han fik hende ogsaa bort til Døren; men her hug hun sig fast i Dørklædningen, og Hans var ikke istand til at rive hende løs, men maatte lade hende være.

Hans var, som vi allerede har sagt, ikke den, som misbrugte sin Styrke overfor Kvindfolk og Karlmænd, som der ikke var større Magt i. Endda maatte man have gjort ham tilgavns sint, før man kunde faa ham til at gribe ind. Man hørte derfor heller aldrig, at han havde været med paa Slagsmaal nede i Bygden, efterat han var noget tilaars kommen. Kun en Gang, og det var ved den Tid, han blev voksen, kom han lidt

*) De omtales af Gerhard Schøning i den utrykte Del af Beskrivelsen af hans Reise. De var udstyrede med drevne Billeder af de hellige tre Konger, og de kunde saaledes ikke, som man vanlig troede, være fra Hedenskabets Tid.

i Krangel med en Kar, som ialfald ikke gav ham meget efter i Styrke.

Denne, som hed Thorsson, og som har ryddet den efter ham opkaldte Plads, var et Par Aar ældre end Hæringstaden. Engang de mødtes paa en Dansemoro eller Auktion, som holdtes paa Ekre, blev de usams, og saa bar det ihop med dem. Det var mørkt i Stuen, saa ingen fik se, hvad Udfald Kampen egentlig fik. De tog ikke Tag paa almindelig Vis, men de drev til hinanden med Næveslag. En af dem — hvem det var, fik man ikke se, og ingen af Kjæmperne talte senere hen om det — veg baglængs ud gjennem Klevedøren, og den andens Slag tog derfor i Dørsvillen. Det dundrede slig af dem, siger man, som om der blev slaaet i Væggen med en Storslægge.

II.

Efter Forældrenes Død havde Gutorm overtaget Hæringstad, og her voksede da Hans op og deltog i de Arbeider, som kunde falde paa Gaarden.

Der stod til for 20—30 Aar siden et Fjøs paa Hæringstad, som de to Brødre havde sat op i Forening. Det var ikke meget høit, men var opført af svært Tømmer. De brugte intet Stillads eller Heiseverk til at hale Stokkene op; men de tog bare i hver sin Ende paa Stokkene og bragte dem i Lag med det samme.

Medens de tuftede Fjøset, skulde de prøve, hvem af dem kunde kaste længst en stor og tung Jernstang, som de brugte til Stenene i Fjøsmuren. Først kastede Hans Jernstangen et drygt Stykke. «Jamen mener jeg, at jeg kaster længere,» sagde Gutorm. Som han sagde, det gjorde han; men i det samme Jernstangen kom ned, traf den paa en Sten, saa den røg tvert af.

Senere deltog Gutorm og Hans i Opførelsen af Hedals Kirke.

I Midten af det 17de Aarhundrede blev det besluttet, at den gamle Kirke, som stod paa Bjølstad, skulde nedlægges. Man vil vide, at det var en uhyggelig Tildragelse, hvorved Kirkegaarden og Kirken var bleven vanhelliget, som fik Bygdens Folk til at fatte denne Beslutning.

Oppe i Skogbygden, øverst i Hedalen, levede der to Brødre, Nyborskarerne kaldet, som var bekjendte som dygtige Elgskyttere, men berygtede for sin Uvorrenhed og Ryggesløshed. En af disse havde en hel Dag senhøstes forfulgt en Elgko, og da han ikke var god for at indhente den, forbandede han sig paa, at han skulde lade den faa undgjælde paa et andet Slags Føre. Om Vaaren efter forfulgte han paa Skaren en Elgko, som gik paa faldende Fod. Alligevel varede det en god Stund, før det lykkedes ham at løbe den op. Da nu Elgkoen saa, den ingen Vei kunde komme, faldt den paa Knæ for Nyborsgutten, saa bønligt paa ham og sytede. Men dette Umenneske agtede intet og skjød. I det samme Koen fik Skuddet, kalvede den. Da nu Gutten var paa

Hjemveien, droges det efter med ham, hvor stygt han havde baaret sig ad, og sidstpaa blev han saa lei sig, at han ved Hjemkomsten til Nyborsløkken gik bort til en stor Sten og skjød sig. Her fandt man ham siden med Bøssen foran sig; men alligevel kom han i kristnet Jord. Nyborsgutten havde en udmerket god Elghund, og nu, da dens Herre var bleven jordet, grov den sig ned paa Kistelaaget, hvor den fandtes død. I alt dette saa Bygdefolket en slig Profanation af Kirkegaarden, at man besluttede sig til at sløife Kirken paa Bjølstad — den blev nok forresten staaende, til den raadnede ned — og at bygge en ny paa Hæringstad.

Ved Bygningen af den nye Kirke blev der lagt Beslag paa alt, hvad der ved denne Tid fandtes af Dygtighed og Kyndighed i Bygden. Meget godt Arbeide er da ogsaa ydet her. Saaledes blev alt Smedearbeide i Kirken udført af den dygtige Bøssesmed Per Laugrusten, hvis Geværer den ældre Generation Rensjægere regnede blandt de gildeste, som fandtes hertillands. Det af denne forarbeidede smukke Kirkespir blev opsat af begge Hæringstadbrødrene i Forening.

III.

Da Hans blev skreven til Soldat, mødte han op paa Bræe for at modtage Mundering. Men det var ingen let Sag at finde Klæder, som kunde passe ham. Langt om længe fandt man da et

Plag, som han til Nød kunde faa sprængt paa sig. Men Klæderne var dog saa korte og trange, at han saa rent ud, som han var ophængt i dem. Hans skulde imidlertid slippe at gaa som «et Spektakel» paa Eksercerpladsen med dem.

Ved saadanne Samlinger blev det altid foreholdt Rekruterne, at der var Mulighed, ja Sandsynlighed for, at de vilde komme med i Krig, og disse beherskedes da ganske af den Forestilling, at en Udrykning allerede stod for Døren. Som Følge heraf var Stemningen paa Pladsen noget trykket den første Dag. For at faa lidt mere Liv i Soldaterne søgte Officererne at pudse de sprækeste Gutter til at slaa sig løs i en rigtig feiende Halling. Nu havde Officererne bidt sig Merke i den svære Rusken, hvis Lige de endnu aldrig havde seet, og sig imellem undredes de paa, om han var lige saa «leug» og frisk, som han var stor og sterk. Det skulde de straks faa vide. Da nu Hallingen gik som kraftigst, begyndte Soldaterne at raabe: «Hæringstaden frem! Hæringstaden frem! Ingen træder Hallingen som han!» Men Hæringstaden havde ingen Lyst til at syne sig; han kjendte sig nemlig ikke igjen i de Klæder, han havde faaet paa. «Brokje e for traang, mata,» sagde han. «Aa, — Brokje,» sagde en af Officererne; «syn dig, Gut, i Kongens Klæder! Kom du!» «Læt gaa da!» sagde Hæringstaden. Allerede ved det første Spræt, han gjorde, revnede Bukserne. Efter et Par Rundkast havde han skilt sig aldeles ved Fillerne, som han havde faaet paa, og da Dansen var slut, hilsedes han

af skraldende Lattersalver baade fra Kamerater og Officerer. «Aa, for før (rask) Satan!» sagde disse. «Den danske Bunad er for snau for Dolekroppe,» skal Kapteinen have sagt. Hæringstaden var af samme Mening. «Den Kongen vor,» sagde han siden til sine Kamerater, «maa være en laak Kar, siden han ikke engang kan gjøre Karerne sine saapas Klæder, at de taaler, man røiver sig i dem.» Men nu blev der dog gjort Udvei til nye Klæder for ham.

Et Par Dage efter, at Hans havde trukket i Tøiet, skulde han faa Leilighed til at vise, at han var lige saa sterk, som han var stor og spræk.

Som i saa mange andre Forhold holdtes der ogsaa paa Eksercerpladsene, naar Øvelserne aabnedes, Sammenskudslag, hvortil alle maatte yde sit Bidrag. Kun den, som paa en haandgribelig Maade godtgjorde, at han var den sterkeste Mand paa Pladsen, var fritagen herfor. Han var «toldfri» eller «Frikar», som det kaldtes.

Den Tid, Hans eksercerede, var Eksercerpladsen paa Fron, og her samledes der da mange staute Karer fra Bygderne rundt omkring. Der blev anstillet Styrkeprøver af alle Slags, taget Ryggetag o. s. v. Men allerede som Rekrut skulde Hans blive «Frikar» og blive gaaende som saadan, saa længe han var paa Pladsen.

Før havde der i mange Aar været en Mand fra Rolstad i Fron, som havde gaaet «toldfri». Man sagde om ham, at han endnu aldrig havde ligget under for nogen i Ryggetag. En Dag, straks efterat Hans havde faaet Munderingen

paa, mødte han op efter gammel Vane og bød sig frem. Men i hele Vaagekompagniet fandtes der ikke en eneste en, som vovede at melde sig — uden Hæringstaden. Det blev et kvast Tag den korte Stunden, Riden stod paa; men den endte med, at Hans lagde Rolstadkjæmpen til Marken, og det saa voldsomt, at han var færdig et Par tre Dage bagefter.

Saasnart Fader til Rolstaden havde hørt, at nu havde hans Søn fundet sin Overmand, maatte han øieblikkelig ned paa Pladsen for at se paa denne. Det var en gammel graa Kall, som stavrede sig frem med Stok. Han spurgte efter den nye Frikaren, og man viste ham da Hans. Han tog Stokken under den venstre Arm og satte med den høire Haand Skyggefjøl for Øinene for at se rigtig vel paa ham. «Aa, vogte dig, for Kar au, lel,» sagde han.

IV.

Det maa have været paa den Tid, da Hans eksercerede Rekrut, at Hæringstad-Familien opløstes. Gutorm byttede Hæringstad, som han havde arvet efter Faderen, bort mod Graupe i Skaabu og flyttede derhen. Hans fulgte ham ikke did, men forblev i Hjembygden, hvor han for det meste opholdt sig hos Søsteren paa Øvre Bjørnstad paa Lalum, naar han var i Bygden. Men den største Del af Aaret færdedes han, navnlig i sine yngre Dage, i Fjeldet, hvor Jagt og Fiskeri blev hans fornemste Levevei.

Det er da ogsaa til denne hans Virksomhed, de fleste Frasagn om ham er knyttede.

Den første Gang, Hans var med i Rensfjeldet, var han ikke mere end 18 Aar gammel. Han vilde have slaaet Lag med nogle ældre Skyttere; men disse var rædde for, at han bare skulde jage bort Renen for dem og vilde derfor ikke have ham med. Hans maatte da tage tilfjelds paa egen Haand; men Rensskytterne var dog saa barmhjertige at give ham Tilladelse til at komme til dem i Skytterboden ved Gjendeosen, naar det blev Kveld.

Da det led udpaa, kom Skytterne hjem til Boden; de havde ikke faaet Haar af Ren engang. De havde ventet at finde Hans der; men dette var ikke Tilfældet. De tog da paa at undres paa, hvor der kunde være bleven af den stakkars Unggutten, som skulde rende tilfjelds alene. Jo længere det led udefter, desto mere tog de til at frygte for, at der maatte være tilstødt ham noget. Men bedst det var, hørte de, at det dundrede ved Bodvæggen, og de ud for at se efter. Det var Hans, som var kommen med en voksen, stor og gild Renbuk med Hud og Horn paa. «Nei, har du ikke havt ud af den Indvoldene da?» spurgte de. «Nei, skulde jeg da gjøre det og?» sagde han; han lod nu, som han ikke havde det mindste Vet paa sligt.

Efter den Dag slap Hans at bede nogen om at faa Følge i Fjeldet; men mange var de, som vilde holde Lag med ham. Det skulde imidlertid være sterke og haardføre Karer, som skulde magte

de Strabadser, som hans Jagtfærder og Fisketure var forbundne med. Til Gjengjæld følte man sig tryg paa andre Kanter, naar man holdt Følge med ham.

Valderserne har fra umindelige Dage ligget i Kiv og Strid med sine Grander Hallingerne og Dølerne om Grænseskjellet oppe paa Vidderne, og i et lige saa langt Spand af Tid har der været procederet om de Rettigheder, som dette skulde afmerke. Men denne Procedure er kun i sjeldneste Tilfælde bleven ført for lovlige Domstole. Helt til vore Fædres Dage er saadanne Trætter om Jagt- og Fiskerettigheder bleven afgjorte ved Næveretten, og kunde Vidderne saasandt berette sin Saga, skulde den syne os, at det hedenske Helteold heroppe i Vildrenens, Jervens og Hvitørnens Hjem har varet mange Aarhundreder efter, at Samfundet nede i Dalen antog mere civiliserede Former. Det var haarde Halse, de Karer, som mødtes heroppe paa Fjeldet mellem Bægnas og Sjoas Dalføre. Ligesom Gauta-Thore, Afra-Faste og Arnljot Gelline troede de — ialfald som oftest — kun paa sin egen Styrke og afpassede sin Færd derefter. Det var det ubændigste Mod, den sikreste Bøsse, den skarpeste Kniv, som foreløbig afgjorde, hvem der skulde raade Grunden; den slagne Part maatte vente, til hans Tur kom og Hævnens Time slog.

Da Hæringstaden begyndte at færdes i Fjeldet, udøvede Valdersen her det mest uindskrænkede Enevælde; hver Gang en Døl havde skudt Ren, var der næsten altid et Par Valderser til-

stede for at kræve «Grundlut» i den under Foregivende af, at den var fældet paa Valders-Grund, og denne strakte sig nær sagt ned til Dølernes egen Stuedør. Endda kunde Dølen takke til, at Valdersen ikke tog det hele Dyr og gav ham Stryk atpaa. I Hæringstadens Tid skulde Bladet imidlertid vende sig og Valdersen nødes til at tage Rev i Seilene.

Mangfoldige var da ogsaa de Eventyr, han maatte bestaa, og hvorom der nu gaar Frasagn. Det slaar neppe feil, at Valdersen mere end en Gang har rottet sig sammen, og at Hæringstaden baade har faaet Risp og banket Trøie, naar han raakede ud for en halv eller en hel Tylvt af spræke Valderser. Men det brød han sig ikke noget om, og hændte det en Gang imellem, at han blev alvorlig skræmt, saa talte han ikke om det; thi det vilde han nu mindst af alt skulde blive spurgt blandt hans Sambygdinger.

Engang da han gik i Fjeldet, mødte han en Valders, som vilde bytte Bøsse med ham. Da Hans svarede nei til det, blev Valdersen flyvende sint og lovede ham Juling, hvis han ikke efterkom hans Opfordring paa Timen. Hans slog da op en Kaldflir. «Kom hid, du spræke Manden,» sagde han, «saa skal jeg lære dig et Kast, som vi Døler bruger, naar vi danser Halling. Vi kalder det for Revastupen.» Valdersen blev nu arg tilgavns og forbandede sig paa, at en Døl ikke skulde lære ham at danse Halling. Da gik Hans rolig hen, tog ham i Bringen og «skaut Sporv» med ham, saa han drev bortefter Fjeldet og Skoene

hans til hver sin Kant bagefter. Uden at give et Kny fra sig reiste Valdersen sig, sankede sammen Skofillerne sine og luskede af. Dagen efter var Hans atter ude paa Skytteri Han kom da igjen i Følge med en Valders. Han saa straks, at det var den samme, som han Dagen før havde lært at gjøre Hallingkast; men han lod sig ikke merke med det, og Valdersen lod ogsaa paa sin Side, som han aldrig før havde seet Hans. Men nu var han ogsaa saa blid og godkynt, at han kunde snakke med ham om alt, baade løst og fast, og sidstpaa foreslog han Hans, at de skulde slaa sig sammen paa Skytterfærden. Ja, der var intet, Hans heller vilde, siden han havde truffet paa en saa hyggelig og pen Mand. «Men er det ikke forunderlig rart, du,» sagde han, «at der kan være saa stor Forskjel paa et og samme Folkeslag. Jeg havde igaar Følge med en Krop fra Valders; men det var ret en Djævels Brand, Han staakede og braakede slig, at jeg blev rent fælen, og sidstpaa bandede han saa stygt, at begge Skofillerne hans drev langt bort efter Fjeldet.» Det var nok ikke frit for, at Valdersen drog Kjendsel paa den Historie; men hvad han svarede, er ikke fortalt.

Engang havde Hans skudt nogle Dyr saa tæt hverandre, at han kunde bære dem sammen, flaa dem og dynge en Stenrøs over Kjødet, for at Jerven ikke skulde komme og tage det i den Stunden, han var borte efter Hest for at faa det fragtet ned til Bygden. Medens han holdt paa at «røise» ned Kjødet, kom fem Valderser stor-

mende som et sterkt Veir, og da de saa den gilde Kjødgropen, skraalede de i Munden paa hverandre, at Dyrene var skudte paa Valders-Grund, og at de vilde have «Grundlut». Da de var mange i Tallet, bar de sig ad paa en kaut og uvorren Maade, som noksom viste, at de vilde tage med Magt, hvad de ikke fik med det gode. Hans var lige blid for det, og det lod til, at han vilde gaa ind paa deres Forlangende. Ialfald foreslog han, at de skulde vente til den næste Morgen med at bytte Kjødet, da det nu led saa langt paa Kveld. Det var Valderserne vel fornøiede med, og der blev truffet Aftale om, paa hvilket Leite de skulde mødes den næste Morgen for at foretage Delingen. Men endnu samme Kveld fik Hans fat i Hest og var om Natten inde i Fjeldet og hentede Kjødkloven. Tidlig den næste Morgen mødte han paa Pladsen, saaledes som aftalt var. Da havde tre af Valderserne indfundet sig med Oik; de to andre havde derimod betænkt sig. Da nu Valderserne saa, at Kjødet var borte, blev de vonde og gav sig til at tyveskjælde Hans og love ham alt det, som illt var, for den Streg, som han havde spillet dem. Sidstpaa røg de paa ham, alle tre. Men da skulde de faa en Mindelse om, hvem det var, de havde at gjøre med. Hans greb den ene af dem i Bringen og slængte ham, saa han rullede Kant i Kant, Kant i Kant mange Maalstænger*) bortefter Fjeldet. I det næste Øieblik gjorde han et

---

*) En Maalstang har 6 Alens Længde.

Rundkast og spændte af Kjakebenet paa den anden, og den tredje —, ja, ham slap nu Hæringstaden at have noget Bryderi med; thi han pilede allerede afsted, som om han havde Livet i Næverne. Hæringstaden blev staaende et Øieblik og saa paa det bedrøvelige Tilbagetog, som de nys før saa kaute Valderser maatte foretage. Den, som havde faaet Kjakebenet afspændt, maatte hjælpes op paa Kløvgampen, og hans Kamerater maatte støtte ham, en paa hver Side, paa Veien nedover.

En anden Gang havde Hans ligeledes sent paa Kveld skudt Ren, som han holdt paa at «røise» ned, da han med et saa sig omgivet af fem-seks Valderser, som vilde have «Grundlut». Da Hans var villig til at føie dem heri, gav Valderserne sig til at drage Sten og hvælve over Dyrekroppen, saa store, at de troede, ingen Mand skulde være god for at løfte dem af. Hans stod en Stund og saa paa dette. Saa kom han med sin Sten og lagde over Grøften, hvor Dyret laa. Den var saa stor, at Valderserne ikke troede sine egne Øine. «Forsegla de Rova, so forseglar eg Hovudet,» sagde Hans til dem, «og nu, Karer, faar vi raakes her i Solrenningen imorgen for at bytte Ren. Jeg tænker, at det skal blive et Renbytte, som der skal gaa Ord af, saa længe Graahø staar.» Valderserne nærede nok ogsaa Frygt for det samme; thi den Gang glemte de rent at indfinde sig for at oppebære Grundlut.

Hæringstaden blev snart saa godt kjendt i Rensfjeldet, at Valdersen aldrig vovede at byde

sig frem, naar der var mindste Udsigt til, at han kunde raake ud for ham. Tvertimod, naar Valdersen i hine Dage vilde have Grundlut af de Dyr, Dølerne havde fældet paa Fjeldet, spurgte han forsigtig, før han fremsatte Kravet, om nogen nylig havde seet noget til «o Stor-Hans i Hæringsta»?

Per Horgje, som levede et godt Stykke ind i vort Aarhundrede, fulgte engang i sine unge Aar med Hans paa Renskytteri. Per var allerede dengang bekjendt for sine overordentlige Legemskræfter, og han kom i denne Henseende temmelig nær op mod Hæringstaden. I Hedalen og Vaage fandtes der ellers ikke Kar, som skulde lægge ham paa Ryggen. En Dag skjød Hans og Per en stor Gjeldsimle i Heimdalshø, og næsten i samme Rappet Skuddet var faldt, blev de var tre Valderser, som kom flyvende langt borte paa Fjeldet i Retning af dem. Hvad deres Erende var, var greit at skjønne. Hæringstaden bad da Per «holde sig hard Gut» og gjemte sig bag nogle store Stene. Saa kom da Valderserne sættende. Først spurgte de Per, om han havde seet noget til Store Hans Hæringstad? Per vidste da ikke, hvad det var for en Krop — var det ligt sig da! — og seet ham det havde han nu ikke, hverken her eller noget andet Sted. Ja, saa rykkede Valderserne ud med, at de havde hørt, det smald, «aa no ska me ha Løt me dikke, Kar.» De skulde Fanden heller, mente Per; det var ikke paa deres Eie, Simlen var skudt, og vilde de have Kjød, saa fik de skaffe sig det paa

en anden Kant; af ham fik de ikke en Bete engang. Som rimelig kan være, blev Valderserne — tre mod en — vonde over at faa et saadant Svar; de begyndte at true, og en af dem var da ogsaa saa grov, at han gav Per et ordentligt Puf for Bringen. Men i det samme reiste Hæringstaden sig bagom Stenene, hvor han laa. Saasnart Valderserne fik Øie paa ham, tog de ilsomt Afsked uden at sige fra. De lagde saa kvast paa Sprang, at Sand og Smaasten stod rent i en Sprut fra Skosaalerne deres for hvert Byks, de gjorde.

Men en Gang var Ulykken ude. Hans raakede ud for en Valders og kom i Skade for at slaa ham ihjel. Ifølge den Bekjendelse, som Hans aflagde paa sit Yderste herom, gik dette saaledes til.

Oppe paa Holbækflyerne nordenfor Beseggen havde Hans skudt en sjelden gild Renbuk og skulde just til at flaa den, da en Valdersskytter kom til og vilde have Grundlut, da Dyret efter hans Paastand var fældet paa Valders-Grund. Hans bare bad ham om at pakke sig; men Valdersen, som vel neppe kan have vidst, hvad det var for en Kar, han havde at gjøre med, blev ved sit. «Ja, prøv du paa at røre Bukken med en Finger,» sagde Hans, «saa skal jeg lægge dig bredved den.» Valdersen ænsede ikke, hvad Hans sagde. Han lagde sig paa Knæ, tog i Bukkens ene Bagben og trak Tollekniven, som om han vilde hjælpe til at flaa, og sagde: «Naa ska me dele!» Da bed Sinnet Hans. «I Helvede skal du dele!» udbrød han, og i det samme tog han Valdersen i Skrævet og Kuftekraven, løftede ham

i Veiret, saa høit han kunde række og kjørte ham saa i fuld Fart ned mod Fjeldgrunden. Der laa Valdersen! Et stygt Grin bredte sig over hans Ansigt, en let Skjælven gik gjennem hans Krop — ikke ulig Fiskens sidste Dødstrækninger — og alt var forbi. Hans blev ilde ved, da han saa Valdersen ligge der død; thi det havde ikke været hans Agt at tage ham af Dage. Men der var nu intet at gjøre ved det, og for at skjule Gjerningen, tog han den døde, bar ham bort i Holbækken og satte ham paa Ende ned i den, trykkede ham med hans Rifle under, saa langt han kunde, og kastede den bagefter. Derpaa tog han den endnu udelte Renbuk paa Nakken og gik med den over Beseggen til Boden, hvor han holdt til.

Efter den Dag, heder det, skal Hæringstaden ikke mere have likt sig i Fjeldet. Alligevel færdedes han her ligesom før. Da han Aaret efter kom ud paa Flyerne, maatte han bort til Holbækken for at se paa Valdersen, som laa der i Opløsningstilstand.

Det var ikke frit for, at Valderserne havde Hæringstaden mistænkt for, at han vidste om, hvor der var bleven af deres Kamerat, som aldrig kom tilbage fra Fjeldet. De stundede derfor efter at faa «klaa» ham lidt, baade for, at han havde gjemt bort denne, og for, at han støt og stadig var et Skræmsel for dem paa de Enemerker, hvor de før havde huseret, ganske som de vilde. En Leilighed hertil troede de at have fundet, da en af Hans's Kjendinger, en Mand i Østre Slidre,

skulde have Bryllup, og Hans var bleven indbuden til dette.

Bryllupet skulde staa en Stund før Jul. Hæringstaden var længe i Beraad med sig selv, om han skulde tage imod Indbydelsen. Thi vel vidste han, at han fra Brudgommens Side intet havde at frygte; men de Gjæster, som kunde ventes herhen, var ikke at stole paa, og navnlig var Brudgommens Broder ham ikke god. Folk, som han spurgte om, hvad han skulde gjøre, raadede ham ogsaa fra denne Færd; de mente, at han aldrig vilde slippe bort fra Gjæstebudet med Livet. Hæringstaden fandt imidlertid, at det skulde være leit, om Valdersen skulde faa det at sige ham paa, at han ikke turde komme over til deres Bygd. Han satte sig da for, at han skulde syne dem, at han ikke var kveppen. Da det led mod den Tid, Bryllupet skulde staa, slibte han nogle Tolleknive, og med en liden Skræppe paa Ryggen tog han over Fjeldet til Slidre.

Da Hans kom frem til Gjæstebudsgaarden, blev han vel modtagen af Brudgom og Brud, og det var let at forstaa af deres hele Adfærd, at det ikke var med deres gode Villie, om der maatte tilstøde Hans noget i Laget hos dem. Alt løb da ogsaa godt og vel af, til Kvelden kom og Drikken var begyndt at virke. Der blev spillet op til Dans, og «de myke og spræke Valderser dansede Halling paa Hæl og Haser, og sprat og spændte, tullede sig rundt ned paa Gulvet og kunde i det samme svæve rundt i Luften og tage «Kruna», saa det ljomede i Stuen». Borte i Bænken sad Hans

imidlertid med Skræppen paa Ryggen og Hænderne stemmet mod Knæerne og saa til. Saa kom der da en af Valderserne bort til ham og spurgte, om ikke ogsaa Dølen skulde have en Hallingstub. Hæringstaden undskyldte sig; han var nu bare en Døl, og Halling var ikke saa meget i Brug i Dalom, saa han vilde helst slippe. Det var imidlertid ikke at bede for andet, end at han maatte frem paa Gulvet. Det viste sig da ogsaa, at han var en bedre Danser, end Valdersen havde tænkt; thi Hans gjorde slige Rundkast, at ingen kunde slippe ind paa ham. Men neppe havde Hans sat sig ned i Bænken igjen, før Brudgommens Broder sprat frem paa Gulvet og raabte, at nu skulde man syne «o Hans i Hæringsta», at Valdersen var «Røkkebukken» lel. Spillemanden satte i med «Fanitullen», og alle Lys i Stuen slukkedes. Brudgommen blev nu ræd for Hans og raabte: «Aa, kjære, tænd Lysene igjen, aa, kjære, tænd Lysene igjen straks!» Men Hans, som forstod, at nu gjaldt det for ham at bruge sig, for op paa Bordet og raabte: «Ja, det er saavidt I ved det, at lader I mig ikke være i Fred, saa har jeg otte nyslebne Knive, saa gode, at de ikke findes bedre i hele Valders.» Lysene blev tændte, og Hans saa da, at i alle Vraaer stod der Karle, færdige til at gaa paa ham med blanke Knive, og midt paa Gulvet stod Brudgommens Broder med en stor lang Kniv i Haanden. «Vil du stinge, du?» spurgte Hans kvast. Han hoppede ned paa Gulvet, gjorde i det samme et Rundkast og spændte Karen over Haandleddet, saa den lange Tollekniven sprat til-

veirs og blev staaende og dirre i Taget. «Der staar Kniven din!» sagde Hans, og nu tog han paa at jule op de andre Karerne, som vilde ham tillivs. De var mange i Tallet; men Hans greb en stor tung Stol, som han slog om sig med, og gjorde alt i et Rundkast, saa hans Hæle klaskede Valdersgjæsterne om Ørene. Det var en forfærdelig Hurlumhei, saa længe det stod paa. Men tilsidst havde han ryddet hele Bryllupstuen, hvor kun han, Bruden og Brudgommen var alene tilbage. Men nu syntes han og, at det var bedst, han selv pakkede sig afgaarde, og det saa fort som muligt. Han rev da fra en Dørklædning og strøg afsted. «Aa, kjære,» raabte Brudgommen efter ham, «aa, kjære, se dig for, at der ikke staar nogen bag Døren for at give dig et Skamsting!» Hans tittede da ud gjennem Gløtten mellem Døren og Væggen, og, ganske rigtig! der stod der en Kar med Tollekniv i Haanden. Hans slog da Døren op saa kvast og vidaabent, at Karen slap Kniven og sank bevidstløs overende. Hæringstaden gik saa over Tunet med Dørklædningen i Haanden og ventede paa, at Valderserne skulde overfalde ham i Mørket; men der var ingen, som vovede at byde sig frem. Han tog derpaa Hjemveien fat og kom helskindet hjem til Vaage. Men den lille Skræppen sin havde han ikke havt af Ryggen, fra han reiste og til han kom tilbage igjen.

Der findes vist endnu mange flere Beretninger om Hæringstadens Sammenstød med Valdersen; men flere end de her gjengivne har Forfatteren ikke faaet Tag i.

V.

Det var ikke blot Høifjeldet, som skulde være Vidne til Hæringstadens Skytterbedrifter. Naar Bjørnen var paafærde og beskattede Buskapen paa Hedals- og Vaagesætrene, var det bestandig Hæringstaden, de forskræmte Budeier sendte Bud efter. Man har da ogsaa flere Beretninger om hans Sammenstød med Skogkongen, men kun faa fortælles ens. Kun et Par skal derfor medtages her.

En Morgen, da Budeierne paa Staalomsæteren i Hedalsfjeldene lokkede Bølingen indover Fjeldvidderne med den Slaatt, som Huldren*) selv skal

*) Huldreslaatten fra Hedalen. Paa Staalom-Stølen i Hedalsfjeldene holdt Huldren til i gamle Dage, og her sad hun som en Dronning mellem Budeierne. Endnu i forrige Aarhundrede kunde disse, naar de i Solrenningen lokkede Fenaden tilfjelds, høre Huldreslaatten langt borte under Kampen og skimte den brandede Bøling paa Huldrebeitet under Høen. Der hørte og lærte Budeierne hendes Sang, som endnu synges paa Hedalssætrene:

«Fagerli, Febo,
Tromse, kom Jøkeille!
Einsi Bjøilla bær,
Raukeille fyri fær —
ho trø naa for dem aille!
Stor-Uksin aa Plenten, —
Blommar-Stut,
Leir-Knut,
Kaar ska'n
Fagerljot.
Det var aille Storyksnein mine!»

have lært dem, indfandt der sig en stor Bjørn, som tog Buskapen i Øiesyn. Skjønt Budeierne nu gav sig til at hauke og larme for at faa den væk, lod den sig ikke skræmme, men kastede sig op paa en af Kjørene. Denne løb rasende rundt, og Bølingen og Budeierne fulgte trolig efter. Men heraf tog Rytteren ikke den mindste Notis. Den agede og klorede sig længere og længere frem over Koen, til den fik fat i dens Mule. Saa vred den dens Hoved atmed Siden og endevendte hele Koen. Der laa den og Bjørnen ovenpaa. Budeierne kastede Sten og Tørv og Kvist paa den; men den brød sig intet om det. Hele Bølingen kom styrtende over Bjørnen, som den sad der paa Koen; den gav Lab til Høire og til Venstre, saa Kreaturerne tumlede. For retsom at haane Kvindfolkene sugede den sig en dygtig Mundfuld af Koens Hjerteblod og sprøitede det bortover imod dem. Ligeoverfor

---

(Raskere Tempo:)

„Eg lokka fraa Myr aa til Roleghaug
Fraa aille di urolege Dyrom —
Kom Ku, kom Kalv, kom Kjyrom!"

(Meget raskt Tempo:)

„Nils Stranberg,
Nils Stranberg!
Nu sleppa vi Fe.
Vil du taalaa ved meg,
vil du smaalaa med meg,
saa møt meg ved Led
Bak Buska
i Skugga —
der finder du meg!"

Nils Stranberg var en Gjætergut, som en Hulder forelskede sig i, og som blev bergtagen.

et saadant Udyr stod de stakkars Budeier aldeles hjælpeløse, og der var intet andet for dem at gjøre end at samle Bølingen sammen og med Magt drive den hjem til Stølen. Men straks efter gik der ogsaa Bud efter Hæringstaden. Ud paa Dagen, da Bjørnen havde spist sig mæt, forlod den Koen. En Stund efter kom Hæringstaden tilstøls og medbragte fem Geværer. Da han hørte, hvorledes Bjørnen havde faret frem, forstod han, at der var mere Brug for List end for Kraft, og han anlagde derfor Gildre paa den døde Ko. I Skumringen var han færdig med Anlægget, og han og et Par Karer, han havde i Følge med sig, gik op i en Hølade for at lægge sig paa Lur. Neppe havde de der lagt sig ned, før der næsten i samme Øieblik faldt tre Skud. «Ha-u!» skreg Bjørnen, saa det ljomede i Fjeldene. «Naa fæk'n!» sagde Hæringstaden og strøg straks hen til Stedet, hvor Bjørnen laa stendød. Da man flaaede den, viste det sig, at to Kugler havde gaaet i Kors gjennem Hjertet.

En Sommer gik Hæringstaden Slaataannen paa Bjørnstadsæteren. Da Slaattekarerne en Dag «kvilte til Dugurds,» tog han Bøssen og gik til Skogs for at se efter Storfugl. Ikke langt ovenfor Sæterkveen blev han var en vældig Bamse, som laa tæt indved en Furulaag og tog sig en Middagslur midt i Solstegen. Skjønt Hæringstaden ikke kunde faa rigtig godt Sigte paa Bjørnen, dækket som den laa der bag Laagen, brændte han dog løs, men saarede den kun i Rygskindet. Det kan vel hænde, at den kom op i en Fart, og saa bar det

ind i Røgskyen, hvor den mente at gribe Skytten. Men Hæringstaden, der kjendte Bjørnens Krigsførelse meget godt, havde skyndsomst foretaget Tilbagetog indtil videre. Medens Bjørnen nu snusede omkring i Krudtrøgen, ladede Hæringstaden paany og sendte den saa atter en Kugle, hvorpaa han igjen trak sig tilbage. Saa for Bjørnen ind i den nye Sky og støvede omkring her saa længe, til den fik den tredie Kugle. Imidlertid trak Kampen sig nærmere og nærmere ned mod Sæteren. Just som denne naaedes, fyrede Hæringstaden sit femte Skud; med det gik hans sidste Kugle, og for det laa Bamsen død. Han var ikke videre blid, da han kom ned paa Sætervolden, hvor han fandt Slaattekarlene døsende i Middagshvilen. «Kaa va du dondre me i Kvila?» spurgte de gispende. «Ska Donder til at vækkje Vet og skuve fram,» murrede Hans; «for Vetlaus og Magtlaus læst inkje vonast, kaar Fare finst.» Han syntes nok, at Kameraterne for denne ene Gang gjerne kunde have ydet ham en Haandsrækning.

Hæringstaden var en trofast Sjæl som faa, og ikke mindst traadte denne hans Egenskab frem ligeoverfor hans bedste Ven og stadige Ledsager paa Jagtfærderne. Kun en Gang saa man ham græde, medens han stod i sin fulde Kraft, og det var for hans Hund. Engang da han var paa Rensdyrjagt, lagde der sig en Taage over Urden, just som han stillede frem. Skjønt han ikke fik godt Tag, klemte han dog mod Sædvane løs. Som en stor Skydot svandt Dyreflokken i Taagen. Man skimtede de grenede Horn kastede tilbage over Dyre-

nes Ryg, saa hørte man et Øieblik Kloverne knitre i Urden, og alt var forbi. Kun en Buk blev noget bagenfor de øvrige; den var bogskudt, og det blev nu Hundens Sag at indhente den. Det bar da afsted med den, og snart kom den Hæringstaden af Syne, hvor meget denne end anstrengte sine Øine. Nu var Turen til ham at søge efter Hunden. Hele den Dag vankede han omkring uden at finde noget, og ligesaa den næste. Da han om Kvelden kom frem til Støls, græd han som et Barn. »Det er Synd paa trufast Ty,« sagde han. Han forstod nemlig, at Hunden laa etsteds og holdt Vagt over den fældede Renbuk, og han vidste, at den heller sultede ihjel, end den rørte Byttet, før Jægeren kom til. Først den tredie Dag fandt han den saarbente, af Sult og Tørst forpinte Hund, som dog snart under sin Herres Pleie atter kom til Kræfter.

Hæringstaden var ingen «Raamskyt». Han hørte til den gamle gode Race af Renskyttere, som det aldrig kunde falde ind at skyde paa længere Distance, end at «Skottflekken» maatte rammes. De gode Rifler, som dygtige Bøssesmede i Bygden dengang forarbeidede, skulde ogsaa meget støtte disse Bestræbelser, der gik ud paa at modarbeide det hensynsløse Myrderi, som havde været Følgen af tidligere Dages Fangstmaade.

Som alle virkelige Jægere havde Hæringstaden et følsomt Hjerte for Dyrenes Lidelser.

Engang havde han i Furuskogen reist et Elghold. I den dybe Sne fik han snart fældet Branden; derimod blev det ham vanskeligere at faa

Has paa Kollen og dens Kalv, og der udspandt sig som Følge heraf en lang og trættende Jagt. Saa listig og rapfodet Elgkoen end var, skulde det dog tilsidst lykkes hans Hund at stanse den; men den passede dog nu paa at værne Kalven, idet den vendte sig mod Hunden. Da nu Jægeren kom paa Skudhold, gjorde Kollen et Par Hop forbi Hunden, bøiede Knæ for ham og satte sine store Øine paa ham, retsom om den vilde anraabe ham om Barmhjertighed. Man maatte trænge haardt ind paa Hæringstaden for at faa vide, hvad der saa fulgte paa. «Skam aa høire gjete,» sagde han; «men Krudtet va ikkje god for aa brenne det Belet.»

Ligeoverfor sine egne Lidelser var Hæringstaden derimod temmelig ufølsom, og intet viser bedre, hvilken haardfør Kar han var, end en Historie, som han havde med en Oter i Murudalen.

En Høst kom han og en anden Skytter over to Otere i Muruen. Dyrene smat ind i Mælen. «Det er bedst, vi ser til at faa brugt Bøssen,» sagde Hans's Kamerat; han begyndte at grave sig ned i Bakken for at naa til dermed. «Ja, skyd din, du,» sagde Hæringstaden; «jeg tager nu min alligevel.» Dermed stak han sin Haand ind i Hullet, hvor den anden Oter havde forstukket sig, og fik Tag i den. «Aa, haarde, dyre Død! nu bider den mig illt!» sagde han, idet han trak Oteren ud; men han slap dog ikke sit Tag i den, før han havde faaet slaaet den ihjel. Det viste sig da, at Oteren havde bidt tvers igjennem hans Haand med sine Hugtænder. Folk har ikke lagt

sig paa Minde, hvorledes hans Haand blev seende ud efter denne Affære.

VI.

Hæringstaden var ugift og «Lauskarl» al sin Dag. Paa de Tider af Aaret, han ikke drev paa med Skytteri og Fiske, holdt han for det meste til paa Gaarden Øvre Bjørnstad, hvor hans ene Søster var gift. Her tog han Del i Gaardsbruget og hvad andet Arbeide, der kunde falde. Han var en Arbeidskarl, som der var Forslag i. Det var en Gang i Rosten i Sel, han skulde kjøre Læs paa Vaarføret. Da bar det udover Veien, og det var paa et hængende Haar, at Læs og Hest skulde styrte ned i Afgrunden nedenunder. Men Hans fik fat i Skaaken og spændte Hesten fra, og derpaa trak han uden merkbar Anstrengelse Læsset op i Veien.

I alt, hvad Hæringstaden tog sig for med Øks eller Kniv, var han overmaade nethændt. Paa Øvre Bjørnstad staar der en toetages Bygning, hvis svære Tømmer der neppe findes Mage til paa Gaardene i Bygden, og dette Virke er for den største Del drevet frem af Hæringstaden bare ved Hjælp af en Skarvehest. Det synes da ogsaa, at han har havt Brug for sin Styrke. Han var siden med og tømrede Stuen op, og det skal være let at se, hvilke Laft den kunstfærdige Kjæmpe har hugget. Endnu i Mands Minde fandtes der over Gaardens Vinduer og Døre Udskjæringer, som var udførte af ham.

Naar Hæringstaden var i Arbeidslag, var han omgjængelig og morsom, og da var det rent en Lyst at være sammen med ham. Om Vintrene stod han paa Laaven paa Bjørnstad og tærskede. Naar han da vendte Laget (Negene, som tærskedes) kunde han nynne sin Halling, saa det ljomede i Laaven og Gaarden. Det var en vild, sterk Slaatt, han dansede efter, og gamle Spillemænd kan den endnu.

I sine sidste Leveaar flyttede han til sin anden Søster, som var bosat paa Kjølstad. Da var han taget sterkt af, og man kunde se, at det led mod Enden med ham. Men hænge i gjorde han dog, saa længe han kunde.

Den sidste Høsten, han levede, var han saaledes med i Mosefjeldet. En Dag, da man hvilede under Arbeidet, sagde han: «Aa, nu er jeg saa laak, at jeg tror ikke, jeg bliver Kar mere. Men jeg lyt da friste at gjore en Moro for Eder lel.» Og saa trallede han Hallingen sin og gjorde Rundkast bortefter Fjeldet.

Efter den Tid gik det jevnt nedover Bakke med ham, og snart maatte der dægges og stelles med den før saa sterke Mand, som var han et lidet Barn.

Han døde paa Kjølstad i 1790. Han blev ikke mere end 61 Aar gammel. Da han merkede, at hans Dødsstund nærmede sig, lod han sende Bud efter Presten Reinhardt, og for denne skriftede han, hvorledes det var gaaet til oppe paa Flyerne, dengang han dræbte Valdersen. Dette Drab, fortalte han, havde ligget saa tungt paa hans Sam-

vittighed, at det havde forkortet hans Livs Dage. Han havde længe havt Trang til at lette sit Hjerte ved en Bekjendelse, og han havde ogsaa ofte været paa Nippen til det. Men altid var han bleven fraraadet af de Hensyn, han skyldte sin store og anseede Slægt; thi over den vilde han ikke bringe Skammen og Skjændselen, som var forbunden med, at han overgav sig i den borgerlige Retfærdigheds Hænder.

TRONDHJEMMERNE OG DEN GALE OBERST

HISTORISK FORTÆLLING

FRA DEN NORSKE HÆRS BARNDOMSAAR

AF

O. A. ØVERLAND

ANDET OPLAG — SYVENDE TUSINDE

KRISTIANIA OG KJØBENHAVN

ALB. CAMMERMEYERS FORLAG

LARS SWANSTRØM

Til Grund for Fremstillingen ligger forskjellige originale Aktstykker i det norske Rigsarkiv („Personalia“ — Kress), Afskrifter i Kildeskriftfondets Samlinger og Norske Rigsregistranter.

Kristiania. — Centraltrykkeriet. 1896.

I.

Den 31te Januar 1649 var en Merkedag i Trondhjems Bys og Lens Historie.

I de sparsomme annalistiske Optegnelser, man har fra denne Landsdel findes den nævnte Datum opført blandt de Dage, som Befolkningen har lagt sig paa Minde, blandt de lykkelige og bedrøvelige Begivenheder, som har efterladt sig et varigt Indtryk. Den staar antegnet ved Siden af den Dag, da en afholdt Lensherre overtog sit Embede, men tillige blandt de Ildebrande, fiendtlige Anfald og Okkupationer, Jordskjælv, Elvebrud og Pestilenser, som i Tidernes Løb har overgaaet Byen eller truet den med Undergang. I de trondhjemske Myndigheders Breve og Indberetninger fra Aaret 1648 slaar en lummer Stemning os imøde. Man har en Fornemmelse af, at det maa ulme i Grunden, og at et Uveir er ifærd med at trække op. Det er sandt nok, at vi i det nævnte Aar ogsaa paa andre Steder i vort Land kan merke, at det gjærer i Folkedybet; men intetsteds høres dog Misnøien saa sterk som i de trondhjemske Bygdelag. Alligevel viser den hele Bevægelse sig at være fuldstændig bilagt her i de første Maaneder af 1649. Befolkningen har uden Knurren atter vendt tilbage til sine undersaatlige Pligter, Øvrigheden

gevel maa Regjeringen have staaet omtrent magtesløs ligeoverfor den tøilesløse Herre, og tvivlsomt kan det være, hvorledes alt vilde være gaaet der nord under de kritiske Forhold, som der herskede, hvis ikke Obersten selv havde skaffet sig farlige Fiender i sine egne Officerer og Soldater.

Ved kongeligt Missive af 23de Mai 1647 blev det paalagt Hannibal Sehested som Norges Statholder at lade opsætte tre Regimenter, det baahusiske, det akershusiske og det trondhjemske. Dette fandt ogsaa Sted i Løbet af Høsten samme Aar; de nærmere Omstændigheder ved Udskrivningen og Organisationen i det hele er dog endnu lidet bekjendt. Hvad det trondhjemske Regiment angaar, sees det at have bestaaet af 3000 Mand, dels gamle, dels nyudskrevne Soldater, der var fordelte paa 10 Kompagnier. Mønstringerne, som af Regimentschefen foretoges kompagnivis, holdtes to Gange om Aaret; ved deres Begyndelse maatte Soldaterne hver Gang sværge til Fanen, men ansaaes kun for at være Krigsartiklerne undergivne, saa længe Fanen var udslagen.

De udskrevne Soldater af Inderøen og Stjørdals Fogderier havde sin Øvelsesplads ved Skaanes i Skogn, hvor der allerede under Krigen 1643—45, der nordenfjelds kaldtes Ulfeldsfeiden, var bleven opført en Skanse, som ansaaes for at være af ikke ringe strategisk Betydning. Den første Gang, de udskrevne Knegte her fremmødte til Mønstring om Høsten 1647, var Fogderne af Inderøen og Stjørdalen, Jørgen Nilssøn og Nils Klaaby, tilstede og skulde saaledes blive ufrivillige Vidner til den blodige Maade, hvorpaa Obersten øvede Mandstugt.

Saasnart de udskrevne Knegte havde indfundet sig paa Skaanes, blev de opstillede i en Række langs en Husvæg for at modtage Musketterne. Uddelingen af disse foregik ved Oberstens Tjener

Nils Høg, som længer ud paa Aaret eller i Begyndelsen af det næste Aar blev forfremmet til Løitnant. En af Knegterne Ingebrigt Pederssøn Gran, opdagede, at det Gevær, han havde faaet, var i Stykker. Nu havde Lensherren nys før givet Ordre til, at Knegterne selv skulde paase, at de Geværer, de fik, var i Orden, og Ingebrigt bad da sin Sidemand, Rasmus By af Inderøen, om at skaffe ham et andet. Denne, der et Par Aar tidligere havde udmerket sig ved Tilbageerobringen af Jemtland og som øvet Militær maa have staaet høit anskreven blandt sine Kamerater, fremførte Ingebrigts Anmodning for Nils Høg og lagde i det samme — som det synes i ren Tankeløshed — sin Haand paa et af Geværerne. I Stedet for Svar gav Nils Høg ham en Næsestyver, saa Blodet fløid. „Slaa mig da ikke," udbrød Rasmus, „jeg er slagen nok alligevel!" Obersten, der stod et Stykke derfra og talte med Fogderne, hørte Larmen og spurgte efter, hvad der stod paa. Nils Høg klagede da over Rasmus Bys Paatrængenhed, og uden at sige et Ord gik Obersten hen og gav Rasmus to Slag af sin Kaarde i Hovedet. Denne rakte sin ene Haand i Veiret for at afbøde Slagene. I det næste Øieblik stødte Obersten ham Kaarden i Maven, saa Tarmene trængte ud. Fogden Nils Klaaby, der fandt, at dette var en forfærdelig Straf for en ubetydelig Forseelse, lagde sig nu imellem og bad Rasmus om at lægge paa Sprang. Men Obersten, der maaske selv neppe havde saa ganske Rede paa, hvad han gjorde, svor, at „den Skjelm, han fik saa meget, at han nok ikke skal løbe langt." Det forholdt sig nok ogsaa saa. Den saarede Soldat var segnet overende ind til Væggen, ved hvilken han stod. Kompagntets Profos, Sergeant Olaf Klein, hjalp ham da paa Benene og ledede ham ind i Stuen paa Skaanes. Her blev han lagt paa Gulvet, og Sergeanten stoppede de frem-

trængende Indvolde ind, saa godt det kunde lade sig gjøre. Soldaten sagde ikke stort. Kun naar Smerterne overvældede ham, sukkede han; „Gud hjælpe mig, Stakkel!“ Han formaaede ikke at tage Mad eller Drikke til sig. Badskeren, Søren Bloch paa Levanger, der var bleven budsendt, indfandt sig henimod Aften, men kunde intet foretage, og da det led ud paa Natten, døde Rasmus uden at have modtaget Sakramentet, skjønt han helt til det sidste havde sin fulde Bevidsthed.

Det er intet at undres over, at Oberstens Voldshandling blev Gjenstand for megen Folkesnak og vakte berettiget Harme i de trondhjemske Bygder. Da Rygtet naaede til Lensherren Fredrik Urne, der paa denne Tid opholdt sig i Danmark, indberettede han straks det passerede til Kongen. Under 23de Februar 1648 forlangte denne en nærmere Redegjørelse over den hele Tildragelse og befalede, at man skulde sikre sig Oberstens Person, „efterdi han der i Landet er vel erfaren og kyndig“. Det synes altsaa, som man i Kjøbenhavn har fundet det rimeligt, at Obersten vilde tage sin Tilflugt til Sverige og søge Optagelse i den svenske Hær. Fredrik Urne, der havde adskilligt at varetage paa sine Godser i Danmark, var i den nærmeste Tid forhindret fra at træffe nogen Forføining i denne Sag, som han vel har havt sine Grunde for at opsætte, indtil han var kommen tilbage til sit Len.

III.

Nogle Dage efter at dette kongelige Missive var bleven udfærdiget, afgik Kong Kristian IV ved Døden. Fredrik Urne, der efter Bestemmelsen allerede i Mai Maaned skulde være vendt tilbage til Trondhjem, forblev indtil videre i Danmark, hvor han hos sine Venner og Frænder i Rigs-

raadet søgte at udvirke alle optænkelige Lettelser og Begunstigelser for sit Lens Almue. Først ved Midsommertid tænkte han for Alvor paa at drage nordover, og under 1ste Juni 1648, da han opholdt sig i Kjøbenhavn, erholdt han paa sin derom indgivne Forestilling Paalæg af Interimsregjeringen om at nedsætte en Krigsret over Oberst Kress, hvis denne ikke selv maatte kræve sin Sag undersøgt af en saadan. Endnu maa hans Opreise dog være bleven udsat. Saaledes var han i Kristiania tilstede ved Fredrik III's Hyldning, og i den korte Mellemtid kan han neppe have været oppe i sit Len. Først i September Maaned sees han igjen at have taget Sæde paa Trondhjems Gaard.

Under Opholdet i Kristiania modtog Fredrik Urne Meddelelse om nok en Nidingstreg, som Obersten havde øvet, hvorfor han under 1ste September maatte udvirke et nyt Kongebrev om, at han „med det allerforderligste“ skulde forsikre sig Oberstens Person. Først efter Hjemkomsten fik han imidlertid fuld Rede paa den nye Forbrydelse, som denne i Mellemtiden havde gjort sig skyldig i.

Under en Mønstring, som Obersten om Vaaren eller Sommeren 1648 havde foretaget over sit Livkompagni, havde han en Søndag før og efter Prædikenen ladet Soldaterne eksercere, „saa ingen af Knegtene den Søndag maatte komme til Kirken“. Mønstringen skulde ende med en Smule Feltmanøvre. Kompagniet blev i dette Øiemed over Middagen delt i to Afdelinger, hvoraf den ene under Løitnant Nils Høg — Oberstens tidligere Tjener — skulde forestille den angribende Fiende, den anden under Kaptein Joachim Ernst von Grabow Fædrelandsforsvarerne. Obersten selv havde som Kampdommer taget Plads paa Skaanes Skanse, i hvis umiddelbare Nærhed Mønstringen foregik.

Legen synes at have gaaet prægtigt til en

Tid. Løitnanten maa have trængt Modstanderen tilbage og skulde just gjennem et snevert Defilé, hvor Afdelingen kun kunde marschere to Mand høi, rykke frem mod Skansen. Da blev der fra denne pludselig affyret tre eller fire Stykker, der var ladede med skarpt og rettede af Obersten med egen Haand. De tre Kanonkugler maa være gaaede over Hovederne paa den fremrykkende Afdeling; men den fjerde saarede en Selbyg ved Navn Peder Moen i det høire Laar og rev op Maven paa en Stjørdaling, Ole Pederssøn Oppen. Med Raabet: „Du skjød som en Djævel!" styrtede denne omkuld, og med Tarmene slæbende efter sig krabbede han paa Hænder og Fødder ind under en Busk, hvor han lagde sig for under den tilbageværende Del af Træfningen. Ogsaa Selbyggen søgte ilsomt bort fra det farlige Naboskab, saa godt det lod sig gjøre. Men oppe paa Skansen stod Obersten og raabte til de forbløffede Soldater, „at de kun skulde fare fort med Mønstringen; thi hvad havde det paa sig, at en Mand faldt?" Soldaterne efterkom Oberstens Befaling, og i det næste Øieblik overdøvede Trommerne de stakkars saaredes Jammerraab.

Da Manøvren var endt, blev de to kvæstede opsankede. Det viste sig da, at Selbyggen, som havde sluppet bedst fra det, havde faaet en Skavank, som han vilde komme til at beholde sin hele Levetid. Værre var det dog fat med Stjørdalingen, Ole Oppen, som man straks saa ikke stod til at redde. Han blev med stor Varsomhed bragt ind ind i Stuen paa Skaanes, og der gik straks Bud baade efter Presten Hr. Erik Olssøn Skanke, som boede paa Gaarden Moen, og efter Badskeren Søren Bloch paa Levanger. Da disse ankom om Kvelden, erklærede den sidste rent ud, at han aldeles ikke turde befatte sig med den saarede, som han ansaa for ulægelig; „thi," sagde han senere, „hvis Drikke

de gav hannem, gik straks ud gjennem Skaden.“ Presten skriftede da den døende og rakte ham Alterens Sakrament. Udpaa Morgenkanten drog Soldaten sit sidste Suk.

IV.

Da Fredrik Urne kom tilbage til Trondhjem om Høsten 1648, havde Borgermesteren Jens Friis, der bestyrede Lenet i Lensherrens Fravær, vistnok indledet retslige Undersøgelser om Oberstens Færd, men var dog, som det synes, kommen tilkort overfor ham. Det lader endog til, at denne har betragtet de civile Autoriteters Indskriden som en Anmasselse, som han paa ingen Maade kunde finde sig i. Der er ved Statholderens Optræden ogsaa et og andet, som man kunde have Grund til at opholde sig ved. Den ellers saa kraftfulde Mand viser en besynderlig Holdningsløshed. Man kan ikke værge sig mod det Indtryk, at han, der som gammel Krigsmand maa have havt en ganske anden Opfatning af Krigstugt og Krigsøvelser end de civile Autoriteter, har anseet Oberstens Forsvinden for at være den nemmeste Løsning paa de opstaaede Forviklinger. Men Benedikt Kress var ikke den Mand, som vilde fortrække. Han blev der, hvor han var, lod Lensherren og hans Stedfortræder, Jens Friis, høre, at han forstod sit Yrke, og overfusede dem atpaa med Uartigheder og „slemme Ord“ af ethvert Slags. Der kunde under alt dette ikke paa lang Tid være Tanke eller Tale om at efterkomme den kongelige Ordre om „at forsikre sig paa Oberstens Person“. Usikkert kan det vel ogsaa være, hvorledes det hele til syvende og sidst var løbet af, hvis ikke Soldaterne og Officererne med en sjelden Endrægtighed var komne de civile Myndigheder til Hjælp, idet de paa det bestemteste negtede at tjene

under Obersten, førend en Krigsret havde dømt i hans Sag. Det var saaledes hverken mere eller mindre end et Mytteri, som her fandt Sted, for at haandhæve den lovbundne Orden. Takket være denne Optræden fra de underordnedes Side blev det omsider muligt for Lensherren at faa Obersten sat i Varetægtsarrest den 3die Oktober, skjønt dette neppe kan være løbet af uden Vanskeligheder af forskjellig Art.

Den Erklæring, som Obersten afgav under det foreløbige Forhør, som blev optaget umiddelbart efter hans Arrestation, kjendes ikke. Kun sees han med Hensyn til Drabet paa Rasmus By af have paastaaet, at han var i sin gode Ret, da Soldaten havde været drukken og vist sig opsætsig. Sin Optræden ved Mønstringen paa Skaanes undskyldte han dermed, at den stedfundne Ulykke skyldtes flere sammenstødende Uheld; navnlig paastod han, at den dræbende Kugle havde slaaet an mod en Sten, hvorved den havde faaet en anden Retning end den, hvori den var udskudt. Alt dette maa vistnok have hørt nok saa rimeligt ud, og Hannibal Sehested udtaler ogsaa i et Brev til Fredrik Urne halvveis Frygt for, at man „for Krigsretten skulde med Skamme bestaa udimod hannem.“

Fredrik Urne havde imidlertid i de Aar, han havde været Lensherre i Trondhjem, faaet et saadant Indblik i de trønderske Bønders Karakter, at han vidste, det ulmede i dem, og han turde ikke spøge med Ilden. Saasnart han havde sikret sig Oberstens Person, sendte han Trondhjems anden Borgermester Laurits Bastianssøn Stabell og Raadmanden Anders Jenssøn Helkand til Indherred og Stjørdalen for at optage de fornødne Thingsvidner. Samtlige Vidnesbyrd, der afgaves af Rasmus Bys Kamerater, Sjælesørger og Almuen paa Inderøen, hvor han hørte hjemme, gik ud paa,

at han var en skikkelig, ædruelig og stilfærdig Gut, og Olaf Klein, Sergeanten, lagde til, at „han var en af de bedste Soldater, som var med at tage Jemtland igjen.“ Ingen havde seet ham løfte Haand eller Værge mod Obersten, og hvad hans Beruselse angik, kunde den alene have eksisteret i dennes Indbildning. Hans Korporal, Hans Hokstad, og seks andre Mænd, der havde ledsaget ham fra Inderøen til Mønstringspladsen samme Dag, Drabet skede, bevidnede nemlig, at de havde været 8 Karle i Følge, og alt, hvad de havde nydt af Drikkevarer, var 4 Kander Mungaatt (tyndt Øl), som de havde fortæret i Fællesskab paa Undersaker paa Inderøen, og siden havde de roet de $1^1/_2$ Mil, de havde igjen til Skaanes. Ligesaa uefterrettelig var Oberstens Forklaring med Hensyn sil det af ham saakaldte Vaadeskud. Baade Officerer og Soldater vidnede, at Obersten selv havde rettet den skarpladte Kanon, at Kuglen ikke havde forandret Retning ved at slaa an mod en Sten, men at den tvertimod vilde have dræbt eller lemlæstet det hele Geled paa 6 Mand, hvis ikke Terrænforholdene paa det Sted, hvor Ulykken skede, havde nødt Kompagniet til at marschere to Mand i Bredden.

Efterat disse Prov var blevne indsendte til Statholderen og fra denne ekspederede til Regjeringen, blev der ved kongeligt Missive af 13de December 1648 nedsat en Krigsret. Denne, der bestod af Generalkrigskommissæren Jakob Ulfeldt som Præsident og Obersterne og Oberstløitnanterne Fredrik Budde, Johan Fircks, Georg Reichwein, Kristofer Gersdorff, Fredrik Villumssøn Rosenvinge, Jvo Wackerbart og Thomas Gray, blev beordret til ufortøvet at træde sammen for at dømme i Sagen. Paa samme Tid erholdt Fredrik Urne gjennem Statholderen Hannibal Sehested kongelig Ordre til „straksen uden Dilation [Ophold]“ at lade den

af Krigsretten afsagte Dom eksekvere. Hvad Dommens Udfald vilde blive, har man ganske vist paa Forhaand været paa det rene med. Den 1ste Januar 1649 udnævntes nemlig Fredrik Otto Budde til Oberst og Chef for det trondhjemske Regiment.

V.

Før Krigsretten havde fuldført det Hverv, som var bleven den overdraget, havde Oberst Kress allerede i 17 Uger siddet i Varetægtsarrest under Bevogtning af sin Oberstløitnant Jan Marschall, der vistnok med sit Hoved har maattet indestaa for hans Nærværelse. Som Følge af denne Sikkerhed, som maa have været anseet for fuldt betryggende, var der indrømmet Obersten forskjellige Begunstigelser, som aldrig blev de simplere Mordere til Del. Man har bevaret et Dokument, der kaster et eiendommeligt Lys over denne vilde Sjæl og giver os Besked om, hvorledes han fordrev Tiden, medens han ventede paa sin Dom. Det er den Kontrakt, som blev oprettet af ham og Jan Marschall med den Borger, hos hvem de havde taget ind. Denne Kontrakt, der er udfærdiget den 25de Oktober 1648, lyder saaledes:

„Vi underskrevne gjør vitterligt, at efterdi vi den 3die Octobris haver vores Logement taget hos ærlig og velagt Mand Mads Christenssøn, vi med hannem er forligt, som efterfølger, nemlig at han skal have for mig Obriste Benedikt Kress med mine Tjenere og for mig Obristelieutenant Johan Marschall med mine Tjenere hver Uge for Tractementerne med Øl og Vin over Maaltiderne enhver otte Rdlr. in specie, er for os baade med vores Folk om Ugen sexten Rigsdaler. Herhos er og af Mads Christenssøn bevilget, at vi iblandt efter Tidens Leilighed for samme Penge maa bede en Gjæst med tilbords; hvad ellers efter

Maaltiden extra bliver fordrukken, skal hannem særdeles blive betallet. Til Vitterlighed haver vi baade vores egne Hænder her undertegnet og jeg Mads Christenssøn bekjender med min egen Haand, at jeg med ovenskrevne Contract er vel content. Datum Throndhjem den 25. Octobris 1648.

Benedikt Kress. Jan Marschall.

Mads Christenssøn.“

Hvor længe Krigsretten over Oberst Kress sad sammen, og hvilket Omfang Processen mod ham har taget, vides ikke med Bestemthed. Da der af en anden Retssag, som ikke har nogensomhelst Sammenhæng med Oberstens Sag, synes at fremgaa, at der just har opholdt sig et større Antal Bønder fra Indheredsbygderne, Stjørdalen og Selbu i Byen, tør det maaske antages, at disse har været indkaldte, for at nye Vidneprov om Oberstens Færd kunde blive tagne. Hvorpaa disse har gaaet ud, er ialfald ikke for Tiden bekjendt. Den 30te Januar 1649 var Krigsretten færdig med sit Arbeide. Dødsdommen over Oberst Kress blev udtalt, og Lensherren bestemte, at hans Henrettelse skulde finde Sted den næste Morgen tidlig.

Det maa have været et livligt og noksaa malerisk Skue, Trondhjems Torv, frembød hin mørke Vintermorgen. Skinnet af de blaffrende Fakler, Sneens smudssiggraa Dække, der ligger over hele Torvet, det matte Lys fra Horn- og Skjaalygterne, som trofast ledsagede de værdige Borgermænd, hvor de maatte færdes i Mulm og Mørke, Byens strenge Fædre, der maatte se Retfærdigheden ske Fyldest, Kvinder og Ungdom, der i Stundens grufulde Alvor søgte Spænding og Næring for Aanden, samt Bønderne ikke at forglemme, der sikkerligen har sat op Miner, som de var Værter ved den hele Tilstelning — kort sagt, en karakteristisk Staffage om en hverdagslig og dog enestaaende Blodscene. Forøvrigt kan vi om

selve Eksekutionen fatte os i større Korthed med Annalisternes Ord, der alle stemmer næsten fuldstændig overens:

„Den 31te Januar 1649 blev Oberst Kress over det nordenfjeldske Regiment halshugget af Michel Lauritssøn paa Torvet udi Throndhiem om Morgenen, der Klokken var mellem 6 og 7. Hans Legeme blev nedsat i Vor Frue Kirke.“

Efter Oberstens Henrettelse indgav Mads Christenssøn sin Regning for Kost og Fortæring til Oberst Kress og Oberstløitnant Marschall med deres medhavende Folk og Tjenere og fik under 3die Februar herpaa efter Kontrkten udbetalt af Lenskassen 272 Rdlr. For Øllet og Vinen, som var fortæret udenfor Maaltiderne, og som maa have beløbet sig til en ikke ganske ringe Sum, blev han derimod henvist til at søge Udlæg andetsteds. Ogsaa Skarpretteren Mikkel Larssøn erholdt 4 Rdlr. af Lensskriveren („for Sværdet, afgangne Oberst Kress med blev rettet“). Skjønt den over Obersten afsagte Dom ganske vist har lydt paa Boesloddens Fortabelse, blev det dog ved kongeligt Missive af 1ste Juni 1649 bestemt, at al hans Gjæld skulde betales af hans efterladte Eiendele, hvorpaa Resten skulde skiftes mellem dem, som han havde indsat som sine Arvinger. En Smule Forskjel blev der dog altsaa fra de høieste Autoriteters Side gjort mellem ham og Mordere og Drabsmænd af en simplere Klasse.

VI.

Fra Benedikt Kress's Rettersted faar man et temmelig klart Overblik saavel over mange af de Begivenheder, som tilhører det nærmest følgende Tidsrum af Trondhjems Historie, som over et og andet Træk af ældre Dato, som ellers turde være dunkelt nok.

Obest Kress maatte altsaa med sit Liv bøde for sine Ugjerninger, fordi de nordenfjeldske Bondegutter krævede det. Det har imidlertid ikke udelukkende været Oberstens umenneskelige Optræden, hans raa Selvtægt, som førte ham i Fordærvelse. Der maa tillige have været et andet, ikke opklaret Moment tilstede, som gjorde de trønderske Soldater uvillige til at tjene under ham, og som forhvervede ham deres Had og Foragt. Hvorledes Sammenhængen hermed end kan have været, har man muligens et Slags Sidestykke i, hvad der et Par Aar efter hændte paa Nordmøre. Her nedlagde samtlige Soldater sine Vaaben og negtede at eksercere, fordi en Kaptein havde tilladt sig med egen Haand at tildele en af deres Kamerater en korporlig Revselse. Ved Lensherrens Mellemkomst vendte de vel atter tilbage til sin Pligt, men vel at merke først, efterat vedkommende Kaptein var fjernet fra sin Bestilling. Muligens vilde endog Oberst Kress's Udaad for Samtiden have staaet i et andet Lys, om han f. Eks. havde ladet Kompagniets Profos udføre Bloddommen over Rasmus By, hvorved Krigsartiklerne ialfald i Formen var skeet Fyldest.

Saa meget kan man i ethvert Fald antage med Medhold i de foreliggende Kilder, at i Danmark, ja selv i det søndenfjeldske Norge, vilde der ikke have været gjort saa meget Væsen af en Ugjerning som den, Oberst Kress havde øvet; ja, maaske vilde den her endog have gaaet temmelig upaaagtet hen Kun Trønderne kunde modsætte sig Indførelsen af den wallensteinske Krigstugt i den norske Hær og den hensynsløse Legen med Menneskeliv, som denne middelbart eller umiddelbart maatte afføde. Regjeringen fandt det politisk klogt at lempe sig efter deres Fordring. Aldrig, hverken før eller siden, vil man nemlig finde en saadan Velvillie eller Imødekommenhed mod Lan-

dets nordlige Dele, som blev dem vist af den dansk-norske Regjering i Aarene mellem 1645 og 1660. Skatten der nord var i hint Tidsrum gjennemgaaende lavere end i de øvrige Dele af Landet. Større Strækninger, som hidtil i det høieste havde været Ødemarker og Fjeldslaatter, blev, som det synes paa Lensherrernes Foranstaltning, lagte under Plogen. En saagodtsom ny Industrigren, Bjergværksdriften, tog et hurtigt Opsving. Folkemængden, der paa andre Kanter af Landet stod stille eller endog befandt sig i Tilbagegang, skred her jevnt og raskt frem. Endelig finder man ogsaa, at de Lensherrer, som her blev indsatte, var gjennemhæderlige og uegennyttige Mænd, der havde Hjertet paa rette Sted, og som med Iver og Kraft tog sig af sine Lens Opkomst. En saadan administrativ Kraft, som Fredrik Urnes Eftermand i Forleningen, Peder Vibe, udfoldede, maa man maaske gaa helt tilbage til Kong Sverres Tid for at finde et jevnbyrdigt Sidestykke til.

Men vender man Bladet om, vil man heller aldrig finde „de gjæve Trøndere“, som de i Autoriteterne Opraab gjerne kaldtes, besjælede af saa ringe Patriotisme som netop paa denne Tid. End ikke under Syvaarskrigen, da Claude Collart havde besat det hele Len og tvunget Indbyggerne til at sværge den svenske Konge Troskabsed, gik Stemningen i en saa lidet fædrelandskjærlig Retning. I flere af Fredrik Urnes Forestillinger bærer der tydelig nok, skjønt aldrig udtalt med ligefremme Ord, en Frygt for, at denne usikre Stemning en vakker Dag skulde skaffe sig Luft i en frivillig Tilslutning til Sverige. Ogsaa i Peder Vibes Korrespondance findes der Udtryk, der tyder hen paa, at han var behersket af den samme Opfatning.

Hvor vel berettiget Lensherrernes Frygt var, skulde Krigen mod Karl Gustav vise. Da Trond-

hjems Len ved Roskilde-Freden var bleven afstaaet til Sverige, fremgik det tydeligt, hvor undermineret det nationale Element var. Medens der fra Baahuslen ved denne Landsdels Afstaaelse til Sverige var foregaaet en Masseudvandring til de tilstødende norske Provinser, kan man næsten ikke spore nogen tilsvarende Bevægelse nordenfjelds. Tvertimod synes Trønderne paafaldende snart at have fundet sig i den nye Tingenes Orden, skjønt den i ingensomhelst Henseende medførte nogen Forbedring af deres Vilkaar. Ved Lenets Tilbageerobring i 1658 spillede som bekjendt hele Trøndelagens Befolkning med Undtagelse af Opdals og Selbus Indbyggere en meget passiv Rolle, som om den hele „Befrielseskamp“ ikke var dem i ringeste Maade vedkommende.

For at forklare dette eiendommelige Forhold maa man tage i Betragtning den intime Forbindelse, som herskede mellem Trondhjems By, de trønderske Bygder og Jemtland. Dette sidste Landskab havde til Trods for sin løse Tilknytning til Kongeriget Norge gjennem det 17de Aarhundrede været Trondhjems fornemste Opland, og dets Løsrivelse fra det nordenfjeldske Norge var et ligesaa føleligt Slag for denne Landsdel, som Trondhjems Lens Afstaaelse var for hele Riget. Trøndelagen og Jemtland havde havt Embedsstand, baade geistlig og verdslig Øvrighed, tilfælles. Flere af de bedste Ætter var forgrenede paa begge Sider af Kjølen, og i selve Trondhjems By var de driftigste Borgere og Haandværkere for en større Del af jemtsk Herkomst, indtil de efterhaanden afløstes af Indflyttere fra Fosen og Nordmøre samt af indvandrede Jyder og Slesvigere. Endnu i 1749 — altsaa et helt Aarhundrede bagefter — var Emigrationen fra Jemtland til Norge saa sterk, at J. A. Hagstrøm kunde paastaa, at en Tiendedel af Trondhjems Indbyggere var Jemt-

lændinger af Herkomst. I det hele kan det vistnok uden Overdrivelse siges, at Tronderne før og omkring Midten af det 17de Aarhundrede havde flere materielle og aandelige Berøringspunkter med Jemterne end med Befolkningen i nogen af Landets øvrige Dele.*)

At den dansk-norske Regjering har været fuldkommen paa det rene med dette Forhold, er sikkert nok. Ligesom den i sin Tid ved Oprettelse af en staaende Hær havde vist den største Hensynsfuldhed mod Almuen i Nordlandene, som jo dengang især var udsat for Efterstræbelser fra svensk Side, vilde den nu ved lave Skattetakster og Begunstigelser af enhver Art sikre sig Hengivenhed hos Indbyggerne i Trondhjems Len. Faren for en Opløsning af det nordenfjeldske Norge var i Tiden efter Hannibalfeiden saa meget mere overhængende, som Tronderne selv, ikke mindst Indbyggerne i Trondhjems By, ansaa sin hele Eksistens for afhængig af Forbindelsen med Jemtland og dens Opretholdelse. Det var den procinciale Egennytte med dens Sympathier og Antipathier, som

---

*) At anføre de mangfoldige Beviser, som Nedskriveren heraf har til sin Raadighed, og som for den største Del er hentede fra Arkivdokumenter, vil føre for vidt. Derimod tør en mundtlig Beretning, der hidrører fra en i 1870 i høi Alder afdød, men usædvanlig aandsfrisk Kjøbmand, her finde Plads. „Naar Jemten," fortalte han, „i Aarhundredets Begyndelse i Følger paa 50, 100 Slæder og mere kom til Handelsstævnerne i Trondhjem, blev han altid modtagen med største Stas. Selve Ankomstdagen var en Glædesdag for store som for smaa, for alle Stænder uden Forskjel. Paa mange Steder i Byen heisedes der Flag, og alle som kunde, drog ind over Baklandet og Lademoen for at byde ham velkommen. Jemter og Trondhjemmere hilsedes da som gamle Kjendinger, om end de aldrig havde seet hinanden før." „Hele Byen var," lagde han til, „i de samme Dage næsten for et stort indbudt Selskab at regne, saa længe Jemten opholdt sig i Byen."

beherskede alt, og for hvilken ethvert andet Hensyn maatte træde i Skyggen.

Samtidens Diplomater, hvis Indberetninger man til det sidste har betragtet som en underordnet Kilde til vort Lands indre Historie, ofrede Forholdene i Norge, særlig i det nordenfjeldske, en merkelig Interesse. Bortseet fra de Unøiagtigheder, som den mangelfulde geografiske Kundskab og Ubekjendtskaben med Landets ældre Historie medfører, fortjener de dog Opmerksomhed, navnlig hvor de kan antages at være byggede paa Efterretninger fra Holland, der vistnok af alle europæiske Stater stod i sterkest Berøring med Norge. Naar den venetianske Ambassadør ved den westfalske Fredskongres under 26de April 1648 indberetter, at Norge paa denne Tid stod i Begreb med at organisere sig som en særegen Republik under svensk Overhøihed, og at Hollænderne bestræbte sig for at forhindre det, vilde denne Udtalelse med sine kjendelige Overdrivelser have havt liden eller ingen historisk Betydning. I en ny og eiendommelig Belysning fremtræder den imidlertid, naar man sammenholder dette Udslag med de Bestræbelser, som Hollænderne ti Aar senere for ramme Alvor udfoldede for at sætte sig i Besiddelse af det Sverige just fravristede Trondhjems Len, en Plan, som heldigvis blev forpurret af Englændernes Handelsnid og Iversyge. Ogsaa dette Moment tør maaske vidne om, hvor løs Trondhjems Lens Forbindelse med det øvrige Land ansaaes for at være.

Først ved de ændrede Forhold, som Enevoldsmagten gjennemførte for Norges, ogsaa for Trondhjems Lens, Vedkommende, skabtes et nyt, hidtil paa lange Tider ukjendt Samhold mellem Landets enkelte Dele, og under og efter Gyldenløvefeiden blev de farlige reaktionære Tendenser, som Jemtlands Befolkning husede, af det svenske

Styre kvalte i Blod. Men den gjensidige Sympathi, som Trøndelagens og Jemtlands Befolkning nærede for hinanden, kunde intet Kongebud fortrænge, ingen Voldshandling undertrykke. Endnu den Dag idag giver den sig tilkjende paa mangehaande Vis. Jemtlændingen i Trøndelagen og Trønderen i Jemtland betragtes af Almuerne med ganske anderledes velvillige Øine end de øvrige Brødre fra begge Sider af Kjølen.

V.

FRA FANTESTIEN

FRA FANTESTIEN

HISTORISK SKISSE

AF

O. A. ØVERLAND

KRISTIANIA OG KJØBENHAVN

ALB. CAMMERMEYERS FORLAG

LARS SWANSTRØM

KRISTIANIA — CENTRALTRYKKERIET.

Enhver, som i noget større Udstrækning har gjennemgaaet Retsprotokoller fra det 17de og 18de Aarhundrede, vil have fundet det paafaldende, hvor forholdsvis sjelden det er, at Fantefølger og Tatere omtales i dem. Det lader nærmest til, at Øvrigheden har havt en sand Sky for at have nogen Befatning med Omstreiferne og alt deres Væsen. Den gav vel derfor som tiest stiltiende sit Samtykke til, at Almuen selv karede Pakket fra sig paa den Maade, den bedst kunde og vilde. Det siger imidlertid sig selv, at det i Regelen alene var grov Voldsomhed fra Fanternes Side, som kunde fremkalde Selvtægt fra Bondens. Øvrigheden selv skred kun ind mod dem, naar der var begaaet Drab eller grov Legemsfornærmelse eller udslynget Trusler i den Retning mod Bestillingsmænd.

De Kongebud, som i det 17de og 18de Aarhundrede var udfærdigede mod Fanterne og Indflytterne fra Stor-Finland — man skar nemlig disse to Folkefærd over en Kam —, hjemlede en meget summarisk Retspleie overfor dem, og denne var tilmed bygget paa Samfundsmoralens Hjørnestene, de

store Bud: »Enhver er sig selv nærmest«, og »Man feie for sin egen Dør«.

Og feie gjorde man, saa det stod efter. Til visse Tider — navnlig naar det bryggede op til Uroligheder med Naboen paa den skandinaviske Halvø — blev der paa Øvrighedens Foranstaltning foretaget omfattende Fantejagter over større Strækninger af Landet. Saadanne foregik i den første Halvdel af forrige Aarhundrede i det mindste tre Gange, nemlig i Aarene 1700 og 1710 samt i 1740-Aarene, og de sees at være foretagne samtidig baade nordenfjelds og søndenfjelds. Alligevel var dog denne Foranstaltning ikke mere end halv. Fanterne havde vel sagtens som tiest et eller andet Smuthul, hvor de kunde forstikke sig, saa længe Uveiret stod paa. Hvor rigt Udbyttet af disse Jagter efter vore Dages Maalestok end var, stod Antallet af de Fanter, som blev knebne, ikke i nogetsomhelst rimeligt Forhold til den Mængde af Gavtyve, som blev gaaende paa Frifod, og som fortsatte sit Uvæsen ganske paa samme Maade som før. Men Øvrigheden havde det aldrig for godt i Tiden, efter at disse Fantejagter havde fundet Sted, idet den havde sin svare Nød med at bevogte og livnære Fangerne. Fængselsvæsenet var endnu i sin Barndom; men man havde dog den Tid bag sig, da man uden videre lod Bøddelen aflive pasløse Omstreifere eller sultede dem ihjel. Man nøiedes nuomstunder med at holde dem i Forvaring paa skarp Faste for længere eller kortere Tid, og naar saa Øvrigheden troede, at Fanterne havde spæget sit Kjød tilstrækkeligt, lukkede den sine Øine til, medens de selv

paa den mest letvindte Maade satte sig i Frihed og rystede Støvet af sine Fødder. I Utrængsmaal saa Øvrigheden aldrig ud efter dem: den overlod det nu ganske og aldeles til Bygdealmuerne og Fantefogderne at værge sig mod dem.

Vi har det 18de Aarhundrede igjennem hyppig Efterretninger om Fantejagter, som foretages ogsaa inden de forskjellige Bygder. Om disse Klapjagter har været foretagne paa visse Tider af Aaret — t. Eks. før man flyttede til Sæters — og samtidig med, at der i andre Bygder foregik lignende Udrensninger, kan ikke sees; men usandsynligt er det ikke. Resultaterne maa imidlertid have været de samme, som de store Lands- eller Amtsjagter bragte.

Meget betryggende for Sikkerheden indenbygds kan vel heller ikke Ansættelsen af Fantefogderne eller Stodderkongerne have været. Dette Ombud, der kan sees at have eksisteret ialfald siden Hannibal Sehesteds Statholderskabs Dage, blev nemlig i Regelen overdraget til saadanne Mennesker, som man ikke kunde overføre saa meget Ondt, at man kunde lade dem gaa til Galgen eller gjøre dem uskadelige paa lignende Vis. Men saa mange gale Streger havde de dog alle begaaet, at de ikke regnedes med blandt den skikkelige Del af Befolkningen. Man har derfor allerede i det 17de Aarhundrede Eksempler paa, at Øvrigheden paa Grund af en eller anden Udyd simpelthen dømte Folk til at beklæde Stodderkongens Værdighed. I Regelen fulgte de forskjellige Dynastier hurtig paa hverandre; thi Stodderkongedømmet var omgivet af Farer paa alle Hold. I sin fremskudte Stilling var Stodderkongen

nemlig Gjenstand for den mest skjærpede Agtpaagivenhed fra Bygdefolkets Side, og naar han havde stjaalet og syndet tilstrækkelig, overantvordedes han til Øvrigheden, som derefter overdrog hans Stilling til en anden, som eragtedes moden til den. Ikke sjelden tør det vel have hændt, at »Kongen« slog ind paa Fantestien, hvorfra han vel ogsaa i de fleste Tilfælde var kommen. Stundom hændte det vel ogsaa, at Bygdevægteren blev slaaet helseløs under Udøvelsen af sin Politimyndighed.

Denne almindelige Karakteristik af den norske Stodderkongeinstitution passer i flere Henseender godt paa Bygdevægteren Peder Pederssøn, som i 1738 var ansat i Fyresdals Prestegjæld i Thelemarken. Hvorledes han var kommen derhen, og hvorledes han var kommen til den Bestilling, han beklædte, findes ikke oplyst. Akterne i den Sag, vi her skal gjengive, meddeler kun, at han nogle Aar i Forveien havde staaet i militær Tjeneste i Bergen, at han var rømt fra denne, at han ved Desertion havde stjaalet forskjellige Sager, som tilhørte hans Kamerater, at han inden Bygden optraadte som Kvaksalver, Hestedoktor, Skytter, Fisker, Kramkarl, Kammager, Feldbereder, Kobberslager m. v., og at han paa sine Omflakninger førte med sig Kone og Børn samt alt sit Habengut læsset paa en Kløvgamp, — kort sagt, at han optraadte som komplet Fant, der ikke var et Haar bedre end det Pak, han var sat til at passe paa. Men baade han, hans Kjærring og Unger maa have havt et vist Sving af Fjonghed over sig; han gik med Bringesølje og Sølvknapper i sine to Veste, og »Kvindfolket hans« gik med Sølje og to Skaut.

I September Maaned 1738 gjæstede Bygdevægteren Gaarden Nusvik. Bonden, Bjørguf Nilssøn, var ikke hjemme, og Bygdevægteren hastede derfor ikke med at komme videre. En Dag indfandt der sig en Vesterlænding med Bud om, at han vilde komme opover til Øisetgaardene, som ligger en Mil fra Nusvik; der var nogen her, som gjerne vilde tale med ham. Men da Peder Bygdevægter fik høre, hvem det var, fandt han, at han ikke havde noget usnakket med dem, og vilde ikke gaa. Med denne Besked maatte da Vesterlændingen reise. Det varede da ikke længe, før de omtalte fremmede Folk kom til Nusvik. Det var 2 Mænd, 2 Kvinder, den ene gammel, den anden ung, og 2 Børn. Om Kvelden hverken hørte eller saa Gaardens Folk andet, end at Bygdevægteren og Landstrygerne kom godt udaf det med hverandre; de maatte være Kjendinger fra tidligere Tid, lod det til. Men den næste Morgen viste det sig, at det var ude med Venskabet. Peder Bygdevægter og Fantefølget havde begivet sig ud paa Tunet, hvor et Mellemværende nu blev opgjort. Først mundhuggedes de en Stund, og derefter gik Fanterne løs paa Bygdevægteren med nogle svære Kjæppe, som de havde skaaret og medbragt for det paatænkte Opgjørs Skyld. Det lykkedes Peder Bygdevægter at komme løs og flygte ind i Stuen paa Nusvik. Men en af Fanterne var lige i Hælene paa ham, greb ham i Haaret og slog ham i Gulvet; i næste Nu kastede ogsaa den anden Fant og den unge Taterkvinde sig over ham, og saa bar det atter ud paa Tunet med dem. Denne Gang gik det den stakkars Bygdevægter værre. Hans Haandøkse,

som han havde grebet til Forsvar, blev vristet fra ham af den unge Taterkvinde, som gav ham et Hug i Armen med den. Derhos fik han to til tre Knivstik i Ryggen, og under de Stokkeslag, som Fanterne lod regne ned over ham, blev hans venstre Ben fra Ankelen til Knæet aldeles knust. Men videre skulde Afstraffelsen heller ikke gaa. Thi da den ene af Fanterne med en stor Sten vilde lægge til Bygdevægteren i Skallen, blev han hindret heri af Kammeraten, som egentlig var den, som holdt Opgjøret med Bygdevægteren. Denne blev derefter mere død en levende baaret ind i Stuen paa Nusvik, hvor Fanterne ribbede af ham, hans Kone og Børn alt, hvad der havde noget Værd i deres Øine. De satte sig ligeledes i Besiddelse af Størsteparten af Bygdevægterens øvrige Eiendele — hans Øg med Kløvredskab, der efter Lagrettets Skjøn havde en samlet Værdi af 6 Rigsdaler, ikke at forglemme — og strøg saa af Gaarde.

Der fandtes Folk paa Gaarden, som saa alt dette uden at løfte en Haand til Bygdevægterens Forsvar. De forstod nemlig, at det var et gammelt Mellemværende, som her blev opgjort, og dette ansaa de for at være Bygdens Folk aldeles uvedkommende. De fandt det saa meget mere utilraadeligt at lægge sig i dette, som de hørte, at den ene af Fanterne lod Stodderkongen vide, at hvis han lod «noget Budskab udgaa» (ɔ: fik udsendt Budstikken), «skulde de hugge ham smaa som Fisk».

Da nu Bonden paa Nusvik kom hjem fra Skogen og hørte om, hvad der under hans Fravær havde fundet Sted paa Gaarden, blev han harm over den

Forstyrrelse af Husfreden, Fanterne havde øvet, og syntes, det var ilde, om de skulde slippe. Han fik da opbudt Omegnens Bønder, satte efter dem og indhentede dem paa Gaarden Mæthveit, hvor de med Bistand af Opsidderen blev paagrebne. Derefter førtes de til Lensmandsgaarden Ekeland, hvor de den næste Maaned holdtes fængslede under Bevogtning af Bygdens Almue.

En Maaneds Tid efter, den 21de Oktober, fremstilledes Fanterne til Forhør og Konfrontation med Peder Pederssøn, der nu paa Grund af sin helseløse Forfatning benævnes «forrige Bygdevægter». For Øvrigheden opgav det ene Fantepar sig at hede Johannes Arnessøn og Anne Olsdatter, det andet kaldte sig Anders Pederssøn Sigholdt og Ragnhild Jespersdatter. Til Legitimation fremlagde Johannes Arnessøn et Prestepas, udstedt af Sognepresten i Lærdal og dateret den 3die November 1735, ligesom Anders Pederssøn Sigholdt foreviste et af General-Weinmann under 8de Juli 1837 udfærdiget Afskedspas og en af Presten Hr. Gert Geelmuyden til Hammers Prestegjæld udstedet «Presteseddel», dateret 27de Februar 1738, begge lydende paa det af ham opgivne Navn.

Ved nøiere Eftersyn viste det sig, at der paa, General Weinmanns Pas var foretaget Radering baade paa Navn og paa Aarstallet, og dette gav Anledning til, at de i rettelagte Dokumenters Ægthed blev nærmere undersøgt.

Peder Bygdevægter oplyste da, at den Person som kaldte sig Johannes Arnessøn, i Virkeligheden hed Anders Nygaard. Han tjente ved Garnisons-

kompagniet i Bergen, men var rømt derfra gjentagne Gang, sidste Gang for fire Aar siden. Medens han laa i Garnison, levede han sammen med et Kvindemenneske, som var Datter af Nils Nygaard ved Bergen.

Den saakaldte Johannes Arnessøn kunde ikke benegte Rigtigheden af denne Forklaring. Men han oplyste derhos, at hans forrige Hustru — Nils Nygaards Datter – var rømt fra ham i Bergen sammen med en Fange ved Navn Stub; til Anna Olsdatter, den Hustru, han nu havde, var han for fire Aar siden bleven ægteviet af Sognepresten i Lærdal.

Den anden af de mandlige Arrestanter, Anders Pederssøn Sigholt kaldet, bekjendte straks af sig selv, at hans Navn var Ellef Børgessøn, at han var barnefødt i Hallingdal, og at han havde gjort Tjeneste ved Bergens Garnisonskompagni, hvorfra han for fire Aar siden havde faaet Afskedspas. Dette var bleven ham frarøvet i Sunds Sogn, 4 Mill fra Bergen. Senere havde han faaet overladt det irrettelagte Pas fra Generalmajor Weinmann og Hr. Gert Geelmuydens Presteattest; men om disse Dokumenter var rigtige kunde han ikke oplyse noget om.

Den Kvinde, som ledsagede ham, erklærede, at hun hed, ikke Ragnhild Jerspersdatter, som tidligere opgivet, men Marthe Rasmusdatter. Hun maa have kjendt Johannes Arnessøn, alias Anders Nygaard fra Bergen; thi hun stadfæstede Sandheden af Peder Bygdevægters Vidnesbyrd.

Efterat det saaledes foreløbig var bragt paa det rene, hvad Fanterne hed, optoges der Forhør om Overfaldet paa Bygdevægteren. Hvad de afgivne

Prov gik ud paa, er ovenfor angivet. Her skal kun tillægges, at Anne Olsdatter, «den unge Kone», og Anders Nygaard var optraadt med størst Voldsomhed. Derimod havde Marthe Rasmusdatter, som det synes, holdt sig ganske udenfor Slagsmaalet eller Afstraffelsen.

Da Forhøret var afsluttet, begjærede Almuen, «at disse paagrebne maatte med Jern belægges; thi ellers understod de sig ikke at holde Vagt paa dem, til Øvrighedens Foranstaltning maatte ankomme, hvorledes videre med disse Folk skal omgaaes».

Det skulde vise sig, at denne Omtænksomhed fra Almuens Side var paa rette Sted. Til Trods for de sterke Bøiler og Jern, som anvendtes, skulde Anders Nygaard sætte sig selv og Anne Olsdatter i Frihed. Derimod lykkedes dem ikke at slippe ret langt bort. Allerede 14 Dage efterat de var rømte, kunde Lensmanden indberette, at han atter havde faaet Tag i dem.

Under 4de November 1738 udfærdigede Amtmanden i Bratsberg, Oberstløitnant Esseman, Befaling om, at der i denne Sag skulde holdes Ekstrathing, og ved dette beskikkedes «Sieur» Povel Paus til Fanternes Forsvar. Da nu et Par af de angjældende, som vi har seet, havde fundet for godt at absentere sig, kunde Ekstrathinget først holdes den 9de Januar 1739. Her erklærede den beskikkede Forsvarer paa Forhaand, at det fik komme an paa Aktors Procedure og Paastand, om han vilde antage sig det af Amtmanden paalagte Hverv eller ikke. Bygdevægteren var ikke tilstede.

For Retten oplyste nu Johannes Arnesson, alias

Anders Nygaard, at hans rette Navn var Anders Pederssøn Sigholt, og at det var det for ham af General Weinmann udstedte Fripas, Ellef Børgessøn havde. Han havde nemlig overladt denne det, da hans var blevet ham frarøvet Selv havde han den Vielsesattest, som af Hr. Jonas i Lærdal under 3die November 1735 var bleven udfærdiget for Anne Olsdatter, det Kvindemenneske, som ledsagede ham, og hendes Ægtefælle Johannes Arnessen, hvis Navn han havde antaget. Til Anne Olsdatter var han forøvrigt hverken fæstet eller viet. For omtrent et Aar siden havde hendes Mand, den virkelige Johannes Arnessøn, fantegaaet fra hende med et andet Kvindemenneske, og siden 8 Dage efter Paaske 1738 havde hun og Anders Sigholt derfor slaaet sine Pjalter sammen, i den Tanke, at de muligens med Tid og Leilighed kunde blive ægteviede.

Efter de Oplysninger, som nu forelaa, erklærede Monsr. Paus, den beskikkede Forsvarer, at han ikke kunde have nogen Befatning med disse Malifikanters Sag, som han maatte frasige sig. Fanterne maatte da føre sit eget Forsvar.

Anders Sigholt nedlagde da Paastand om, at han maatte blive sendt tilbage til Bergen, hvorfra han var kommen, i Følge med Peder Bygdevægter. Han skulde her faa overført denne langt storre Misgjerninger, end Anders havde begaaet. Subsidiært paastod han at ansees i mildeste Maade for Overfaldet paa Bygdevægteren og sit ulovlige Samliv med Anne Olsdatter i Betragtning af alle de formildende Omstændigheder, som efter hans Opfatning forelaa.

Ellef Børgessøn forklarede, at han havde været med paa at prygle Bygdevægteren, fordi han for 5 Aar siden i Bergen havde stjaalet en Baad fra ham. Da der efter hans Formening ikke kunde være Tale om at idømme han haardere Straf end Slagsmaalsbøder, vilde han med det samme henstille til Øvrigheden at mage det saa, at han fik arbeide i Bygden saa længe, til det var optjent. Det staar at læse mellem Linierne, at han ikke ugjerne saa, at den nu ledige Bygdevægter-Bestilling i Fyresdals Prestgjæld blev ham ved Dom overdraget.

Men det gik ikke ganske efter Fanternes Ønske. Ved Underretten blev Anders Pederssøn Sigholt og Ellef Børgessøn dømte til Fæstningsarbeide i Jern, den første i 10, den sidste i 3 Aar; Anne Olsdatter fik 10 Aars Spindhusarbeide, og Marthe Rasmusdatter og de to Børn, som hørte til Følget, forvistes Fogderiet. Denne Dom stadfæstedes længere ud paa Aaret af Overhofretten.

Af en Antegnelse i Øvre Telemarkens Retsprotokol fra Juli 1745 at slutte har Fantefølgets Historie hermed ikke været tilende. Af denne erfarer vi, at Ellef Børgessøn og Anders Sigholt udstod sin Straf i Kristianssands Fæstning, hvor de af Fyresdals Bønder var rigtig afleverede, og at Anne Olsdatter kom til Spindhuset i Kjøbenhavn. Sandsynligvis har Anders Sigholt før udstaaet Straffetid paa en eller anden Maade bragt Retfærdighedens Haandhævere at sysselsætte sig med hans Person. Men vi har ingen Oplysning om, hvad der har været paa Færde.

VI.

FORTÆLLINGEN OM RAVNKEL FREYSGODE

FORTÆLLINGEN

OM

RAVNKEL FREYSGODE

OVERSAT AF

O. A. ØVERLAND

ANDET OPLAG — SYVENDE TUSINDE

KRISTIANIA OG KJØBENHAVN

ALB. CAMMERMEYERS FORLAG

LARS SWANSTRØM

Literatur:

Sagan af Hrafnkel Freysgoða. Udg. af P. G. Thorsen og Konrad Gislason. Kbh. 1839.

Hrafnkel Freysgodes Saga, besørget af K. Gislason og oversat af N. L. Westergaard.

Sagan af Hrafnkeli Freysgoða, udg. til Skolebrug af Karl L. Sommerfeldt. Kr.a 1879.

Hrafnkel Freysgodes Saga. Efter det islandske. Dansk Minerva f. August 1818, 97—140.

Fr. W. Horn. Billeder af Livet paa Island. 91—121. Kbh. 1871.

Sagan om Hrafnkel Freysgode. Öfversättn. af Nore Ambrosius (Halmstad 1882).

A. U. Bååth. Fornnordiska sagor i svensk bearbetning. Stockh. 1886.

Die Sage von Hrafnkeli Freysgodi. Aus dem altisländischen Urtexte übers. von Dr. H. Lenk. Wien 1883.

Kristiania — Centraltrykkeriet 1896.

1ste Kapitel.

Det var i Kong Harald Haarfagers Dage, at en Mand, som hed Halfred, kom med sit Skib til Breiddal paa Island, det er nedenfor Fljotsdalshered. Der paa Skibet var hans Kone og hans Søn, som hed Ravnkel; han var da 15 Vintre gammel, haabefuld og flink. Halfred satte Bo. Om Vinteren døde en udenlandsk Trælkvinde, som hed Arntrude; og derfor heder det der siden Arntrudestad. Men om Vaaren flyttede Halfred nordover Heien og tog Bolig paa et Sted, som heder Geitdal.

En Nat drømte han, at en Mand kom til ham og sagde: „Der ligger du, Halfred, temmelig uforsigtig. Flyt du din Bolig bort herfra, vestenfor Lagarfljot; det gjælder hele din Velfærd.“ Derefter vaagner han og flytter sit Gods over Rangaa til et Sted i Tunge, som heder Halfredstad, og boede der til sin Alderdom. Men en Ged og en Buk havde han ladet blive tilbage, og den samme Dag, da Halfred var reist bort, gik der et Skred over Gaarden, og begge disse Dyr mistede saaledes Livet; derfor heder Stedet siden Geitdal.

2det Kapitel.

Ravnkel havde for Skik at ride indover Heierne hver Sommer. Jøkelsdal var dengang beboet helt op til Broen.*) Ravnkel red opover Fljotsdalshered og fik da se en ubeboet Dal, sem gik ud fra Jøkelsdal. Ravnkel syntes, at denne Dal egnede sig bedre til Bebyggelse end andre Dale, som han før havde seet. Da han kom hjem, bad han sin Fader om at skifte med ham og sagde, at han vilde sætte Bo. Det gik hans Fader ind paa. Ravnkel byggede da i denne Dal og kaldte Gaarden Adalbol. Han egtede Odbjørg, Datter af Skjaldulv paa Laksaadal. De havde to Sønner; den ældste hed Tore og den yngste Aasbjørn. Men da Ravnkel havde taget Land i Adalbol, holdt han et stort Offergilde. Han lod bygge et stort Tempel. Ravnkel satte Frey høiere end alle andre Guder og gav ham Halvparten med sig i alle sine bedste Eiendele.

Ravnkel tilegnede sig hele Dalen og uddelte Jord til andre Mænd; men han vilde dog være deres Overmand og tog Godord over dem. Siden fik han et Tilnavn og blev kaldt Freysgode. Han var en meget selvraadig, men meget dygtig Mand. Han tvang Jøkelsdals-Mændene til at blive hans Tingmænd. Mod sine Mænd var Ravnkel mild og venlig; men han var strid og haard mod Jøkelsdals-Mændene, og Folk fik ingen Ret hos ham. Ravnkel sloges ofte i Tvekamp, men gav aldrig

---

*) Broen, der bestod af 3 Stokker. blev ødelagt af en Flom i Aaret 1625, skjønt den laa 25 Alen over Elven, der her gaar skummende mellem lodrette Klipper.

Bøder for noget Drab; thi ingen Mand fik Bøder af ham, hvad han saa end gjorde. Det er vanskeligt at færdes i Fljotsdalshered; der er meget stenede og vaade Veie; men Ravnkel og hans Fader red dog jevnlig til hinanden; thi der var et godt Forhold imellem dem. Halfred syntes, at det var besværligt at fare denne Vei, og fandt sig en anden Vei ovenfor Fjeldene i Fljotsdalshered; han fik der længere, men tørrere Vei, og den heder Halfredsgade. Denne Vei farer kun de, som er rigtig godt kjendte i Fljotsdalshered.

3die Kapitel.

Bjarne hed en Mand, som boede paa den Gaard, som heder Laugarhus og ligger i Ravnkelsdal. Han var gift og havde to Sønner med sin Kone; den ene hed Saam, den anden Eyvind, — vakre og dygtige Mænd. Eyvind var hjemme hos sin Fader; men Saam var gift og boede længere nord i Dalen paa en Gaard, som heder Leikskaalar, og han var en rig Mand. Saam var en meget ærekjær Mand og kyndig i Lovene. Eyvind blev Handelsmand og reiste over til Norge og var der om Vinteren. Derfra fór han udenlands og slog sig ned i Miklagard, hvor han nød stor Anseelse hos Kongen; og der blev han en Tid.

Ravnkel havde i sit Eie en Skat, som han satte mere Pris paa end noget andet. Det var en brunrød Hest med en sort Aal efter Ryggen, som han kaldte Freyfakse. Han gav sin Ven Frey Halvparten med sig i den. Paa denne Hest

lagde han saa stor Elsk, at han gjorde det Løfte at blive den Mands Bane, som red den uden hans Vilje.

4de Kapitel.

Torbjørn hed en Mand; han var Bjarnes Broder og boede paa en Gaard i Ravnkelsdal, som heder Hol, tvers overfor Adalbol. Torbjørn havde lidet Gods, men en stor Barneflok. En af hans Sønner hed Einar; det var den ældste. Han var en stor og flink Gut. En Vaar sagde Torbjørn til Einar, at han fik se til at skaffe sig Tjeneste et eller andet Sted; „thi jeg trænger ikke mere Arbeidshjælp, end jeg har i de andre, som er her. For dig vil det blive let at faa Tjeneste; thi du er en rask Kar. Det er ikke Mangel paa Kjærlighed, som gjør, at jeg saaledes siger dig ud; thi du er mig den nyttigste af mine Børn; men det er snarere min Mangel paa Evne og min Fattigdom, som volder det, og mine andre Børn bliver nu arbeidsdygtige Folk; du vil have lettest for at faa Tjeneste.“ Einar svarer: „Altfor sent har du sagt mig dette; thi nu har andre skaffet sig de bedste Pladse, og ilde synes det mig blot at faa, hvad andre har vraget.“

Einar tog nu sin Hest og red til Adalbol. Ravnkel sad i Stuen og tog godt og venlig imod ham. Einar spørger, om han kan faa Tjeneste hos ham. Ravnkel svarer: „Hvorfor spørger du saa sent om dette? Jeg vilde hellere have taget dig end andre; men nu har jeg fæstet Tjenestefolk,

undtagen til et eneste Arbeide, som du vist ikke vil have.“ Einar spurgte, hvad det var for et Arbeide. Ravnkel svarede, at han ikke havde fæstet nogen til at gjæte Sauerne sine; men han maatte have en dygtig Mand til det. Einar sagde, at det var ham lige godt, hvad han gjorde, enten det ene eller det andet; men han vilde have Ophold for to Halvaar. „Jeg skal straks sige dig mine Betingelser,“ siger Ravnkel. „Du skal drive hjem femti Sauer til Sæteren og skaffe hjem al Sommerveden; dette skal du udrette for Ophold i to Halvaar. Men én Ting vil jeg dog paa Forhaand sige dig ligesom mine øvrige Gjætere. Freyfakse gaar nede i Dalen med sit Følge. Den skal du passe i Vinter og Sommer. Men jeg beder dig vogte dig for én Ting: jeg vil, at du aldrig skal komme paa Ryggen af den, hvor nødvendigt det end kan blive for dig; thi i dette Stykke har jeg lovet dyrt og helligt, at den Mand vil jeg blive til Bane, som rider den. Med den følger tolv Hopper. Naarsomhelst du trænger nogen af dem, Nat eller Dag, skal de være dig til fri Afbenyttelse. Gjør nu, som jeg siger dig; thi det er et gammelt Ord, at „ikke volder den Skade, som varer.“ Nu ved du, hvad jeg har sagt.“ Einar sagde, at han ikke var saa forhippen paa at ride paa den Hesten, naar der ellers var andre at faa.

5te Kapitel.

Einar reiste nu hjem efter sine Klæder og bragte dem til Adalbol. Derefter flyttede man til Sæters paa et Sted i Ravnkelsdalen, som heder

Grjotteigssel. Det gik godt for Einar om Sommeren, saa han havde alle sine Sauer i Behold helt til Midsommer; men da blev der borte for ham næsten treti Sauer paa én Nat. Einar leder nu hele Havnegangen over, men finder ingen Sauer. Han savnede dem næsten en Uge. Saa var det en Morgen, at Einar gik tidlig ud, og da havde Sydtaagen og Yrregnet givet sig. Han tager Bidsel, Sadeldækken og Stav i Haanden og gaar frem over Grjotteigsaaen, som rinder nedenfor Sæteren. Men paa Øren dernede laa de Sauer, som havde været hjemme om Aftenen. Han jog dem hjem til Sæteren og gik for at lede efter dem, som før var borte. Han faar nu se hele Hesteflokken fremme paa Øren og vil tage sig en at ride paa; det var ham klart, at han vilde komme fortere omkring, naar han red, end om han gik. Da han kom til Hestene, sprang han efter dem, og skjønt de aldrig pleiede at løbe væk for Folk, var de nu sky alle undtagen Freyfakse. Den var saa rolig, som om den var plantet i Marken. Einar ved, at Morgenen lider, og mener, at Ravnkel ikke vil faa vide, om han rider Hesten. Saa tager han Freyfakse, lægger Bidslet paa den og Dækkenet under sig paa Hesteryggen og rider opover langs Grjotaagil og saa til Bræerne og vestover langs en af dem did, hvor Jøkelsaaen rinder frem, og videre nedover langs Elven til Reykjasel. Han spurgte alle Gjæterne paa Sæteren, om nogen havde seet Sauerne; men det havde ingen af dem. Einar red paa Freyfakse helt fra Lysningen til ud paa Eftermiddagen. Hesten bar ham fort frem og

vidt omkring; thi den var meget rask. Einar kom da ihu, at det var paa Tide for ham først at drive hjem de Sauer, som var tilstede, selv om han ikke fandt de andre. Han red da østover Aasen til Ravnkelsdal. Men da han kom ned til Grjotteig, hørte han nogle Sauer bræge langs med Bjergkløften, der, hvor han før havde redet forbi. Han rider derhen og ser da treti Sauer komme imod sig. Det var de samme, som havde været borte for ham i en Uge, og han jager dem hjem sammen med de øvrige Sauer. Hesten var aldeles vaad af Sved, saa det dryppede af hvert Haar, og den var meget bestænket med Ler og voldsom træt. Den rullede sig tolv Gange og vrinskede derefter høit og satte saa afsted i raskt Trav nedover Fæveien. Einar vender sig efter Hesten for at komme foran den og vilde gribe den og føre den tilbage til Hopperne. Men den var da saa sky, at Einar ikke kunde komme nær den. Hesten løber nedover Dalen og stanser ikke, førend den kommer hjem til Adalbol.

Ravnkel sad netop tilbords. Da Hesten kom for Døren, vrinskede den høit. Ravnkel sagde til en Pige, som vartede op inde ved Bordet, at hun skulde gaa bort til Døren; „thi det var en Hest, som vrinskede, og det syntes mig meget ligt Freyfakses Maal.“ Hun gaar frem i Døren og faar se Freyfakse meget ilde tilredt. Hun siger Ravnkel, at Freyfakse staar udenfor Døren, — meget styg at se til. „Mon hvad den Karen vil, siden han er kommen hjem?“ siger Ravnkel; „det spaar neppe noget godt.“ Siden gik han ud og saa

Freyfakse og sagde til den: „Ilde synes det mig, du er medfaren, Fostersøn! Men du var forstandig, at du sagde mig til; og dette skal blive hevnet. Gaa nu du til dine Kamerater.“ Og den gik straks opover Dalen til sine Hopper.

Ravnkel gik tilsengs om Aftenen og sov hele Natten. Men om Morgenen lod han sig bringe en Hest; han lægger Sadel paa den og rider op til Sæteren. Han rider i blaa Klæder; en Økse havde han i Haanden, men ingen flere Vaaben. Einar havde netop drevet Sauerne ind i Kveerne*). Han laa over Kvegjerdet og tællede Sauerne, og nogle Kvinder holdt paa med at melke. De hilste paa Ravnkel. Han spurgte, hvordan det gik dem. Einar svarer: „Ilde er det gaaet mig; thi treti Sauer har været borte for mig næsten en Uge; men nu har jeg fundet dem.“ Ravnkel sagde, at det var ikke sligt, han spurgte efter. „Men er her ikke hændt værre Ting? Har du ikke redet paa Freyfakse forleden Dag?“ Einar svarede, at han ingenlunde vilde negte for det. „Hvorfor red du paa denne Hest, som det var dig forbudt at bruge, skjønt der var mange nok for Haanden, som du havde fuld Raadighed over? Siden du tilstaar saa ærlig, skulde jeg have tilgivet dig for én Gangs Skyld, om jeg ikke havde svoret saa dyrt.“ Men ifølge den Tro, at der kommer ondt over de Mænd, som sviger et Løfte, sprang han af Hesten og hug ham Banehug. Da det var gjort, rider han hjem og fortæller denne Tidende,

---

*) Flytbare Indhegninger.

Siden sendte han en anden Mand til Sauerne i Sæteren. Men Einar lod han føre vestover fra Sæteren til en Afsats i Fjeldsiden og reiste der en Varde ved hans Gravhaug. Den bliver kaldt Einarsvard, og paa den ser man nu i Sæteren, naar det er Midkveld om Eftermiddagen.

6te Kapitel.

Torbjørn spørger oppe paa Hol sin Søn Einars Drab. Han tog sig nær af denne Tidende. Nu tager han sin Hest og rider over til Adalbol og kræver Bøder af Ravnkel for sin Søns Drab. Ravnkel sagde, at han havde dræbt flere Mænd end denne ene; „du er ikke uvidende om, at jeg ikke vil betale Bøder for nogen Mand, og Folk faar dog finde sig i det; men alligevel vil jeg indrømme, at jeg synes, dette er værre end de fleste Gange ellers, naar jeg har dræbt nogen. Du har været min Nabo i lang Tid, og vi er komne vel overens; andre Smaating skulde ikke kommet imellem Einar og mig, naar han blot ikke havde redet den Hesten. Men jeg faar nu angre det, at jeg har været altfor rask i Munden; sjeldnere vilde vi angre det, om vi talte for lidet istedenfor for meget. Nu vil jeg vise, at dette synes mig en værre Daad end de andre, jeg har udført. Jeg vil forsyne din Gaard med Melkefæ i Sommer og Slagtekvæg i Høst, og det samme skal jeg gjøre hvert Aar, saalænge du vil have egen Husholdning. Dine Sønner og Døtre skal jeg hjælpe dig til at udstyre og sætte dem istand til at gjøre gode

Giftermaal. Og alt, som du ved af i mit Hus, og som du behøver herefter, skal du snakke til mig om, og du skal fra denne Tid ikke mangle noget, som du trænger til. Du skal have egen Husholdning, saalænge du har Lyst; men naar du bliver træt af det, kan du komme hid til mig; jeg skal sørge for dig til din Dødsdag, og saaledes skal vi være forligte. Jeg vil tro, at mangen vil sige, den Mand er bleven dyr nok." „Dette Tilbud tager jeg ikke imod," siger Torbjørn. „Hvad forlanger du da?" spørger Ravnkel. Da sagde Torbjørn: „Jeg vil, at vi skal faa Mænd til at dømme mellem os." Ravnkel svarer: „Da vilde du synes at være min Ligemand, og paa den Vis vil vi ikke blive forligte."

Torbjørn red da bort og ned igjennem Ravnkelsdal. Han kom til Laugarhus og træffer der sin Broder Bjarne og siger ham denne Tidende og beder om, at han vil tage nogen Del i denne Sag. Bjarne sagde, at han ikke vilde have med en Ligemand at gjøre, naar det gjaldt Ravnkel; „men om vi nu ogsaa havde en Del Penge, saa kunde vi ikke maale os med Ravnkel; det er sandt, som sagt er, at „den er vis, som kjender sig selv"; han har gjort en Retssag for broget for mangen Mand, som har siddet fastere i Sadelen end vi. Jeg synes, du har baaret dig ad som en uforstandig Mand, naar du har afslaaet saa gode Tilbud. Jeg vil intet med denne Sag have at gjøre." Torbjørn sagde mange bitre Ord til sin Broder og mente, at han viste sig at være saa meget uslere Karl, desmere det rønte paa. Saa rider han bort, og de to Brødre skiltes

med lidet Venskab. Han stanser ikke, før han kommer frem til Leikskaalar. Han banker paa. Man kommer til Døren, og Torbjørn beder Saam komme ud. Saam hilser sin Frænde venligt og beder ham blive der. Torbjørn sagde ikke stort om det. Saam ser, hvor sørgmodig Torbjørn er og spørger om, hvad der er hændt. Torbjørn fortæller Sønnen Einars Død. “Ingen stor Nyhed er det, at Ravnkel dræber Folk,“ sagde Saam. Torbjørn spurgte, om Saam vilde yde ham nogen Hjælp. „Det er saa med denne Sag, at skjønt jeg er nærmeste Mand, saa er Hugget dog heller ikke fjernt fra eder.“ „Har du krævet Opreisning af Ravnkel?“ siger Saam. Torbjørn fortæller aldeles nøiagtig, hvorledes det har gaaet mellem Ravnkel og ham. „Aldrig før har jeg hørt, at Ravnkel har budt nogen anden som dig,“ siger Saam. “Nu vil jeg ride med dig op til Adalbol, og saa skal vi fare pyntelig med Ravnkel og høre, om han vil staa ved sit Tilbud; paa et eller andet Sæt vil han vise, at han er en brav Mand.“ „Ja, det er saa,“ siger Torbjørn, „at Ravnkel vist ikke nu længere vil staa ved Budet, og heller ikke er jeg nu mere saa tilsinds at tage imod det end dengang, jeg red derfra.“ Saam siger: „Tungt tror jeg det vil blive at prøve en Strid med Ravnkel.“ Torbjørn svarer: „Der bliver aldrig noget af eder unge Mænd, fordi alt bliver saa stort i eders Øine. Jeg tror ikke, nogen Mand har saa elendige Frænder som jeg; jeg synes, det er daarlig fat, med slige Mænd som du, som vil være lovkyndig, og som er opsat paa Smaasager, medens du ikke vil tage

dig af denne Retssag, som er saa klar. Det vil du faa daarlig Omtale for; thi du er den mest hovne Mand i vor Æt; jeg ser nu, hvor meget sligt har paa sig.“ Saam svarer: „Hvad tror du, du vinder ved det, at jeg tager mig af denne Sag, og at vi begge bliver til Spot og Spe?“ Torbjørn svarer: „En stor Trøst vil det dog være for mig, at du overtager Sagen; det faar saa gaa, som det kan.“ Saam svarer: „Med Ulyst gaar jeg til dette; jeg gjør det mest kun paa Grund af Slegtskabet med dig; men det skal du vide, at jeg synes, du har været ufornuftig.“

Saa rakte Saam Haanden frem og overtog Sagen for Torbjørn.

7de Kapitel.

Saam lader sig nu bringe en Hest og rider opover Dalen og rider ind paa en Gaard og lyser Drabet; han skaffer sig Mænd til Hjælp imod Ravnkel. Ravnkel erfarer dette, og han fandt det latterligt, at Saam havde overtaget en Retssag imod ham.

Denne Sommer og den næste Vinter gik. Men om Vaaren, da Stævningsdagene kom, red Saam hjemmefra op til Adalbol og stævner Ravnkel for Drabet paa Einar. Derefter rider Saam nedigjennem Dalen og tilsiger Bønderne til Tingfærd og holder sig siden i Ro, indtil Folk begynder at ruste sig for at drage til Tinge. Ravnkel sendte Bud nedover Jøkelsdal og tilsagde sine Mænd. Han faar af sit Tinglag sytti Mand. Med

denne Skare rider han østover gjennem Fljotsdalshered og rundt Enden af Vandet og tvert over Aasen til Skridudal og opigjennem Skridudal og sydpaa Øksarheien til Berufjord og bene Tingveien til Sida. Sydover fra Fljotsdal er der 17 Dagsreiser til Tingvolden. Men efterat Ravnkel var reden bort fra Heredet, saa samler Saam sine Folk. Han faar mest Løskarle til at ride i Følge med sig foruden dem, som han havde tilsagt. Saam skaffer disse Mænd Vaaben, Klæder og Kost. Han tager en anden Vei ud af Dalen. Han farer nord til Broen og videre over Broen og derfra over Mødrudalsheien. I Mødrudal blev de om Natten. Derfra rider de til Herdibreidstunge og saa ovenfor Blaafjeld og derfra til Kroksdal og saa Syd til Sand; og de kommer ned i Saudalfell og derfra til Tingvolden; men endnu var ikke Ravnkel kommen. Han kom senere frem, fordi han havde længere Vei.

Saam tjelder Bod for sine Mænd et godt Stykke fra det Sted, hvor Østfjordingerne pleier at tjelde; men lidt efter kom Ravnkel til Tinget.

Han tjelder sin Bod, som han var vant til. Han fik høre, at Saam er paa Tinget. Det fandt han latterligt.

Paa dette Ting var der fuldt af Folk. De fleste af Islands Høvdinger var der. Saam besøgte alle Høvdingerne og bad dem om Hjælp og Støtte. Men han fik et og samme Svar hos alle, og det var, at ingen mente at have saa meget godt at lønne Saam for, at han derfor vilde sætte sin Anseelse paa Spil ved at indlade sig i Strid med

Ravnkel. De sagde ogsaa, at det var gaaet paa den Vis med de fleste, som havde havt Tingtrætter med Ravnkel, at han havde nødt dem alle til med Skam at opgive de Sager, de havde havt med ham. Saam gaar hjem til sin Bod; og han og hans Frænde var ilde tilmode og mente, at det vilde gaa saa daarligt med deres Sag, at de ikke vilde faa andet end Skam og Vanære af den; og saa sterkt optog dette de to Frænder, at de hverken fik sove eller spise, fordi alle Høvdingerne negtede at støtte dem med Folk, endog de, som de helst havde ventet sig Hjælp af.

8de Kapitel.

Det var en Morgen, at gamle Torbjørn vaagnede. Han vækker Saam og beder ham staa op: „For jeg kan ikke sove," sagde han. Saam staar op og klæder sig paa. De gaar ud og ned til Oksaraa nedenfor Broen. Der vasker de sig. Torbjørn sagde til Saam: „Det er mit Raad, at du lader vore Heste bringe frem, og at vi giver os paa Hjemveien; det er nu let at se, at der ikke bliver andet end Vanære for os." Saam svarer: „Det er tilpas, eftersom du endelig vilde have Strid med Ravnkel og ikke tage imod Vilkaar, som mangen anden, som havde en Slegtning at hevne, gjerne havde taget; du bebreidede baade mig og alle dem, som ikke har villet gaa med dig i denne Sag, Mangel paa Mod; men nu vil jeg ikke give tabt, førend der ikke længer er nogen Udsigt til, at jeg kan udrette noget."

Dette gik saa ind paa Torbjorn, at han græd. Da ser de vestenfor Aaen, et Stykke nedenfor der, hvor de sad, at fem Mand gik sammen ud af en Bod.

Den, som anførte dem og gik først, var en høi, men ikke sterkbygget Mand i løvgrøn Kjortel, og han havde et prægtigt Sverd i Haanden. Det var en Mand med regelmæssige Træk og et vakkert Udseende, rødmusset samt med et stort, lysebrunt Haar. Denne Mand var let at kjende; thi han havde en lys Lok i Haaret paa venstre Side. Saam sagde: "Lad os staa op og gaa vestover paa den anden Side af Elven og møde disse Mænd." De gaar nu langs Aaen, og den Mand, som gik i Spidsen, hilste dem først og spurgte, hvem de var; men de fortalte ham det. Saam spurgte denne Mand om hans Navn; men han kaldte sig Torkel og sagde, at han var Søn af Tjostar. Saam spurgte, hvorfra hans Slegt var, eller hvor han havde hjemme. Han sagde, at han var Vestfjording af Oprindelse og havde hjemme i Torskefjord. Saam sagde: "Er du Godordsmand?" Han svarede, at det var langtfra. "Er du da Bonde?" spurgte Saam. Han svarede, at han ikke var det. Saam sagde: "Hvad Slags Mand er du da?" Han svarer: "Jeg er en Løskarl; jeg kom hid forrige Sommer; jeg har været udenlands i syv Vintre og har reist ud til Miklagard og er haandgangen Mand hos Miklagards-Kongen; men nu opholder jeg mig hos en Bror af mig, som heder Torgeir." "Er han Godordsmand?" siger Saam. Torkel svarer: "Vist er han Godordsmand ved Torskefjord og over flere Egne ved Vest-

fjordene.“ “Er han her paa Tinget?“ siger Saam. “Her er han vist,“ siger Torkel. “Hvor mange Mand har han?“ siger Saam. “Han har sytti,“ siger Torkel. “Er I flere Brødre?“ siger Saam. “Der er endnu en tredje,“ siger Torkel. “Hvem er han?“ siger Saam. “Han heder Tormod,“ siger Torkel, “og han bor i Gardar paa Aalptanes; han er gift med Tordis, Datter af Torolf Skallagrimssøn paa Borg.“ “Vil du give os nogen Hjælp?“ siger Saam. “Hvad trænger I?“ siger Torkel. “Høvdingernes Magt og Bistand,“ siger Saam; “thi vi har en Sag at føre mod Ravnkel Gode angaaende Drabet paa Einar Torbjørnssøn; men vi kan haabe at faa vor Sag fremmet, naar vi faar Hjælp af dig.“ Torkel svarer: “Det er, som jeg sagde: jeg er ikke Godordsmand.“ “Hvorfor er du bleven saa tilsidesat,“ siger Saam, “da du jo er Høvdingsøn ligesaavel som dine andre Brødre?“ Torkel svarer: “Jeg sagde ikke, at jeg ikke eier det; men jeg overgav mit Godord til min Broder Torgeir, før jeg fór udenlands, siden har jeg ikke taget det tilbage, fordi jeg synes, det er i gode Hænder, saalænge han passer det; gaa I og søg ham op og bed ham tage sig af Sagen; han er en kraftig Kar og en brav og gjæv Mand i et og alt. Han er ung og ærelysten; hos slige Mænd kan man helst vente at faa Hjælp.“ Saam siger: “Hos ham vil vi ikke opnaa noget, medmindre du taler vor Sag.“ Torkel siger: “Det vil jeg love heller at være med end mod eder, fordi jeg synes, der er god Grund til at føre Eftermaal efter nær Frænde. Gaa nu til hans Bod

og gaa ind i den; Mændene ligger og sover; I vil se, at der tvers over Boden staar to Senge, og i den ene har jeg ligget; men i den anden hviler min Broder Torgeir; han har havt en stor Byld paa Foden, siden han kom paa Tinget, og derfor har han sovet lidet om Nætterne; men nu gik der Hul paa Foden inat, og Vaagmoren er kommet ud, og siden har han sovet, og han har strakt Foden udenfor Sengklæderne frem paa Fodbrettet paa Grund af den sterke Hede, som er i Foden. Den gamle Mand der kan gaa først ind over Boden; han ser mig baade alderdomssvag og nærsynt ud; "naar du, Mand," siger Torkel, "kommer til Sengen; skal du snuble dygtig og falde paa Fodbrettet og tag saa i den Taa, som er ombunden, og ryk den til dig og se, hvordan han tager det." Saam sagde: "Dit Raad er vist velment; men ikke synes mig dette heldigt." Torkel svarer: "Enten faar I gjøre, som jeg siger, eller ogsaa lade være at bede mig om Raad." Saam sagde: "Saa skal det være, som du raader til." Torkel sagde, at han vilde komme bagefter; "thi jeg venter paa mine Mænd."

9de Kapitel.

Saam og Torbjørn kommer ind i Boden; der sover alle Mand. De saa straks, hvor Torgeir laa. Den gamle Torbjørn gik foran og var meget usto i Gangen; men da han kom til Sengen, saa faldt han paa Fodbrettet og greb i den Taa, som var syg, og rykkede den til sig, Torgeir vaagnede

derved. Han sprang op i Sengen og spurgte, hvem der fór saa uvorent og traadte paa Fødderne til Folk, som var syge før. Saam og Torbjørn sagde ikke et Ord. Da kom Torkel farende ind i Boden og sagde til sin Broder Torgeir: "Vær ikke saa hastig og sint for dette, Frænde; thi dette vil ikke gjøre dig nogen Skade; mange kommer til at gjøre Fortræd imod sin Vilje, og mangen hænder det, at han ikke ser sig rigtig for, naar han er tung tilsinds. Det maa holdes dig tilgode, Frænde, at du er saar om din Fod, eftersom du har havt meget ondt i den; det føler du tungest. Men det kan ogsaa være, at det ikke er mindre saart for den gamle Mand at miste sin Søn og ingen Boder faa og selv mangle alt; det føler han nu tungest; og det er rimeligt, at en Mand, som har meget at tænke paa, ikke passer saa vel paa alting." Torgeir svarer: "Det tænkte jeg ikke, at han skulde give mig Skylden derfor; thi ikke har jeg dræbt hans Søn, og han kan derfor ikke hevne dette paa mig." "Ikke vilde han hevne dette paa dig," siger Torkel; "men han gjorde værre mod dig, end han selv vilde, og hans svage Syn var Aarsagen; men af dig ventede han sig nogen Støtte. Det er en brav Mands Pligt at hjælpe en gammel trængende Mand. Naar han reiser Eftermaal efter sin Søn, saa er det en Nødvendighed for ham, og det sker ikke af Begjærlighed; men nu undslaar alle Høvdingerne sig for at yde ham Bistand, og deri viser de lidet Ædelmod." Torgeir sagde: "Hvem er det, disse Folk har Sag med?" Torkel svarer: "Ravnkel Gode har

dræbt Torbjørns Søn uden Aarsag. Han begaar den ene Udaad efter den anden og vil ikke give nogen Mand Opreisning derfor.“ Torgeir sagde: „Det gaar mig som de andre, at jeg ved ikke, jeg har noget godt at lønne denne Mand for, saa at jeg derfor skulde begynde Strid med Ravnkel. Jeg synes, det har gaaet saa hver Sommer med de Mænd, som har havt Sag at føre mod ham, at de fleste af dem har høstet liden eller ingen Ære, før der blev Ende paa det, og jeg har altid seet bare en og samme Udgang. Derfor tænker jeg, de fleste Mænd vil nødig til, naar det ikke er nødvendigt for dem.“ Torkel svarer: “Det kan være, det gik mig saa, om jeg var Høvding, at det vilde tykkes mig ilde, om jeg kom i Strid med Ravnkel; men nu synes jeg ikke saa, fordi jeg helst vil give mig i Kast med den, som ydmyger alle andre; og det tænker jeg, at jeg eller en anden Høvding, som fik Bugt med Ravnkel, vilde vinde meget større Anseelse; men den vil ikke formindskes, om det ikke gik dig bedre end andre; thi “jeg kan bære, hvad der overgaar mange andre“, og desuden: “den, som vover, vinder jevnlig“. “Jeg ser,“ siger Torgeir, “hvordan det er fat; du vil hjælpe disse Mænd. Nu vil jeg overgive til dig vort Godord og vor Høvdingemagt, og saa kan du have det, som jeg har havt før; men bagefter skal vi begge have lige Del deri. Ogsaa faar du nu yde dem den Hjælp, du vil.“ “Saa synes mig,“ siger Torkel, “at vort Godord er bedst faren, jo længere du beholder det; jeg under ingen saa godt at have det som dig; thi du over-

gaar os andre Brødre i mange Henseender; men jeg er i Øieblikket ikke bestemt paa, hvad jeg vil tage mig til. Men du ved det, Frænde, at jeg ikke har blandet mig i noget, siden jeg kom til Island; nu faar jeg se, hvor meget mine Raad gjælder; jeg har nu sagt, hvad jeg vil for denne Gang. Det kan være, at Torkel kommer til Folk, som skatter hans Ord høiere.“ Torgeir svarer: “Jeg ser nu, hvordan det forholder sig, Frænde! Du er misfornøiet; men saa ønsker jeg ikke, at det skal være, og nu skal vi følge disse Mænd, hvordan det end gaar, hvis du saa vil.“ Torkel sagde: “Jeg beder kun om det ene, og jeg tror, det er bedst, at mit Ønske bliver opfyldt.“ “Hvad kan disse Mænd selv gjøre til Fremme for sin Sag?“ spørger Torgeir. “Saa er det, som jeg sagde digidag,“ svarer Saam, “at vi trænger Støtte af Høvdingerne; men jeg paatager mig Sagførselen.“ Torgeir sagde ham da, at det var bra; “og nu gjælder det altsaa at forberede Sagen med størst mulig Indsigt. Men jeg formoder, Torkel ønsker, at I besøger ham, førend Retten bliver sat. I vil da faa et af to for eders Stræv, enten nogen Trøst eller ogsaa Sorg og Bedrovelse og endda mere Ydmygelse end før. Gaa nu hjem og vær ved godt Mod; thi det trænges, om I skal stride med Ravnkel, at I holder Modet oppe en Tid; men sig ikke til nogen, at vi har lovet eder Hjælp.“ Derpaa gaar de hjem til sin Bod, og de var saa lystige, som om de havde havt en Rus. Alle Folk undrede sig over, hvorfor de saa fort havde skiftet Stemning, eftersom de var saa nedslaaede, da de gik hjemmefra.

10de Kapitel.

Nu holdt de sig i Ro, indtil Retten blev sat. Da tilsiger Saam sine Mænd og gaar til Lovbjerget; der var Rettens Sæde. Saam gik da djervt frem for Retten. Han begyndte straks at nævne op Vidner og søgte som en duelig Sagfører sin Sag mod Ravnkel rigtig efter Landets Lov uden at begaa Feil. Dernæst kom Tjostarsønnerne med en stor Skare Mænd; alle Folk fra Vestkanten af Landet tog deres Parti, og det viste sig, at Tjostarsønnerne var vennesæle Mænd. Saam endte sin Tale i Retten og opfordrede Ravnkel til at komme med sit Forsvar, medmindre der var nogen anden Mand tilstede, som paa rigtig og lovlig Vis vilde føre Forsvaret for ham. Saams Tale vandt meget Bifald, og man spurgte, om ingen skulde tage til Gjenmæle paa Ravnkels Side. Nogle Mænd løb til hans Bod og fortalte ham, hvordan Sagen stod. Han satte sig straks i Bevægelse, samlede sine Mænd og gik til Retten; han antog, at Modparten var svag, og han vilde gjøre Smaafolk kjede af at føre Sager imod ham. Det var hans Agt at sprænge Retten for Saam og tvinge ham til at opgive Sagen med Skam. Men han fik nu ingen Anledning til det; der var i Forveien en saadan Masse Mennesker, at Ravnkel ikke kunde komme til nogetsteds, og han blev med stor Voldsomhed drevet bort, saa han ikke kunde høre hvad de sagde, som sagsøgte ham; derfor blev det umuligt for ham at føre lovligt Forsvar for sig. Men Saam førte sin Sag paa fuldt lovlig Vis, indtil Ravnkel

blev dømt til Skoggangsmand paa dette Ting. Ravnkel gaar straks til sin Bod og lod tage sin Hest og red bort fra Tinget meget misfornøiet med Udfaldet af sin Sag: thi saaledes var det aldrig gaaet ham før. Han rider da østover Lyngdalsheien og videre til Sida, og han stanser ikke, førend han kommer hjem til Ravnkelsdal. Han holder til paa Adalbol og lader, som om intet er hændt.

Men Saam bliver igjen paa Tinget og gik meget kaut omkring. Mange Mænd syntes, at det var bra, at det var gaaet saa, at Ravnkel havde faaet en Knæk, og de mindedes nu, at han havde været uretfærdig mod mange.

11te Kapitel.

Saam bier, til Tinget hæves. Folk ruster sig derpaa til Hjemreisen. Saam takker de to Brødre for Hjælpen; men Torgeir spurgte ham smilende, hvordan han syntes, det gik. Han erklærede sig vel fornøiet dermed. Torgeir sagde: "Mener du nu, at du er kommet længere end før?" Saam sagde: "Jeg synes, at Ravnkel har lidt en stor Beskjæmmelse, som sent vil glemmes, og det er jevngodt med en stor Sum Penge." Torgeir sagde: "Ikke er Manden fuldt fredløs, saalænge der ikke er holdt Feraansdom,*) og det maa ske paa hans Hjemsted; det skal gjøres 14 Nætter efter Vaabentaget." (Men det kaldes Vaabentag, naar Almuen

*) Saalænge den afsagte Dom ikke er fuldbyrdet og hans Gods beslaglagt.

havde de prægtige Klæder og straalende Skjolde. De red tvers over Skridudal og over Halsen over til et Sted i Fljotsdal, som heder Bulungarvoldene og ned paa Gilsaaøren; Elven rinder østenfra ud i Lagerfljot mellem Hallormstad og Ravnkelstad. De rider nu opover langs Lagarfljot nedenfor Sletten ved Ravnkelstad, rundt omkring Enden af Vandet og satte over Jøkelsaaen ved Skaalavad. Det var da midt imellem Daggry og Frokosttid. Ved Vandet sad en Tjenestekvinde og vaskede Lerred; hun saa Mændene ride; dette Fruentimmer soper nu sammen Lerredet og springer hjem; hun kaster Lerredet ned ude ved Vedlunden og springer ind. Ravnkel var da ikke staaet op. Familien laa i Stuen, men Arbeidsfolkene var gaaet til Arbeidet; dette var i Høaannen. Fruentimmeret tog til Orde, da hun kom ind: "Det sandes gjerne det gamle Ord, at ussel bliver en, naar en ældes; den Ære bliver liden, som tidlig vindes, naar en siden lægger sig skammelig paa Ladsiden og ikke magter at skaffe sig Ret, og det er at undres over, at sligt hænder en Mand, som har været til noget. Nu er det anderledes med dem, som vokser op hos sine Fædre, og som I ikke synes er stort værd imod eder selv; naar de bliver voksne, farer de fra Land til Land og vinder Hæder, hvor de færdes, og saa kommer de herud og vil være gjævere end selve Høvdingerne. Eyvind Bjarnessøn red nu hid over Elven ved Skaalavad og havde saa fagert et Skjold, at det lyste af det. Han er saa gjæv en Mand, at i ham vilde der være Hevn." Tjenestekvinden lader Munden løbe flittig. Ravnkel letter paa sig og svarer: „Det kan være, du har Ret i

meget af, hvad du siger; — ikke for det, at det er pent sagt af dig. Men det er nu godt, at du faar mere at gjøre. Gaa straks sydover til Vidivold efter Halstenssønnerne Sigvat og Snorre; bed dem skynde sig hid til mig med alle sine vaabenføre Mænd.“ En anden Tjenestepige sender han til Rolfstad efter Rolfssønnerne Tord og Halle og de vaabenføre Mænd, som fandtes der; begge de to var gjæve og dygtige Mænd. Ravnkel sendte ogsaa Bud efter sine Huskarle. Alt i alt blev de atten Mand; de væbnede sig godt. De rider over Elven paa samme Sted som de forrige.

15de Kapitel.

Eyvind og hans Mænd var nu komne op paa Heien; Eyvind red saa langt vestover, til han kom midt paa Heien. Der kaldtes det Bessegaderne. Der er Blødmyr, og det er, som om man vilde ride i bare Mudder, og det gik ofte til Knæs eller midt paa Læggen, stundom under Bugen paa Hestene; men under er det haardt som Sten. Længere Vest er der en vid Lavamark, og da de kom paa den, saa Svenden sig tilbage og sagde til Eyvind: “Der kommer ikke mindre end atten Mand ridende efter os; en stor Mand i blaa Klæder sidder paa Hesteryggen og synes mig meget lig Ravnkel Gode; dog har jeg ikke seet ham paa længe.“ Eyvind svarer: “Hvad rager det os? Jeg ved ikke, jeg har noget at frygte af Ravnkels Ridt; jeg har ikke gjort ham noget imod. Han har vel Erende vestover i Dalen til sine Venner.“ Svenden svarer:

"Det bæres mig for, at han vil træffe dig." "Ikke ved jeg," siger Eyvind, "at han og min Broder Saam har havt noget udestaaende med hinanden, siden de blev forligte." Svenden svarer: "Det vilde jeg, at du skulde ride unda vestover til Dalen; der vil du være i Sikkerhed. Jeg kjender Ravnkels Sindelag; han vil ikke gjøre os noget ondt, hvis han ikke faar fat i dig; alt er berget, naar du er det; da gjør han ingen Fangst, og det siger intet, hvordan det gaar med os." Eyvind sagde, at han ikke vilde være saa snar til at ride af Veien; "thi jeg ved ikke, hvad det er for Folk; mangen Mand vilde finde det latterligt, om jeg rendte af Veien uden at se nøiere efter." De rider nu vestover ned ad Lavamarken. Saa træffer de paa en anden Myr, som heder Oksamyr; den er meget græsgroet; men paa flere Steder er der Blødlænde, saa det er næsten ufremkommeligt. Derfor var det, at gamle Halfred havde taget den øvre Vei, skjønt den var længere. Eyvind rider vestpaa Myren; Hestene sank da dybt nedi for dem, og det gik smaat med at komme frem. De andre, som red uden Oppakning, kom fort efter. Ravnkel og hans Mænd rider nu ind paa Myren. Eyvind med Følge er da kommet ud af Myren, og de faar nu se Ravnkel og begge hans Sønner. De andre bad da Eyvind ride unda. "Det er nu forbi med alle ufarbare Punkter, og du kan naa Adalbol, medens Myren er imellem." Eyvind svarer: "Ikke vil jeg flygte unda for Mænd, som jeg ikke har gjort nogen Fortræd." De rider da op paa Halsen. Der er nogle Fjeldknauser. Paa Halsen ved Foden af en Knaus er der en Sandbakke,

som skraaner brat af til alle Sider. Eyvind rider derhen og stiger af Hesten for at vente paa Ravnkel. Eyvind sagde da: "Nu faar vi snart vide deres Erende." Derefter gaar de op paa Bakken og bryder op noget Sten. Ravnkel dreier da af fra Veien og hen til Sandbakken; han sagde ikke et Ord til Eyvind, men gjorde straks Angreb. Eyvind vergede sig vel og mandig. Eyvinds Skosvend mente ikke at have Kræfter nok til at slaas; han tog sin Hest og red vestover Halsen til Adalbol og siger Saam, hvad der var paafærde. Saam satte sig straks i Bevægelse og sendte Bud efter Folk og fik i alt tyve Mand; dette Mandskab var vel rustet. Saam rider østover til det Sted paa Heien, hvor Valpladsen havde været. Da var Rollerne byttede. Ravnkel red da østover fra sit Verk; Eyvind var falden med alle sine Mænd. Det første, Saam gjorde, var at se efter, om der var Liv i hans Broder; men det var forsvarligt gjort; de havde ladet Livet alle fem. Der var ogsaa faldet tolv Mand af Ravnkels Folk; men seks red bort. Saam gjorde ikke lang Stans der; han og hans Mænd red straks efter Ravnkel og hans Følge. Disse red nu unda, saa fort de kunde; men deres Heste var trætte. Da sagde Saam: "Naa dem kan vi; thi de har trætte Heste, men alle vore er udhvilte; men det vil knibe, om vi naar dem, før de kommer af Heien." Da var Ravnkel kommen østover til Oksamyr. Begge Parter rider nu, helt til Saam kommer paa Kanten af Heien; da saa han, at Ravnkel var kommet langt ned i Bakken. Saam ser, han vilde kunne komme sig unda ned i Heredet; han sagde da: "Her faar

vi vende om, thi her vil Ravnkel have det let for at samle Folk.“ Han kommer did, hvor Eyvind laa, og kaster Haug op over ham og hans Ledsagere. Der heder det nu Eyvindstorva, Eyvindsfjeld og Eyvindsdal.

16de Kapitel.

Saam bringer derpaa Varerne hjem til Adalbol. Og da han kom hjem, sendte han Bud til alle sine Tingmænd, at de skulde komme did om Morgenen før Frokosttid; han agtede sig da østover Heien. “Vor Færd faar blive, som den kan.“ Om Aftenen gaar Saam tilsengs; der var da kommet fuldt af Folk. Ravnkel red hjem og fortalte, hvad der var hændt. Han faar sig Mad, og derefter samler han Folk om sig, saa han har sytti Mand, og rider med dette Mandskab bort over Heien og kommer uventet til Adalbol og griber Saam paa Sengen og leder ham ud. Ravnkel sagde da: “Nu staar din Sag saa, som du for en liden Tid siden vilde have fundet lidet troligt, at jeg har Raadighed over dit Liv. Jeg vil nu byde dig to Vilkaar; at blive dræbt, eller ogsaa, at jeg skal dømme og raade mellem os.“ Saam sagde, at han valgte Livet; men han ytrede og, at han troede, at begge Kaar blev haarde. Ravnkel sagde, at han kunde stole paa det; “thi vi skylder dig Tak for sidst; men jeg skulde lade dig slippe med det halve, hvis du fortjente det. Du skal drage bort fra Adalbol ned til Leikskaalar og slaa dig ned i din Gaard der. Du kan tage med dig det Gods, som Eyvind har eiet; du skal ikke bringe med herfra mere Eiendom end det,

du har bragt hid; — alt det skal du have med bort. Men jeg vil tage mit Godord og ligesaa min Gaard og Bosted; jeg ser, at der er blevet god Vekst paa mit Gods; men det skal ikke du nyde godt af. For din Broder Eyvind betaler jeg ingen Bøder, fordi du drev Eftermaalet efter din forrige Frænde paa en skammelig Maade. I har dog alligevel Bøder nok for eders Frænde Einar, eftersom du har havt min Høvdingemagt og Eiendom i seks Vintre; men ikke synes mig, at Drabet paa Eyvind er mere værdt end Mishandlingen af mig og mine Mænd. Du drev mig ud af Bygden; men jeg skal finde mig i, at du bliver siddende paa Leikskaalar; og du kan have det godt, hvis du ikke til din egen Skade bliver overmodig. Min Undermand skal du være, saalænge vi begge er ilive. Det kan du ogsaa lide paa, at jo mere ondt vi har os imellem, desto værre vil det gaa dig.“ Saam drager nu bort med sine Folk og ned til Leikskaalar og bosætter sig der.

Nu sætter Ravnkel sine Mænd til Arbeide paa Adalbol; sin Søn Tore sætter han ned paa Ravnkelstad. Selv var han nu Gode over hele Egnen. Aasbjørn var hos sin Fader; thi han var den yngste.

17de Kapitel.

Saam sad denne Vinter paa Leikskaalar; han var stille og tilbageholden. Mange merkede, at han ikke var tilfreds med sin Lod. Men ud paa Vinteren, da Dagene begyndte at længes, reiste Saam med en Ledsager og tre Heste over Broen og der-

fra over Mødrudalsheien og saa paa Færge over Jøkelsaa og til Myvatn, derfra over Fljotsheien og Ljosavatnskaret og stansede ikke, førend han kom Vest til Torskefjord; der blev han vel modtaget. Da var Torkel netop kommet udover fra en Reise; han havde været udenlands i fire Vintre. Saam var der en Uge og hvilede sig; derefter fortæller han dem sit Mellemværende med Ravnkel og beder dem om Bistand og Hjælp denne Gang ligesom før. Nu var det Torgeir, som mest svarede for Brødrene. Han sagde, at de vilde holde sig udenfor: "Det er langt imellem os. Vi syntes, det ordnede sig godt for dig, før vi gik fra, saa at det havde været let for dig at holde dig. Det er nu gaaet paa den Maade, som jeg ventede, da du gav Ravnkel Livet, at det vil du mest faa angre paa. Vi opfordrede dig til at tage Livet af Ravnkel; men du selv vilde raade. Det er nu let at se, hvad Forskjel der er i Forstand mellem eder, idet han lod dig sidde i Fred og først angreb dig, da han fik taget Livet af den gjæveste af eder Brødre. Vi kan ikke lade os drage med i din Vanskjæbne, Vi har ikke saa stor Lyst paa at stride med Ravnkel, at vi skulde gaa ind paa at sætte vor Anseelse paa Spil derved flere Gange. Men dig vil vi byde hid under vor Beskyttelse med alt dit Husfolk, hvis du synes, det er mindre fortrædeligt at være her end i Ravnkels Nærhed." Saam sagde, at han ikke vilde indlade sig derpaa; han vilde hjem og bad dem bytte Heste for sig; det blev straks gjort. Brødrene vilde give Saam gode Gaver; men han vilde ingen modtage og sagde,

at de var tvere Folk. Saam red siden med uforrettet Sag hjem til Leikskaalar og boede der til sin Alderdom; han fik aldrig Opreisning af Ravnkel, saalænge han levede. Men Ravnkel sad paa sin Gaard og beholdt sin Anseelse; han døde Sottdød, og hans Gravhaug ligger i Ravnkelsdal, lidt nedenfor Adalbol; meget Gods, alle hans Hærklæder og hans gode Spyd blev lagt i Haugen hos ham. Hans Sønner overtog Godordet efter ham. Tore boede paa Ravnkelstad og Aasbjørn paa Adalbol; de havde Godordet sammen, og begge holdtes for gjæve Mænd.

Her ender Fortællingen om Ravnkel.

VII.

EN BERGENSER I VENETIANSK TJENESTE

EN BERGENSER
I
VENETIANSK TJENESTE

HISTORISK FORTÆLLING

AF

O. A. ØVERLAND

ANDET OPLAG — SYVENDE TUSINDE

KRISTIANIA OG KJØBENHAVN
ALB. CAMMERMEYERS FORLAG
LARS SWANSTRØM

Centraltrykkeriet. — Kristiania 1895.

I Aaret 1720 udkom i Kjøbenhavn en Bog paa 144 smaa Oktavsider, betitlet: „Kort og Sandfærdig Historie om den sidste Venetianske og Tyrkiske Krig, Tilligemed en udførlig Beskrivelse over Morea og de fornemste Øer i Grækenland og i Archipelago Sammenskreved af Lyder Montaine de Fasting“.

I Dedikationen til Kongen udtaler Forfatteren: „Den særdeles Bevaagenhed og Affection, som Eders Kongl. Majest. har vist sig at bære for den Venetianske Republique, hvilken Eders Kongl. Majest. ved sin Reise udi Italien fremfor andre har fundet værdig at betragte; og den hoieste Æstime og udødelige Ihukommelse, som Eders Kongl. Majest. hos samme Republique har efterladt sig, giver mig og det underdanigste Haab, at det ikke unaadig skal vorde optaget, at jeg understaar mig at offerere Eders Kongl. Majest en liden Del af denne vidtberømte Republiques Historie i vore Tider.“ „Endelig“ — lægger han til — „finder jeg det og at være min allerunderdanigste Skyldighed at vise Eders Kongl. Majest., at jeg

saavel paa andre Stæder, som fornemmelig i at tjene denne Republique har i alle Occationer efter Pligt og Skyldighed stræbet at gjøre mig værdig og bekvem til Eders Kongl. Majests. og mit Fædrelands Tjeneste.“

I Fortalen til Læseren fortæller Forfatteren, at han efter nogle Aars Reiser i fremmede Lande i „den blodige 4-aarige Krig mellem de Venetianer og Tyrken omsider er bleven betroet som Kaptein at føre et Orlogsskib i den Venetianske Flaade og saaledes har havt Anledning enten selv at bivære de fleste Aktioner eller og ved andre at faa udførlig Underretning om alt, hvad som i denne Krig er forefalden.“ Under sin Tjenstgjøring her havde han ført Dagbog over alt, hvad der indtraf af Interesse. Efter Opfordring af Venner havde han besluttet sig til at udgive denne i bearbeidet Form. Han gjør Undskyldning for Fremstillingens prunkløse Enkelhed: „Saasom min Profession aldrig har været at studere, saa kan den gunstige Læser heller ikke vente af mig, at dette skal være skrevet med en net og veltalende Stil; thi jeg har alene beflittet mig paa med simple og enfoldige Ord at fremsætte alle Ting, ligesom de er passerede.“ Man vil dog finde, at Bogen er baade underholdende og velskreven for sin Tid. Hvorvidt Forfatterens Broder, Klaus Fasting, Borgermester i Bergen og selv Forfatter af en Bergens Beskrivelse, som man har sagt, har havt nogen Andel deri, faar staa derhen.

Om Lyder Fastings Livsforhold forøvrigt kan kun oplyses, at han var født i Bergen 1693,

at han efter sin Hjemkomst fra Udlandet 1725 ægtede sit Søskendbarn, den nordlandske Prestedatter Thoma Kristine Bredal, og at han den 27de April 1730 tog Borgerskab i sin Fødeby, hvor han i Slutningen af Aaret 1739 afgik ved Døden.

Ihvorvel Fastings Skrift nu forlængst er glemt, knytter der sig dog en ikke ringe Interesse til det derigjennem, at Forfatterens Bysbarn, Ludvig Holberg, fra det har laant Emnet til flere Scener i sin kostelige Komedie „Diderich Menschenskræk“. Med denne Hovedfigur har Holberg utvivlsomt havt for Øie en anden Person af sin Bekjendtskabskreds, som han fandt omtalt i Fastings Bog, nemlig General v. Nostitz. Da Holberg som Informator opholdt sig i Kristianssand, havde han den Ære blandt sine Elever ogsaa at regne Nostitz, dengang Byens Kommandant. Under Tyrkekrigen gjorde denne med Hæder Tjeneste som venetiansk Ryttergeneral.

Fasting omtaler i sin Bog først alle de Krigsforberedelser, som fra 1713 af blev trufne af Tyrkerne, og som man snart vilde vide gjaldt Rusland — som det vil erindres, opholdt Karl XII sig i disse Aar i Tyrkiet —, snart Malta, snart Persien. Det var imidlertid Peloponnes, Rustningerne gjaldt, og helt uventet for Venetianerne, som ved denne Tid var Herrer over Halvøen, satte Tyrkerne sig i Aaret 1715 uden større Vanskelighed i Besiddelse af Korint, Nauplia, Malvazia og flere andre Stæder, inden Venetianerne kunde sende Undsætning af Skibe og Tropper.

Venetianerne maatte dog ogsaa have lovlig gode Stunder for sine Rustninger, før de kunde tænke paa at optage Kampen. Selv kunde de nemlig af sin egen Midte kun besætte de høieste maritime Tillidshverv. Matroserne maatte derimod hyres i Holland, og Landofficerer og Soldater maatte hverves i Tyskland og Italien.

Da Krigen saaledes udbrød, stod Fasting i spansk Søtjeneste. Af Iver efter at faa kjæmpe med Tyrken, i hvem han vel ikke blot saa Kristenhedens Fiende, men ogsaa sit Fædrelands Fiendes Forbundsfælle, begav han sig til Venedig, hvor han søgte Optagelse i Republikens Marine. Han fik dog først Tilspørgsel fra Admiralitetet, om han vilde paatage sig at reise til Holland for her at hverve 1 200 Matroser. Men det vilde han ikke indlade sig paa. Han blev da antaget i den aktive Tjeneste, og med et hvervet engelsk Fartøi, der var beskjæftiget med Transport af Levnetsmidler og Tropper, begav han sig til Korfu, hvor den venetianske Flaade laa Ombord paa Fastings Skib befandt sig ogsaa den venetianske Høistkommanderende, Feltmarskalk Schulenburg. Under den dalmatiske Kyst havde Fasting et alvorligt Sammenstød med to tyrkiske „Tartaner“, som dog ilde tilredte undkom ved Flugt.

Ved Ankomsten til Korfu beordredes Fasting til at gjøre Tjeneste som Kapteinløitnant ombord paa Admiralskibet, som med den øvrige Flaade laa under Reparation. Henimod Udgangen af April Maaned var denne tilendebragt og den 20de Mai gik Flaaden, der ialt talte 34 store og smaa Skibe,

under Seil og satte Kurs for Øerne Zante og Kefalonia. Hid kom noget senere ogsaa den af 11 Fartøier bestaaende Galeieskadre. I lang Tid var man paa de venetianske Skibe aldeles uvidende om de tyrkiske Forehavender, da man fra Konstantinopel ingen tilforladelig Efterretning kunde faa. Men omsider spurgte man, at den var gaaet tilsøs, 140 Fartøier sterk, at den ved Peloponnes skulde tage 70 000 Mand ombord, og at den skulde løbe ind til Korfu for at forsøge en Landgang med disse. Da denne Efterretning viste sig at være sand, maatte den venetianske Flaade se til at komme sig paa Luvart af Korfu for at kunne benytte Vinden, „som paa disse Tider gemenlig blæser ud af den Venetianske Golf“. Under de Manøvrer, som herunder foretoges, kom et Par af de større Skibe alvorlig til Skade — i det hele faar man af Forfatterens Beretning Indtryk af, at Venetianernes Berømmelse som dygtige Søfolk maa tilhøre en svunden Tid —, og Fasting beordredes som Følge heraf til at tage Kommandoen over Skibet „Aqvileta“. Da den venetianske Flaade kom til Korfu, var Tyrken allerede ifærd med at landsætte Tropper, og man rustede sig derfor straks til at skride til Angreb. I den Kamp, som udspandt sig, sloges Venetianerne med stor Tapperhed mod den tyrkiske Overmagt, og det vilde efter Forfatterens Formening ogsaa have seet ret misligt ud for denne, om ikke et Uheld med Signaleringen fra det venetianske Admiralskib var kommen Fienden til Hjælp. Hvorom alting er, kan Tyrkernes Neder-

lag dog ikke have været overvættes stort; thi umiddelbart efter fortsætter de Landgangen og træffer Forberedelser til Beleiring af Øens faste Steder, der i Løbet af Vaaren havde modtaget Besætninger af hvervede Tropper. Efterat Stormen fra Tyrkernes Side var afslaaet og forskjellige Forsøg paa at angribe deres Flaade fra Venetianernes var mislykkede, hævede Tyrkerne Beleiringen og trak sig tilbage paa en saa brat Maade, at det ikke skulde lykkes Venetianerne at iverksætte nogen virksom Forfølgelse. Noget senere paa Aaret gjorde Schulenburg et Indfald i Epirus, hvor Kastellet Potentro blev indtaget. Derpaa gik den venetianske Flaade til Peloponnes, hvor der forsøgtes Landgang lige under Fæstningen Modons Mure. Landgangen lykkedes vel; men nogen Beleiring kunde dog paa Grund af den langt fremskredne Aarstid ikke finde Sted. Aarets Kampagne ansaaes hermed for endt, og Flaaden gik i Vinterhavn ved Korfu.

Om de Bedrifter, som Fasting øvede i Aarets Løb, faar vi vide saa lidet, at det omtrent er jevngodt med intet. Beretningerne om Krigstildragelserne er i det hele holdt i en saa objektiv Form, at man for den Sags Skyld skulde have troet, at den hidrørte fra en Mand, som stod helt udenfor dem. Men det er dog sikkert nok, at Fasting til Trods for den Taushed, han iagttager om sig selv, maa have fundet Leilighed til at udmerke sig. Thi da Skibet „Aqvileta“ paa Grund af Ælde og Skrøbelighed blev kasseret, fik han Kommandoen over et nyt Skib, „Sacra lege“ kaldet, der var af

anden Rang og overhovedet saa stort, som det efter de vedtagne Love kunde være, naar det skulde betroes en Mand, som ikke var indfødt venetiansk Adelsmand. Selv forfremmedes han paa samme Tid til Kaptein med en maanedlig Aflønning af 70 Dukater.

De Foretagender tilsøs, hvormed Krigen i Aaret 1717 indlededes, var en almindelig Brandskatning af Øerne i Archipelagus. Derefter lagde Venetianernes Flaade sig for Anker under Imbros. Her vilde den, 48 Fartøier sterk, oppebie den tyrkiske Flaade, naar den løb ud fra Dardanellerne. Dette skede den 20de Mai. Men en voldsom Storm af Nord tvang da begge Flaader, idet de holdt imod hinanden til at kaste Anker, Venetianerne under Monte Zante, Tyrkerne i Farvandet mellem Natolien og Øen Tenedos. Senere gjorde Venetianerne et Forsøg paa at angribe Tyrkerne i denne deres Stilling, uden at dette lykkedes, hvorpaa de vendte tilbage til sin tidligere Ankerplads under Øen Imbros. Inden de endnu var komne i Orden her, blev de angrebne af den tyrkiske Flaade, der bestod af 52 tildels svære Skibe. I det Slag, som her udspandt sig, saa det rent ilde ud for Venetianerne, der som vanlig sloges med stor Tapperhed. Men det lykkedes dem dog at afvise Angrebet med et Tab af 600 Mand døde og saarede. Blandt de sidste var den franske Oberst Villars, der kommanderede Marinesoldaterne ombord paa Fastings Skib.

I Løbet af Juni Maaned leveredes der nu det ene Søslag efter det andet. Det største af disse

fandt Sted den 16de Juni i Farvandet mellem Lemnos og Sciro, i hvilket den venetianske Admiral blev dødelig saaret, og Venetianerne mistede 4 Skibe og 800 Mand. Da Tyrkerne paa samme Tid fik Forsterkning af Eskadrer fra Ægypten, Tripolis og Tunis, besluttede Venetianerne sig trods den tapre døende Admirals Raad til at gaa tilbage i Retning af de venetianske Besiddelser, hvorfra Understøttelse kunde ventes. Under den pelonnesiske Kyst forsterkede den sig da ogsaa med 24 Galeier, 7 Orlogsskibe, som kom fra Portugal, 2 Malteser-Skibe m. v. I den følgende Tid synes de to Flaader at have gaaet parallelt med hverandre, idet hver især af dem søgte at komme i Slag, naar Vindforholdene lovede et gunstigt Udfald; thi med Hensyn til Anvendelsen af det svære Skyts spillede disse en mere væsentlig Rolle end selve Manøvreringen. Først den 19de Juli, da begge Flaader holdt ind for Kap Matapan, udspandt der sig et ganske alvorligt Engagement, der varede fra Kl. 9 om Morgenen til Kl. 8 Aften, og endte med, at Tyrken trak sig tilbage. Under denne Kamp havde Fasting og hans Skib i et Øieblik befundet sig i den største Fare. En Stenkugle slog ind igjennem Skibssiden lige ved Krudtkammeret, hvor den ved at ramme en Jernbolt tændte Ild i nogle tomme Kartætsker. Den katholske Prest, som under Slaget var bleven anvist Opholdssted her, fik dog øieblikkelig Ilden slukket, inden den endnu havde faaet Tid til at udbrede sig. Ved Hjælp af et Par tililende Galeier lykkedes det ogsaa nogenlunde at faa udbe-

dret det store Hul i Skibssiden. Hvorledes man kunde slaaes endnu i denne Dekadencens Tid, som var oprunden for begge de krigførende Magter, kan sees af Fastings Skildring;

„Tyrkens Flaade havde bekommet stor Skade baade paa Folk og Skibe, og kunde vi efter Bataljen se 10—12 Skibe, som krængede; 3de af dem blev Stykkerne og anden Ammunition aftagne, som sagdes siden at være gaaede til Grunde, desforuden var neppe et Skib iblandt dem, som jo enten fattedes Master eller Stænger. At de havde taget stor Skade paa Folk, kunde man se af de mange døde Tyrker, som flød paa Vandet og var ei andet at vente, saasom vi var hinanden saa nær, at Pistolskud tog mange bort, hvoraf jeg og blev hilset med en Kugle. Af vor Flaade havde og mange taget stor Skade. . . . . Vi mistede ialt Døde og Blesserede 1000 Mand.“

Efter dette Slag begav den venetianske Flaade sig tilbage til Korfu, hvorfra den senere gik ud for at understøtte de Foretagender, som var rettede mod Peloponnes. Da disse imidlertid ikke vedkommer vor Helts Saga, skal vi her ikke opholde os ved dem.

I det følgende Aar (1718) deltog Fasting ligeledes i en Række Søslag i Omegnen af Kap Matapan, saaledes den 20de Juli, da Tyrkerne trak sig tilbage, den 21de, da Venetianerne mistede 1 Skib og 724 Mand, deriblandt Fasting Medkommanderende Oberst Villars, og den 22de, da Venetianernes Tab udgjorde 700 Mand døde og saa-

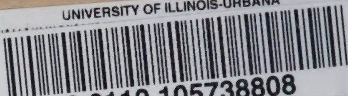
rede. Tyrkerne skulde, efter hvad de selv senere opgav, i disse Slag have mistet 3 Skibe og 5 000 Mand døde og saarede.

Umiddelbart efter det sidste Slag indløb der Efterretning om, at der var sluttet Fred mellem Sultanen og Venedig, hvorefter Fiendtlighederne lidt efter lidt indstilledes paa de forskjellige Skuepladse. De fremmede Officerer i venetiansk Tjeneste aftakkedes nu. Blandt dem var ogsaa Fasting, der paa et engelsk Skib kom tilbage til Fædrelandet, hvor det var hans Agt at tilbyde sin Tjeneste i den store nordiske Krig, som endnu vedvarede. Straks efter hans Hjemkomst endte den imidlertid, idet der blev sluttet Vaabenstilstand og senere Fred.

— Fastings Bog bærer Præg af at være skreven med den strengeste Sandhedskjærlighed og Ædruelighed og derhos med en Beskedenhed, som stiller hans egen Person rent i Skyggen. Men netop af denne Grund modtager man et ganske anderledes velgjørende Indtryk af hans simple Beretning, end af de brautende Rodomontader, hvormed Kort Adeler slog om sig ved Hjemkomsten til Fædrelandet. Denne sidstes store Ry i fremmed Krigstjeneste kan ogsaa ud fra Fastings nøgterne Fremstilling dokumenteres at være ufortjent og overdrevet. Han nævner vel ikke Adeler med et Ord; men han omtaler udtrykkelig paa flere Steder, hvilke Stillinger i den venetianske Tjeneste en Udlænding kunde opnaa, og Adeler kan derfor under sit Ophold her — hvad der forøvrigt allerede er paavist — ikke have været saa

høit paa Straa, som man til vore Dage almindelig har antaget.

Af Nordboer, der samtidig med Fasting var i venetiansk Tjeneste, nævner han foruden Nostitz, der som forhenværende Kommandant i Kristianssand vel ogsaa kan regnes med, kun en eneste, nemlig en Kaptein reformé Monteros af Danmark, der i 1716 blev saaret ved et Udfald fra Korfu.

UNIVERSITY OF ILLINOIS-URBANA
3 0112 105738808